

Canolfan Gydweithredol Sefydliad
Iechyd y Byd ar Fuddsoddi
ar gyfer Iechyd a Llesiant

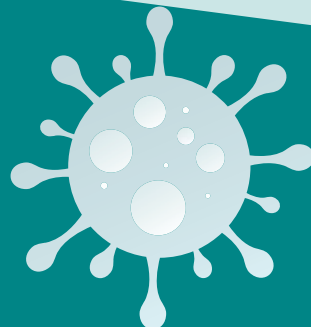

GIG
CYMRU
NHS
WALES | Iechyd Cyhoeddus
Cymru
Public Health
Wales

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Gosod tegwch iechyd wrth wraidd ymateb ac adferiad cynaliadwy COVID-19: Adeiladu bywydau llewyrchus i bawb yng Nghymru

Menter Adroddiad Statws Tegwch Iechyd Cymru (WHESRI)

Gosod tegwch iechyd wrth wraidd ymateb ac adferiad cynaliadwy COVID-19: Adeiladu bywydau llewyrchus i bawb yng Nghymru

Menter Adroddiad Statws Tegwch Iechyd Cymru (WHESRI)

Awduron

Mariana Dyakova, Lauren Couzens, James Allen, Mischa Van Eimeren, Anna Stielke, Andrew Cotter-Roberts, Rajendra Kadel, Benjamin Bainham, Kathryn Ashton, Daniela Stewart, Karen Hughes, Mark A. Bellis
Canolfan Gydweithredu Sefydliad Iechyd y Byd (WHO) ar Fuddsoddi ar gyfer Iechyd a Llesiant, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Cyfranwyr Grŵp Cynghori WHESRI

Rydym yn ddiolchgar am y gefnogaeth barhaus a'r adborth helaeth a ddarparwyd gan y Grŵp, ar bob cam o ddatblygiad yr adroddiad. Diolch yn arbennig i aelodau Llywodraeth Cymru sydd wedi sicrhau cywirdeb y dadansoddiadau data, polisi ac economeg iechyd, gan ymgysylltu â'u cydweithwyr ar draws gwahanol is-adrannau'r llywodraeth.

Llywodraeth Cymru: Nicola Evans, Christopher Bristow, Brendan Collins, Rachel Dolman

Swyddfa Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol: Cathy Madge

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru: Stewart Blythe

Data Cymru: Duncan Mackenzie

Public Health Wales Sumina Azam, Rebecca Hill, Sian Bolton, Nathan Iester, Hugo Cosh, Ciarán Humphreys

Sefydliad Iechyd y Byd: Christine Elisabeth Brown, Tatjana Buzeti, Lin Yang

Cydnabyddiaethau

Diolch yn fawr am ddarparu mewnbyn ychwanegol i: Liz Green, Louise Woodfine, Jo Hopkins, Lara Snowdon, Christian Heathcote-Elliott, Adam Jones, Joseff Bromwell a Tracy Black o Iechyd Cyhoeddus Cymru

ISBN 978-1-78986-154-335

© 2021 Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru.

Gellir atgynhyrchu deunydd a gynhwysir yn y ddogfen hon o dan delerau'r Drwydded Llywodraeth Agored (OGL)

www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/

ar yr amod ei fod yn cael ei wneud mor gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol.

Cydnabyddiaeth i Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru i'w nodi.

Mae hawlfraint yn y trefniant, dyluniad a chynllun argraffyddol yn eiddo i Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru.

Rhagair

Mae angen inni symud o farwolaeth i iechyd; o drychineb i ailadeiladu;

O anobaith i obaith; o fusnes fel arfer i drawsnewid.

Nawr yw'r amser i sicrhau llesiant pobl, economïau, cymdeithasau a'n planed.

António Guterres, Ysgrifennydd Cyffredinol y Cenhedloedd Unedig

Mae pandemig COVID-19 wedi cael canlyniadau iechyd, llesiant ac economaidd-gymdeithasol dinistriol, wedi cael ei deimlo'n anghyfartal ar draws ein cymdeithas ac wedi effeithio'n anghymesur ar y rhai a oedd eisoes â'r anghenion iechyd a chymdeithasol mwyaf. Mae wedi amlygu unwaith eto y gyd-ddibyniaeth ddwys rhwng llesiant poblogaethol, cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol. Fodd bynnag, yng nghanol argyfwng COVID-19, mae cyfle newydd wedi ymddangos - cyfle i drawsnewid ein ffordd o feddwl, newid y ffordd yr ydym yn gwneud pethau a chreu Cymru sy'n fwy cynaliadwy, yn iachach, yn fwy cyfartal a llewyrchus i'n cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol. Mae iechyd y cyhoedd wedi dod yn ffocws byd-eang, gan gryfhau'r achos dros fuddsoddi yn llesiant pobl - atal afiechyd yn gynnar, amddiffyn a hybu iechyd, gwella cydnerthedd a thegwch, cefnogi'r rhai mwyaf agored i niwed a grymuso ein cymunedau.

Gan adeiladu ar ddeddfwriaeth ac asedau blaengar Cymru, mae gennym gyfle unigryw i ddod â gwahanol sectorau a disgyblaethau ynghyd i fynd i'r afael â'r heriau yr ydym yn eu hwynebu ac adeiladu dyfodol cynaliadwy. Gan weithio gyda Sefydliad Iechyd y Byd (WHO), Cymru yw'r wlad gyntaf i ddod yn ddylanwadwr byd-eang ac yn safle arloesi byw ar gyfer tegwch iechyd. Fel rhan o'r Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth rhwng Swyddfa Ranbarthol WHO ar gyfer Ewrop a Llywodraeth Cymru, mae Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi sefydlu'r fenter Adroddiad Statws Tegwch Iechyd Cymru gyntaf (WHESRi). Wedi'i chyflwyno trwy ein Canolfan Gydweithredu WHO ar Fuddsoddi mewn Iechyd a Llesiant, mae WHESRi yn darparu Platfform Datrysiadau Tegwch Iechyd i Gymru sy'n ein galluogi i syntheseiddio a rhannu tystiolaeth a gwybodaeth, datblygu offer ymarferol a helpu i gau'r bwlch iechyd yng Nghymru a thu hwnt.

Yr adroddiad hwn yw'r cyntaf gan fenter WHESRi a bydd gwybodaeth bellach ar gael trwy WHESRi a phortffolio eang o raglenni gwaith Iechyd y Boblogaeth eraill gan Iechyd Cyhoeddus Cymru dros y misoedd nesaf. Gyda'n gilydd, gobeithiwn y bydd y rhain yn gwella ein cyd-ddealltwriaeth o effeithiau cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol y pandemig COVID-19 ac yn cefnogi ymateb ac adferiad cynaliadwy a theg yng Nghymru.

Dr Tracey Cooper
Prif Weithredwr
Iechyd Cyhoeddus Cymru

Tabl Cynnwys

Ynglŷn â'r adroddiad hwn.....	2
Negeseuon allweddol	7
Tegwch iechyd a COVID-19: y darlun mawr	9
Cymru, tegwch iechyd a COVID-19.....	13
Iechyd a gwasanaethau iechyd.....	17
Iechyd a diogelwch incwm a diogelu cymdeithasol.....	20
Iechyd ac amodau byw.....	24
Iechyd a chyfalaf cymdeithasol a dynol	29
Iechyd a chyflogaeth ac amodau gwaith.....	33
Y ffordd ymlaen: Tuag at gyflawni bywydau llewyrchus iach i bawb yng Nghymru ...	38
Atodiad I. Ymateb a lliniaru COVID-19: polisiâu allweddol yng Nghymru	40
Atodiad II. Astudiaethau achos	45
Cyfeiriadau	50

Ynglŷn â'r adroddiad hwn

Pwrpas

Nod yr adroddiad hwn yw helpu i lywio a chefnogi ymateb ac adferiad cynaliadwy o Coronafeirws (COVID-19) yng Nghymru, gan roi tegwch iechyd wrth ei wraidd.

Mae'n atgyfnerthu ein dealltwriaeth o ba mor gyd-ddibynnol yw llesiant unigol a chymdeithasol, a'r economi ehangach, tuag at sicrhau ffyniant i bawb.

Mae'r adroddiad hefyd yn cyfrannu at gryfhau rôl arweiniol Cymru ar flaen yr agenda tegwch iechyd a datblygiad cynaliadwy yn Ewrop ac yn fyd-eang.

Cyd-destun strategol a chyfraniad

Cymru yw'r wlad gyntaf i gymhwyso menter Adroddiad Statws Tegwch Iechyd Ewropeaidd Sefydliad Iechyd y Byd (WHO) (HESRI) (1) arloesol, gan leoli ei hun fel dylanwadwr byd-eang a safle arloesi byw. Trwy Femorandwm Cyd-ddealltwriaeth (MOU) (2) rhwng Swyddfa Ranbarthol WHO ar gyfer Ewrop a Llywodraeth Cymru, sefydlwyd **menter Adroddiad Statws Tegwch Iechyd Cymru (WHESRI)** i hwyluso a chefnogi atebion a buddsoddiad cynaliadwy ar sail tystiolaeth tuag at gau'r bwlch iechyd yng Nghymru a thu hwnt.

Mae WHESRI yn cyfrannu at ddatblygu nodau 'Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru)' (3), y strategaeth genedlaethol 'Ffyniant i Bawb' (4), a chynllun tymor hir 'Cymru Iachach' (5) ar gyfer gwasanaethau iechyd a chymdeithasol. Mae'n adeiladu ar gyhoeddiad Iechyd Cyhoeddus Cymru, 'Gwneud Gwahaniaeth: Buddsoddi mewn Iechyd a Llesiant Cynaliadwy ar gyfer Pobl Cymru' (6), gan atgyfnerthu'r achos dros fuddsoddi mewn atal, llesiant a thegwch tuag at sicrhau Cymru iachach, mwy cyfartal a llewyrchus ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.

Mae WHESRI hefyd yn cefnogi Cymru a gwledydd eraill i symud Agenda 2030 y Cenhedloedd Unedig (UN) ar gyfer Datblygiad Cynaliadwy ymlaen (7), a Rhaglen Waith Ewropeaidd WHO 'United Action for Better Health' (8).

Cwmpas a ffocws

Dyma'r adroddiad cyntaf a ddatblygwyd fel rhan o WHESRI, gan gymhwyso **fframwaith tegwch iechyd arloesol WHO** (*Blwch 1*) i fapio effeithiau ehangach cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol COVID-19 yng Nghymru.

Mae'n darparu **darlun amlddimensiwn o oblygiadau COVID-19 ar degwch iechyd a phobl sy'n agored i niwed** (*Blwch 2*) yng Nghymru, gan gynnwys tystiolaeth a gwybodaeth genedlaethol a rhyngwladol, canfyddiadau a phrofiad y cyhoedd, data gweinyddol, modelu economeg iechyd, yn ogystal ag ymatebion polisi a mesurau lliniaru.

Cynulleidfa darged

Nod yr adroddiad yw llywio ystod eang o wneuthurwyr penderfyniadau, gan gynnwys ond heb fod yn gyfyngedig i:

- Llundwyr polisi mewn llywodraeth genedlaethol a lleol
- Uwch arweinwyr ar draws yr holl wasanaethau cyhoeddus, megis y Gwasanaeth Iechyd Gwladol (GIG), y rhai sydd â chyfrifoldebau iechyd cyhoeddus, cynllunwyr a rheolwyr
- Cymunedau lleol, sefydliadau trydydd sector a phreifat
- Rhanddeiliaid eraill y mae eu rôl yn cael effaith ar iechyd, llesiant a thegwch

Blwch 1. Pum amod hanfodol ar gyfer bywydau iach llewyrchus i bawb - fframwaith HESRI WHO sy'n dangos y gwahanol fathau o bolisiau ar draws sectorau i fynd i'r afael â phenderfyniadau ehangach iechyd (1)

1. Iechyd a gwasanaethau iechyd

Polisiau sy'n ceisio sicrhau argaeledd, hygyrchedd, fforddiadwyedd ac ansawdd gwasanaethau ac ymyriadau ataliol a gofal iechyd.

Er enghraifft, amddiffyn iechyd, hybu a gwella iechyd, gofal sylfaenol, eilaidd a gofal wedi'i drefnu.

2. Iechyd a diogelwch incwm a diogelu cymdeithasol

Polisiau sy'n anelu at ddarparu diogelwch a chefnogaeth economaidd i leihau canlyniadau iechyd a chymdeithasol tloti ac incwm isel trwy gydol oes unigolyn.

Er enghraifft, cefnogaeth ariannol i rieni, pobl hŷn neu'r di-waith.

3. Iechyd ac amodau byw

Polisiau sy'n ceisio sicrhau cyfleoedd ar gyfer amodau byw ac amgylcheddau sy'n cael dylanwad cadarnhaol ar iechyd a llesiant pobl, a mynediad atynt.

Er enghraifft, cynllunio, tai diogel o ansawdd da, aer glân, manau gwyrdd.

4. Iechyd a chyfalaf cymdeithasol a dynol

Polisiau sy'n ceisio datblygu a chryfhau cysylltiadau cymdeithasol ac asedau cymunedol, gan gynnwys addysg, sgiliau, adnoddau cymunedol a rhyngweithiadau cymdeithasol ystyrlon i hyrwyddo dysgu, ac amddiffyn a hyrwyddo iechyd a llesiant trwy gydol oes unigolyn.

Er enghraifft, gwella hyfforddiant, prentisiaethau, adeiladu cydlyniant cymunedol a chydnerthedd, ymddiriedaeth, ymdeimlad o berthyn.

5. Iechyd a chyflogaeth ac amodau gwaith

Polisiau sy'n anelu at wella effaith cyflogaeth, amodau gwaith a chydaddoldeb yn y gweithle ar iechyd.

Er enghraifft, argaeledd gwaith, cyflog byw, gofynion corfforol a meddyliol, sicrhau iechyd a diogelwch yn y gwaith.

Blwch 2. Diffinio tegwch/annhegwch iechyd a grwpiau agored i niwed, fel y'u defnyddir yn yr adroddiad hwn (9,10)

Tegwch yw absenoldeb gwahaniaethau y gellir eu hosgoi, annheg neu y gellir eu hadfer ymhlith grwpiau o bobl, p'un a yw'r grwpiau hynny wedi'u diffinio'n gymdeithasol, yn economaidd, yn ddemograffig neu'n ddaearyddol neu drwy haenau eraill.

Mae **tegwch iechyd** (neu degwch mewn iechyd) yn awgrymu y dylai pawb yn ddelfrydol gael cyfle teg i gyrraedd eu potensial iechyd llawn ac na ddylai unrhyw un fod dan anfantais rhag cyflawni'r potensial hwn.

Annhegwch iechyd yn anghydaddoldebau iechyd y gellir eu hosgoi rhwng grwpiau o bobl, sy'n deillio o anghydaddoldebau o fewn a rhwng gwledydd/cymdeithasau.

Pobl/grwpiau agored i niwed yw'r rhai sydd â mwy o risg o iechyd a llesiant gwael oherwydd gwahaniaethau yn eu nodweddion corfforol a/neu meddyliol a'u statws economaidd a chymdeithasol, o'u cymharu â'r boblogaeth gyfartalog. Mae bod yn agored i niwed yn cyfeirio at y tebygolrwydd o gael clefyd neu salwch. Efallai y bydd poblogaethau agored i niwed yn llai abl i ragweld, ymdopi, gwrthsefyll, neu adfer o effaith digwyddiad negyddol, e.e. COVID-19.

Strwythur a dull methodolegol

Mae'r adroddiad hwn yn defnyddio **darlun traws-sector amlddimensiwn o effeithiau ac ymateb ehangach COVID-19 yng Nghymru, gan eu mapio** ar hyd fframwaith HESRi WHO yn cynnwys data ac enghreifftiau o dystiolaeth ar draws sectorau, ac astudiaethau achos penodol (Blwch 3).

Mae'n defnyddio **ffynonellau a dulliau lluosog i asesu, dadansoddi a syntheseiddio** tystiolaeth, profiad y cyhoedd, data gweinyddol, gwybodaeth iechyd, modelu economaidd, ac ymatebion polisi a mesurau lliniaru cenedlaethol a rhyngwladol (Blwch 4).

Blwch 3. Amlinelliad o'r adroddiad

Negeseuon allweddol

Yn crynhoi canfyddiadau a chasgliadau pwysicaf yr adroddiad

Tegwch iechyd a COVID-19: y darlun mawr

Yn darparu cyd-destun byd-eang ac enghreifftiau o dystiolaeth ryngwladol ar degwch iechyd a bod yn agored i niwed, cyn ac yn ystod pandemig COVID-19

Cymru, tegwch iechyd a COVID-19

Yn darparu cyd-destun cenedlaethol ac enghreifftiau o dystiolaeth ar degwch iechyd a bod yn agored i niwed, cyn ac yn ystod pandemig COVID-19

Pum amod hanfodol

Mapio effeithiau ehangach a thegwch iechyd COVID-19, yn cynnwys:

Negeseuon allweddol

Y data: mewnwelediadau o ddata gweinyddol

Trosolwg o'r dystiolaeth

Y polisiâu: crynodeb o ymateb polisi Cymru/y DU i'r pandemig

Y bobl: mewnwelediadau o arolwg cenedlaethol ymgysylltu â'r cyhoedd COVID-19

Tuag at sicrhau bywydau llewyrchus iach i bawb yng Nghymru

Yn amlygu cyfleoedd i weithredu tuag at adferiad cynaliadwy o COVID-19, gan gynnwys cyfraniad Iechyd Cyhoeddus Cymru

Atodiad I. Tablau polisi

Yn amlinellu ymatebion polisi Cymru/y DU i COVID-19, wedi'u mapio i'r pum amod hanfodol

Atodiad II. Astudiaethau achos

Yn darparu enghreifftiau penodol o effeithiau a mesurau lliniaru

Cyfeiriadau

Blwch 4. Trosolwg methodolegol

Darperir trosolwg o'r dull methodolegol isod gyda dulliau manwl wedi'u disgrifio mewn Atodiad Technegol i'r adroddiad hwn, a gyhoeddwyd ar wahân.

Asesiad a dadansoddiad systematig o ddogfennau, gan gynnwys:

- Polisiâu, strategaethau ac ymyriadau Llywodraeth y DU a Chymru
- Cyhoeddwyd mewn ymateb i bandemig COVID-19, rhwng Mawrth a Thachwedd 2020
- Yn berthnasol i degwch iechyd a/neu'r pum amod hanfodol, a'u mapio ar draws

Ategir y dadansoddiad polisi â gwybodaeth a thystiolaeth gan y llywodraeth ac asiantaethau anlywodraethol, melinau trafod ac ymchwil.

Mae dystiolaeth a data byd-eang, y DU a Chymru o adroddiadau Sganio Gorwelion a Dysgu Rhyngwladol COVID-19 (WHO CC, Iechyd Cyhoeddus Cymru) wedi'u crynhoi, eu syntheseiddio a'u mapio ar draws y pum amod hanfodol. Fe'i defnyddiwyd hefyd i ddarparu gwybodaeth gyd-destunol ar degwch iechyd a COVID-19.

Mae canfyddiadau dau asesiad o'r effaith ar iechyd (WHO CC, Iechyd Cyhoeddus Cymru) wedi'u hintegreiddio, gan ddarparu mewnwelediad ychwanegol yn yr effeithiau ar degwch iechyd:

- Asesiad o'r Effaith ar Iechyd y 'Polisi Aros Gartref ac Ymbellhau Cymdeithasol' yng Nghymru
- Byd pandemig COVID-19 a thu hwnt: Effaith gweithio gartref ac ystywyth ar iechyd y cyhoedd yng Nghymru

Dadansoddiwyd canfyddiadau'r cyhoedd o COVID-19 a'i fesurau, gan ddefnyddio data o Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 (WHO CC, Iechyd Cyhoeddus Cymru):

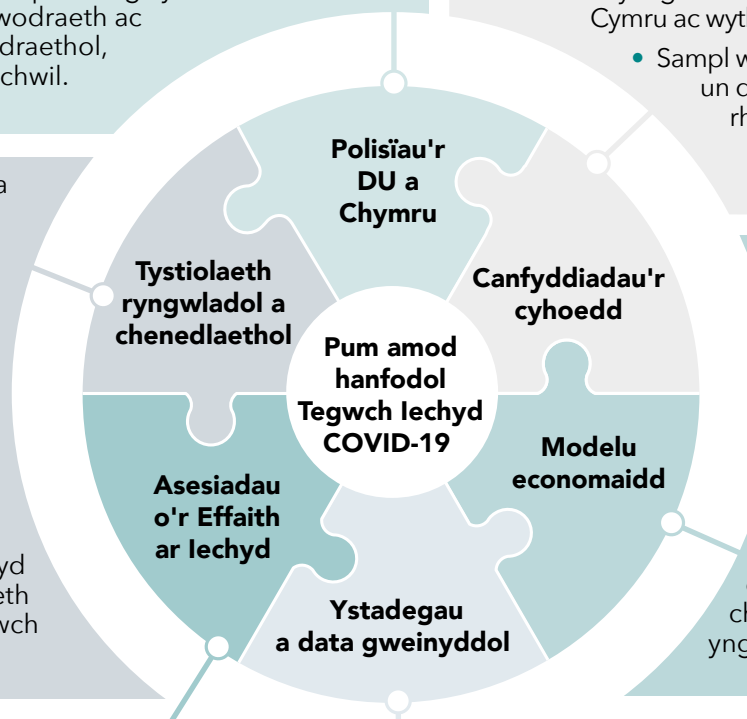
- Wedi'u casglu dros yr 16 wythnos gyntaf (3 Ebrill-2 Gorffennaf 2020)
- Yn cynnwys preswylwyr Cymru 18+ oed
- Archwilio safbwyntiau/agweddau/ profiadau, gan alinio â'r amodau hanfodol
- Yn dangos gwahaniaethau yn ôl rhyw, grŵp oedran a lefel amddifadedd
- Amcangyfrifon wedi'u cynhyrchu o fodel llinellol cyffredinol gan gynnwys oedran, rhyw, cwintel Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru ac wythnos yr arolwg
- Sampl wedi'i haddasu i fod â'r un dosbarthiad oedran/ rhyw/amddifadedd â'r boblogaeth gyffredinol yng Nghymru

Mae rhagolygon o ganlyniadau economaidd pandemig COVID-19 ar salwch hirsefydlog (LSI) a chyflyrau cronig wedi'u modelu, gan ddefnyddio data diweithdra a chyffredinrwydd ar LSI yng Nghymru.

Dadansoddiwyd ystadegau a data gweinyddol, sy'n ymwneud â thegwch iechyd a'r pum amod hanfodol, a gyhoeddwyd ym mis Chwefror-Rhagfyr 2020.

Er enghraifft:

- Derbyniadau i'r ysbyty, wedi'u tynnu o Broffil Adferiad COVID-19 Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru
- Cynllun Cadw Swyddi Coronafeirws, wedi'u tynnu o Gyllid a Thollau EM, Llywodraeth y DU
- Troseddau yr adroddwyd amdanynt, wedi'u tynnu o DATA.POLICE.UK
- Eraill

Mae'r adroddiad hwn yn rhoi cipolwg mewn amser ar effeithiau ehangach COVID-19 ar draws y pum amod hanfodol. Nid yw'n gynhwysfawr ac mae'n cynnwys enghreifftiau o ddata cenedlaethol a rhyngwladol, gan dynnu sylw at yr achos dros roi tegwch iechyd yng nghanol ymateb ac adferiad COVID-19 yng Nghymru.

Negeseuon allweddol

Gosod tegwch iechyd wrth wraidd ymateb ac adferiad cynaliadwy COVID-19: Adeiladu bywydau llewyrchus i bawb yng Nghymru

Yr her

Mae'r pandemig COVID-19 wedi sbarduno **argyfwng iechyd y cyhoedd ac economaidd-gymdeithasol, gan waethygu annhegwch sylfaenol, a datgelu gwendidau newydd.**

Mae wedi datgelu **breuder systemau a chapasiti**, yn ymwneud â diffyg adnoddau ar gyfer iechyd y cyhoedd, atal afiechydon a hybu iechyd.

Mae'r **effaith ar fywoliaethau**, yn enwedig i'r rhai mwyaf agored i niwed, wedi bod yn drychinebus, gan amlygu pa mor **rhyngddibynnol y mae iechyd a llesiant unigolion, cydlyniant cymdeithasol a'r economi.**

Mae'r grwpiau poblogaeth allweddol ag agweddau agored i niwed lluosog, wedi'u gwaethygu neu eu hamlygu gan COVID-19, yn cynnwys:

- Plant a phobl ifanc
- Grwpiau ethnig lleiafrifol, yn enwedig Du ac Asiaidd
- Pobl sy'n byw mewn (neu mewn perygl o) amddifadedd a thlodi
- Pobl mewn cyflogaeth ansicr/incwm isel/anffurfiol/cymhwyster isel, yn enwedig menywod
- Y rhai ymylol ac wedi'u hallgáu'n gymdeithasol, fel pobl ddigartref

Y cyfle

Nid yw dychwelyd i'r status quo cyn y pandemig yn ddigon.

Mae cyfle am **adferiad trawsnewidiol, synergaid**, gan gyflymu arloesedd, pontio'r bylchau mewn iechyd, addysg, tai, incwm, rhagolygon cyflogaeth a rhwydi diogelwch cymdeithasol, hyrwyddo datrysiadau gwyrdd, a **sicrhau llesiant cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.**

Nid yw paratoi'n well ar gyfer y pandemig nesaf yn ddigon.

Mae cyfle i **atal epidemigau ac argyfyngau yn y dyfodol**, gan adeiladu systemau, polisiâu a gwasanaethau cynaliadwy, cynhwysol, wedi'u seilio ar dystiolaeth, sy'n **galluogi amgylcheddau ac ymddygiadau byw iachach, ac yn cryfhau cydnheredd unigolion a chymunedau** o ran heintiau ac adfydau.

Mae'r achos dros fuddsoddiad wedi'i dargedu yn llesiant pobl, tegwch iechyd ac atal yn gryfach nag erioed ac yn gofyn am **weithredu cydlynol brys ar draws pob sector** tuag at gau'r bwlch iechyd.

Cymru yn arwain y ffordd tuag at fywydau llewyrchus iach i bawb

Mae Cymru wedi cymryd rôl arweiniol ar gyfer tegwch iechyd yn fyd-eang, gan weithredu **Dyletswydd Economaidd-gymdeithasol** i liniaru annhegwch a chefnogi'r rhai mwyaf agored i niwed; a sefydlu a datblygu'r WHESR.

Gan symud ymlaen â WHESRi, mae **Iechyd Cyhoeddus Cymru** yn datblygu **Platfform Datrysiadau Tegwch Iechyd amlddisgyblaeth, traws-sector** digidol i lywio a chefnogi adferiad cynaliadwy a theg yng Nghymru, wrth hwyluso arloesedd a gweithredu ar y cyd tuag at fywydau ffyniannus iach i bawb.

Effeithiau allweddol COVID-19 ar degwch iechyd a'r ymateb polisi yng Nghymru

Iechyd a gwasanaethau iechyd

- ◆ Effaith sylweddol ar wasanaethau iechyd, gyda mynediad cyfyngedig i atal, diagnosis, triniaeth ac adsefydlu, a gostyngiad sylweddol mewn derbyniadau i'r ysbyty, yn dilyn graddiant economaidd-gymdeithasol
- ◆ Mae pobl yn ymddiried yn y GIG yng Nghymru ac yn ystyried ei fod wedi ymateb yn dda i'r pandemig

Iechyd a diogelwch incwm a diogelu cymdeithasol

- ◆ Mae COVID-19 wedi ehangu'r bwlch economaidd-gymdeithasol, gan effeithio fwyaf ar y rhai mwyaf difreintiedig
- ◆ Pobl ifanc, menywod, pobl o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig, a'r rhai sydd eisoes ar yr ymylon, sydd wedi cael eu heffeithio fwyaf

Iechyd ac amodau byw

- ◆ Mae COVID-19 wedi datgelu namau yn y system dai yng Nghymru, gyda mynediad anghyfartal i fannau gwyrdd a glas, ac yn gosod heriau penodol i fenywod a phlant, y cymunedau digartref a theithwyr, cartrefi gofal a charchardai
- ◆ Gwelwyd cynnydd sylweddol mewn troseddau a gofnodwyd ac ymddygiad gwrthgymdeithasol yn 2020, gan gynnwys torri rheoliadau COVID-19, gyda lefelau uwch ymhlith y rhai mwyaf difreintiedig

Iechyd a chyfalaf cymdeithasol a dynol

- ◆ Aflonyddwch digynsail o ran addysg gyda niwed uniongyrchol a thymor hir i ddiogelwch a datblygiad plant, iechyd a llesiant, cyrhaeddiad addysgol, rhagolygon y dyfodol, ac incwm teuluoedd, gan atgyfnerthu annhegwch
- ◆ Mae technoleg ddigidol wedi galluogi unigolion i aros mewn cysylltiad cymdeithasol, gyda rhaniad digidol ar draws gwahanol oedrannau a lefelau amddifadedd, a llawer o bobl yn parhau i fod wedi'u hallgáu yn ddigidol

Iechyd a chyflogaeth ac amodau gwaith

- ◆ Effaith fawr ar gyflogaeth ac amodau gwaith, gan amlygu annhegwch presennol a chynhyrchu annhegwch newydd, yn enwedig ar gyfer gweithwyr allweddol a grwpiau lleiafrifoedd ethnig
- ◆ Mae cyfraddau diweithdra wedi cynyddu a rhagwelir y byddant yn parhau i dyfu dros y ddwy flynedd nesaf

Yr ymateb polisi

- Mae nifer fawr o bolisiau a mesurau lliniaru wedi'u rhoi ar waith fel ymateb uniongyrchol i COVID-19 ar draws gwahanol sectorau yng Nghymru, gyda llawer ohonynt yn anelu at fynd i'r afael ag annhegwch
- Er mwyn atal parhau â'r argyfwng economaidd-gymdeithasol, annhegwch a gwendidau cysylltiedig ar ôl COVID-19, mae angen rhoi tegwch wrth wraidd yr ymateb a'r adferiad tymor byr a thymor hwy, gan adeiladu ar asedau unigryw ac ymrwymiad tuag at Gymru iachach, mwy cyfartal a llewyrchus

Tegwch iechyd a COVID-19: y darlun mawr

Byd wedi'i gosod ar gyfer y storm berffaith

Cyn y pandemig COVID-19, roedd gwahaniaethau dramatig mewn iechyd, yn gysylltiedig ag annhegwch economaidd-gymdeithasol, eisoes yn bodoli rhwng ac o fewn gwledydd (1). Mae patrymau cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol, demograffig a thechnolegol newidiol wedi creu nodweddion agored i niwedd newydd ac wedi bygwth dadwneud yr enillion rhyfeddol y mae iechyd y cyhoedd a gofal iechyd wedi'u cyflawni dros y ganrif ddiwethaf, mae'r enillion mewn hyd oes a hyd iechyd (blynyddoedd a dreuliwyd mewn iechyd da) wedi bod yn arafu; ac mae bylchau iechyd cyfoethog-tlawd wedi bod yn tyfu (11).

Mae systemau iechyd wedi dod dan bwysau gan ddiffyg cyfatebiaeth cynyddol rhwng galw a chapasiti; canolbwyntio ar ofal adweithiol, yn hytrach nag atal; seilwaith annigonol; diffyg gweithlu iechyd aciwt; a manteision a bygythiadau posibl technolegau newydd a deallusrwydd artifisial (AI) (11). Mae hirhoedledd, ffordd o fyw, trefoli a newid yn yr hinsawdd wedi trawsnewid baich afiechydon, gyda chlefydau anhrosoglwyddadwy (NCDs) yn dod yn epidemig byd-eang.

41 miliwn o farwolaethau o gyflyrau cronig a dirywiol bob blwyddyn

700 miliwn o bobl ag anhwylder meddwl ledled y byd

10 miliwn yn fwy o achosion o ddementia bob blwyddyn

Mae gwendidau sylfaenol mewn diogelwch iechyd ledled y byd wedi dod i'r amlwg, gan ddangos nad oes yr un wlad wedi bod yn gwbl barod i drin epidemig neu bandemig (15). Mae'r graddau o fod yn agored i effeithiau cymdeithasol ac economaidd argyfyngau clefydau heintus wedi bod yn cynyddu (16).

Mae newid yn yr hinsawdd, a ystyrir fel 'y bygythiad mwyaf i iechyd byd-eang yn yr 21ain ganrif' (18), wedi bod yn effeithio ar filiynau o bobl ledled y byd yn anghyfartal ac yn bygwth systemau gofal iechyd (19).

Oedolion sengl (menywod yn bennaf) gyda phlant dibynnol yn Ewrop (2018):

45% mewn perygl o dlodi neu allgáu cymdeithasol

61% yn methu â wynebu costau ariannol annisgwyl

Syndemig COVID-19 - ehangu'r bwlch iechyd

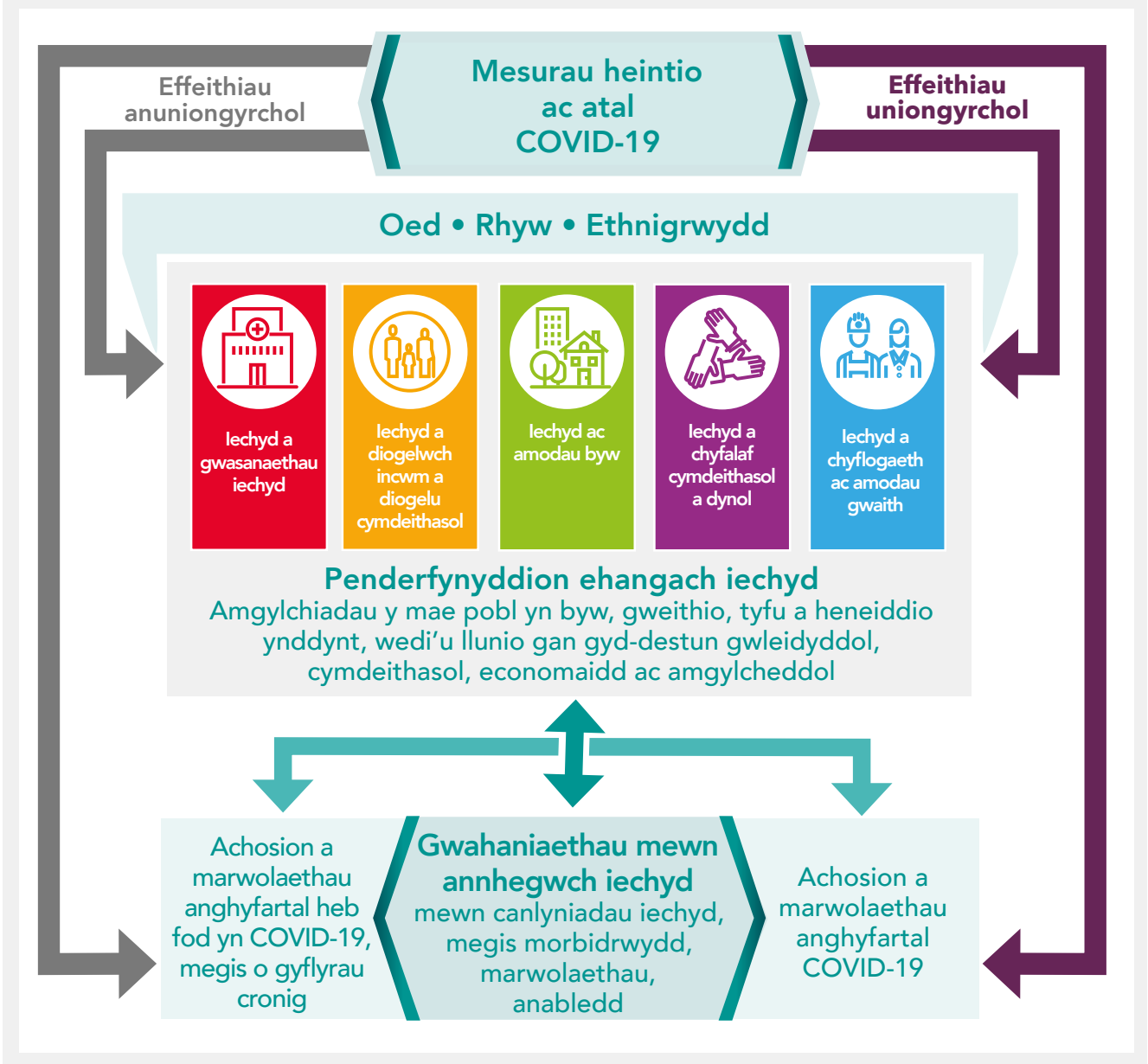
Mae costau dynol, cymdeithasol ac economaidd COVID-19 yn ddifrifol, yn dilyn aflonyddwch sydyn ar ryngweithio cymdeithasol, rhaniad digidol sy'n ehangu, newidiadau sydyn mewn marchnadoedd ac ymddygiad defnyddwyr, colli addysg a swyddi, a heriau i ddemocratiaeth a chysylltiadau rhyngwladol. Maent wedi bygwth lleihau blynyddoedd o gynnydd ar leihau tlodi ac anghydraddoldeb byd-eang a niweidio cydlyniant cymdeithasol a chydweithrediad byd-eang ymhellach, a oedd eisoes yn gwanhau cyn i'r feirws daro (11).

Mae effeithiau COVID-19, ynghyd â mesurau atal cysylltiedig (ee cyfnodau clo), yn niweidio cymdeithasau ac economïau, gan ehangu gwahaniaethau oedd yn bodoli a niweidio rhai sectorau a grwpiau cymdeithasol yn anghymesur (20), a dal gwledydd yn ôl ar eu llwybr i gyflawni Nodau Datblygiad Cynaliadwy (SDGs) y Cenhedloedd Unedig (UN) erbyn 2030 (7).

Mae COVID-19 yn bandemig 'syndemig' (21), gan ryngweithio ag anghydraddoldebau presennol mewn clefydau cronig â'u gwaethygu, yn ogystal ag ar draws yr amgylchiadau y mae pobl yn byw, yn gweithio, yn tyfu ac yn heneiddio ynddynt (22) - penderfynyddion ehangach iechyd, a archwiliwyd yn yr adroddiad hwn yn y fframwaith pum amod hanfodol HESRi (6).

Mae ffactorau risg yn rhyngweithio ac mae sawl agwedd ar anfantais yn dod at ei gilydd, gan gynyddu baich clefydau ac ehangu bylchau tegwch (Ffigur 1). Mae annhegwch mewn cyflyrau cronig megis mwy o achosion a marwolaethau o NCDs yn codi oherwydd amlygiad i gysylltiad ag amodau byw a gweithio anghyfartal megis tai gwael/ansefydlog, gorlenwi, diffyg manau awyr agored/gwyrdd, amgylchiadau seicogymdeithasol niweidiol, fel trais yn y cartref neu drosedd; swyddi â sgiliau is, â thâl is, anniogel neu ansicr; diweithdra; a llai o fynediad at wasanaethau gofal iechyd (20). Gall cyflyrau cronig sylfaenol, yn ogystal ag amodau byw a gweithio anghyfartal, gynyddu trosglwyddiad, cyfraddau a difrifoldeb heintiau COVID-19 (Tabl 1). Ar yr un pryd, gall COVID-19 a'i fesurau atal (cyfnodau clo) gynyddu annhegwch, yn uniongyrchol ac yn anuniongyrchol, ar draws yr amodau byw a gweithio; yn ogystal ag annhegwch mewn canlyniadau iechyd o gyflyrau cronig (17). Mae cymunedau ymylol yn fwy agored i haint, hyd yn oed pan nad oes ganddynt gyflyrau iechyd sylfaenol, oherwydd straen cronig amddifadedd materol neu seicolegol, sy'n gysylltiedig â gwrthimiwnedd (23).

Ffigur 1. Effaith uniongyrchol ac anuniongyrchol syndemig COVID-19 ar annhegwch iechyd

Tabl 1. Nodweddion agored i niwed cysylltiedig â COVID-19: y rhai yr effeithir arnynt fwyaf (21,17,27,28)

Effaith uniongyrchol ar iechyd – dal haint, salwch difrifol, marwolaeth	Effaith anuniongyrchol – trwy'r pum amod hanfodol (penderfynyddion ehangach iechyd)
Pobl â chyflyrau cronig neu anabledd sy'n bodoli eisoes Grwpiau ethnig lleiafrifol, yn enwedig Du ac Asiaidd Pobl sy'n byw mewn ardaloedd o amddifadedd economaidd-gymdeithasol uwch Pobl sy'n byw mewn tldi ac allgáu cymdeithasol, ac mewn perygl o hynny Yr hunangyflogedig, y rheini mewn cyflogaeth ansicr/anffurfiol/incwm isel (swyddi allweddol yn aml) Gweithwyr iechyd neu ofal cymdeithasol rheng flaen Byw neu weithio mewn amodau gorlawn, fel gweithfeydd prosesu cig Grwpiau ymylol neu dros dro, fel pobl ddigartref, ffoaduriaid a gweithwyr mudol, carcharorion Y rhai nad oes ganddynt gyfleusterau dŵr, glanweithdra neu hylendid sylfaenol	
Oedran hŷn Dynion Byw mewn cartref gofal	Plant a phobl ifanc Menywod, yn enwedig mamau Gweithwyr heb sgiliau

Gallai'r canlyniadau tymor hwy, ac o bosibl y mwyaf, o ran anghydraddoldebau iechyd godi trwy lwybrau gwleidyddol ac economaidd. Mae tystiolaeth yn awgrymu bod sioc economaidd sydyn a mesurau llymder yn arwain at gyfraddau uwch o glefyd, salwch meddwl, hunanladdiad a marwolaeth o gamddefnyddio alcohol a sylweddau (24,25), a brofir yn anghyfartal. Mae ardaloedd â diweithdra uwch â mwy o gynnydd mewn achosion o hunanladdiad; ac mae pobl sy'n byw yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig yn profi'r cynnydd mwyaf mewn salwch meddwl a hunan-niweidio (26).

Wrth symud ymlaen, mae'r ddynoliaeth yn wynebu bygythiadau byd-eang critigol (20), sy'n gofyn am weithredu pendant ar frys. Yn digwydd eisoes cyn y pandemig, mae'r rhan fwyaf o'r rhain wedi'u cynyddu gan COVID-19 a'i effaith economaidd-gymdeithasol (Tabl 2).

Tabl 2. Bygythiadau critigol i'r byd, sy'n berthnasol i degwch iechyd, gan gynnwys mewn perthynas ag effaith COVID-19 (20)

Peryglon clir a phresennol (risgiau tymor byr 0-2 flynedd)	Effeithiau canlyniadol (tymor canolig 3-5 mlynedd)	Bygythiadau dirfodol (tymor hir 5-10 mlynedd)
Clefydau heintus, argyfyngau bywoliaeth, dadrithiad ieuencid, anghydraddoldeb digidol, marweidd-dra economaidd, erydiad cydlyniant cymdeithasol	Risgiau economaidd, technolegol a geowleidyddol	Nawdd cymdeithasol a diwydiant yn chwalu, argyfyngau adnoddau naturiol, methiant gweithredu ar yr hinsawdd

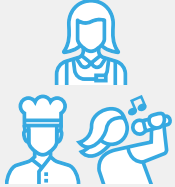
Anghydraddoldebau economaidd-gymdeithasol ac iechyd sy'n ehangu, yn deillio o:

- Anghydraddoldebau oedran, rhyw, hil ac incwm
- Anghydraddoldeb digidol, gwahaniaethau addysgol
- Systemau gofal iechyd dan straen, diffyg capasiti a thanariannu iechyd cyhoeddus cronig
- Cyfngiad economaidd, diweithdra cynyddol ac adlam economaidd a allai fod yn anwastad
- Digiddeiddio*, e-fasnach, addysg ar-lein a gwaith o bell yn ehangu
- Pwysau economaidd, technolegol ac enw da ar fusnesau, gan fygwth creu carfan fawr o weithwyr a chwmnïau sy'n cael eu gadael ar ôl

***Mae technoleg ddigidol hefyd wedi'i nodi fel galluogwr, gan gynorthwyo pobl i gysylltu a chynnal eu llesiant meddyliol (29)**

Effeithiau byd-eang COVID-19

Mae'r enghreifftiau canlynol o effeithiau ehangach COVID-19, ac annhegwch iechyd cysylltiedig, ledled y byd, Ewrop a'r DU, yn darparu cyd-destun ar gyfer y goblygiadau yng Nghymru.

	<h3>Iechyd a gwasanaethau iechyd</h3> <p>Mae COVID-19 wedi tarfu ar ddarparu gwasanaethau hanfodol bwysig ar gyfer NCDs, megis sgrinio a thriniaeth canser; gwasanaethau iechyd meddwl; a chlefyd y galon (30)</p>	 <p>Amharwyd ar wasanaethau iechyd meddwl critigol mewn 93% o wledydd ledled y byd (30)</p> <p>72% ar gyfer plant a phobl ifanc (31)</p> <p>70% ar gyfer oedolion hŷn (31)</p>
	<h3>Iechyd a diogelwch incwm a diogelu cymdeithasol</h3> <p>Mae unigolion o gefndir incwm isel yn cael eu heffeithio'n anghymesur gan faich dwbl, iechyd ac ariannol. Mae ansicrwydd ariannol yn arwain at ansicrwydd bwyd, yn cael effaith niweidiol ar ddatblygiad a llesiant plant (32)</p>	<p>Mwy na 370 miliwn o blant yn colli allan ar brydau ysgol, gan effeithio ar blant o'r cartrefi mwyaf difreintiedig yn anghymesur (33)</p> <p>150 miliwn yn fwy o bobl (9.4% o boblogaeth y byd) i gael eu gorfodi i dlodi eithafol gan y dirwasgiad byd-eang (34)</p>
	<h3>Iechyd ac amodau byw</h3> <p>Mae cyfnodau clo COVID-19 wedi arwain at orlenwi; cynnydd mewn trais yn y cartref, yn enwedig trais partneriaid agos (IPV); a chamdriniaeth ac esgeulustod plant (35,36)</p>	 <p>Cynnydd o 60% mewn galwadau brys gan fenywod a gafodd IPV ym mis Ebrill 2020, o'i gymharu ag Ebrill 2019 yn ôl aelod-wladwriaethau'r Undeb Ewropeaidd (37)</p>
	<h3>Iechyd a chyfalaf cymdeithasol a dynol</h3> <p>Mae plant o gefndiroedd difreintiedig wedi cael eu taro'n galetach gan y pandemig oherwydd diffyg adnoddau angenrheidiol i gefnogi eu cynnydd dysgu (38,39)</p>	<p>1.38 biliwn o ddysgwyr wedi'u heffeithio gan gau ysgolion yn ystod ton gyntaf y pandemig (40)</p> <p>Mae 51% o bobl ifanc o 112 o wledydd yn credu bod eu cynnydd addysgol wedi'i oedi (41)</p> <p>60% o oedolion heb wybodaeth/sgiliau digidol sylfaenol pan gaeodd gweithleoedd ac ysgolion (42)</p>
	<h3>Iechyd a chyflogaeth ac amodau gwaith</h3> <p>Mae COVID-19 wedi taro'r rhai mwyaf agored i niwed galetaf, fel y rhai sydd mewn tlodi neu'n agos ato; mewn gwaith anffurfiol; mamau sengl; gweithwyr hanfodol (43). Mae menywod a phobl ifanc yn wynebu risgiau anghymesur yn y sector swyddi (44,45)</p>	<p>Collwyd oriau gwaith sy'n cyfateb i 495 miliwn o swyddi 14% o holl weithlu'r byd - yn 2il chwarter 2020 (46,47)</p> <p>Mae 70% o fenywod sy'n gweithio yn fyd-eang yn nodi y bydd aflonyddwch y pandemig yn arafu eu gyrfaoedd (48)</p> <p>Cynyddodd nifer y bobl sy'n hawlio budd-daliadau cysylltiedig â diweithdra 1.4 miliwn rhwng mis Mawrth a mis Hydref 2020 yn y DU (49)</p>

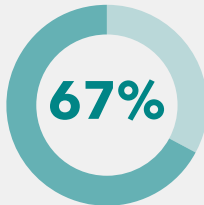

Cymru, tegwch iechyd a COVID-19

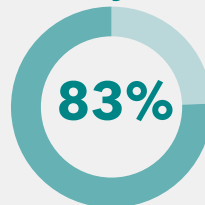
Cyn y pandemig COVID-19, roedd Cymru wedi sefydlu cyd-destun deddfwriaethol a pholisi cryf tuag at sicrhau datblygiad cynaliadwy a ffyniant i bawb. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (3) yn gosod Cymru ar y blaen yn Ewrop ac yn fyd-eang, gan alluogi gwaith traws-sector trawsnewidiol sydd o fudd i'r bobl, yr economi a'r blaned. Mae hwn hefyd yn offeryn allweddol ar gyfer mynd i'r afael ag annhegwch economaidd-gymdeithasol ac iechyd. Mae Ffyniant i Bawb (4), y strategaeth genedlaethol, yn prif ffrydio'r ymrwymiad hwn i adeiladu Cymru sy'n llewyrchus a diogel, iach a gweithredol, uchelgeisiol a dysgu, unedig a chysylltiedig. Bydd Cymru Fwy Cyfartal: Y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol (50), sy'n dod i rym ar y 31 Mawrth 2021, yn darparu mecanwaith allweddol i gefnogi'r rhai mwyaf agored i niwed a gwella anghydraddoldeb canlyniadau i bobl sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol. Mae Deddf Iechyd y Cyhoedd (Cymru) 2017 (51) yn ategu yr agenda hon trwy sicrhau bod cyrff cyhoeddus yn cynnal Asesiadau o'r Effaith ar Iechyd (HIAs) o bolisi a deddfwriaeth trwy lens penderfynyddion ehangach iechyd, gan gynnwys yr effeithiau economaidd-gymdeithasol.

Er gwaethaf yr ymrwymiad a'r buddsoddiad tuag at adeiladu Cymru iachach a mwy cyfartal, mae **annhegwch iechyd wedi parhau**, gan ddangos perthynas gref â phenderfynyddion ehangach iechyd. Mae cyflogaeth, mynediad at ofal iechyd ac addysg wedi bod yn effeithio ar fywydau pobl yn anghymesur ar draws grwpiau economaidd-gymdeithasol (52,53,54).

Oedolion sy'n gweithio oedd yn adrodd iechyd da:

o'r rhai yn byw yn ardal oedd mwyaf difreintiedig Cymru

o'r rhai yn byw yn ardal oedd lleiaf difreintiedig Cymru
dros 2017/18 - 2018/19

Ffynhonnell: Fframwaith Canlyniadau Iechyd y Cyhoedd, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Mae grwpiau du a lleiafrifoedd ethnig yn sylweddol fwy tebygol na gweithwyr Gwyn Prydeinig o ennill llai (7.5%) o gyflog yr awr yn 2018 (58). Mae cyfraddau marwolaeth cynamserol o NCDs allweddol wedi bod yn sylweddol uwch ymhlith y rhai sy'n byw yn ardaloedd mwyaf difreintiedig Cymru (Ffigur 2), ochr yn ochr â disgwyliad oes byrrach a llesiant meddyliol gwaeth (55).

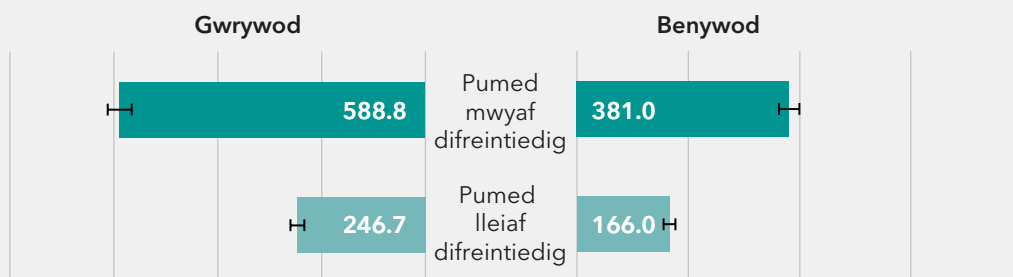

23% o'r holl bobl a 28% of children o blant yn byw mewn tlogi incwm cymharol

dros 2016/17 - 2018/19 (56,57)

Ffigur 2: Marwolaethau cynamserol o glefydau anhrosglwyddadwy allweddol, yn ôl pumed Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, cyfradd oedran-safonedig Ewropeaidd fesul 100,000, 2016 - 2018

— Cyfwng hyder 95%

Ffynhonnell: Fframwaith Canlyniadau Iechyd y Cyhoedd, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Profwyd y pandemig COVID-19 yn anghyfartal gan wahanol bobl a grwpiau poblogaeth, gan ehangu'r bwloch iechyd a gwaethgu'r annhegwch iechyd ac economaidd-gymdeithasol presennol a chyflwyno gwendidau newydd yng Nghymru (59) (Tabl 3, Ffigurau 3 a 4).

Tabl 3. Enghreifftiau o effeithiau annhegwch ar draws y pedwar niwed o COVID-19 yng Nghymru (60) a'r grwpiau poblogaeth allweddol yr effeithir arnynt (59)

Pedwar Niwed COVID-19	Enghraifft o effaith
<p>1. Niwed uniongyrchol o haint a chymhlethdodau</p> <p>Grwpiau allweddol yr effeithiwyd arnynt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobl hŷn • Dynion • Unigolion â chyflyrau sylfaenol • Y mwyaf difreintiedig / ar incwm isel • Grwpiau du a lleiafrifoedd ethnig • Ceiswyr lloches a ffoaduriaid 	<p>Graddiant economaidd-gymdeithasol mewn ysbytai a marwolaethau:</p> <div data-bbox="576 495 767 645"> </div> <p>Derbyniadau ysbyty COVID-19 yn y yn y pumed mwyaf difreintiedig 2X y pumed lleiaf difreintiedig (61, 62)</p> <div data-bbox="587 674 711 815"> </div> <p>Cyfradd marwolaeth COVID-19 yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru 2X yr ardaloedd lleiaf difreintiedig (63)</p> <div data-bbox="576 864 767 1014"> </div> <p>Grwpiau du a lleiafrifoedd ethnig:</p> <p>1/3 o achosion yn cael eu derbyn i ofal critigol o gymunedau lleiafrifoedd ethnig (64), o gymharu â dim ond 14% o gyfanswm y boblogaeth</p> <div data-bbox="555 1048 1449 1227"> <p> ● Cyfanswm derbyniadau gofal critigol ● Derbyniadau o gymunedau lleiafrifoedd ethnig ● Cyfanswm y boblogaeth ● Pobl o gymunedau lleiafrifoedd ethnig </p> </div>
<p>2. Niwed anuniongyrchol a achosir gan orlethu gwasanaethau, gan gynnwys y GIG</p> <p>Grwpiau allweddol yr effeithiwyd arnynt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gweithwyr allweddol • Unigolion sy'n cyrchu gwasanaethau gofal iechyd 	<p>Sioc ddwys i'r GIG a systemau gofal cymdeithasol (65):</p> <div data-bbox="571 1308 767 1503"> </div> <p>Gostyngiad mawr mewn derbyniadau dewisol a brys i ysbytai yng Nghymru yn 2020 o</p> <p>55% ar gyfer dewisol a 30% ar gyfer brys o'i gymharu â 2019 (66,67)</p> <div data-bbox="571 1626 898 1776"> <p>Effaith COVID-19 ar iechyd meddwl staff iechyd a gofal cymdeithasol,</p> </div> <div data-bbox="979 1626 1449 1753"> </div> <p>sy'n ymwneud â gofal COVID-19 a gofal nad yw'n COVID-19:</p> <p>QALYs¹ wedi'u colli oherwydd gorbryder/iselder (ysgafn i ddifrifol):</p> <div data-bbox="571 1906 919 2063"> <p>Gweithwyr gofal iechyd: 3,000-63,000 QALY</p> </div> <div data-bbox="938 1906 1066 2018"> </div> <div data-bbox="1078 1906 1449 2063"> <p>Gweithwyr gofal cymdeithasol: 3,000-64,000 QALY (68)</p> </div>

1 QALY – Blwyddyn Bywyd wedi'i Addasu o ran Ansawdd, gan gynnwys ansawdd a maint y bywyd sy'n cael ei fyw. Mae un QALY yn cyfateb i flwyddyn mewn iechyd perffaith

3. Niwed anuniongyrchol o salwch nad yw'n salwch COVID, oherwydd ceisio/ argaeledd cyfyngedig gwasanaethau iechyd 'nad ydynt yn hanfodol'

Grwpiau allweddol yr effeithiwyd arnynt:

- Unigolion â chyflyrau presennol/sydd newydd eu hadnabod

Mynediad cyfyngedig i wasanaethau atal, triniaeth ac adfer, fel sgrinio a thriniaeth canser; ac atgyfeiriadau iechyd meddwl er gwaethaf y galw cynyddol (69,70,71)

Gall newidiadau mewn ymddygiad ceisio iechyd, ac argaeledd gwasanaethau diagnostig hanfodol a mynediad atynt arwain at farwolaethau ychwanegol o ganser y fron, colorectaidd, ysgyfaint ac oesoffagaidd yn y tymor canolig (1 flwyddyn) a'r tymor hwy (5 mlynedd) (68).

Gallai fod COVID-19 wedi achosi

colli 361 - 1231 o fywydau ychwanegol

oherwydd oedi wrth sgrinio am ganser yn dibynnu ar yr ôl-groniad atgyfeiriadau, misoedd mewn cyfnodau clo a chapasiti diagnostig (72).

4. Niwed cymdeithasol-economaidd anuniongyrchol a niwed cymdeithasol eraill, gan gynnwys effeithiau economaidd

Grwpiau allweddol yr effeithiwyd arnynt:

- Mwyaf difreintiedig / incwm isel
- Menywod (mamau)
- Gweithwyr allweddol
- Plant a phobl ifanc
- Unigolion â chyflyrau iechyd cronig / meddyliol presennol
- Unigolion ag anabledau corfforol a dysgu

Collodd **22% o aelwydydd yng Nghymru** o leiaf **20% o'u hincwm wythnosol** wythnosol rhwng mis Chwefror ac Ebrill 2020 (73)

Grwpiau du a lleiafrifoedd ethnig wedi'u gorgynrychioli mewn **galwedigaethau sydd â risg uwch o amlygiad**, fel iechyd a gofal cymdeithasol, gyrwyr tacsï a chogyddion (74)

Efallai y bydd mwy o risg o amlygiad i COVID-19 (74) mewn **tai gorlawn**, yn enwedig ar gyfer ceiswyr lloches a ffoaduriaid.

Mae rhai **grwpiau poblogaeth** wedi teimlo effeithiau'r cyfnodau clo yn anghymesur (75), gydag **unigolion o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig** mewn risg uwch o gollu incwm (76); ac roedd **menywod a phobl ifanc** yn fwy tebygol o fod wedi'u cyflogi mewn diwydiannau 'dan glo' (77)

Effaith anuniongyrchol fawr ar blant a phobl ifanc, gan gynnwys 'allgáu digidol' o'r rhai o gefndiroedd mwy difreintiedig (75,78)

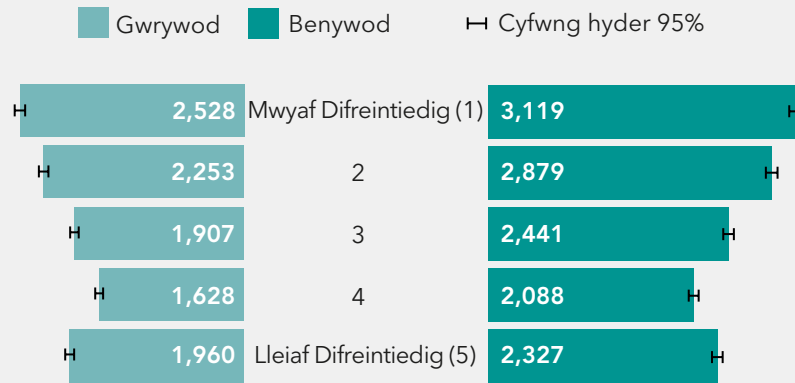
Mwy o risg o ran amgylchedd anniogel a thrawma megis trais a cham-drin gartref, yn enwedig i fenywod a phlant (79)

Mwy orbryder ac arwahanrwydd

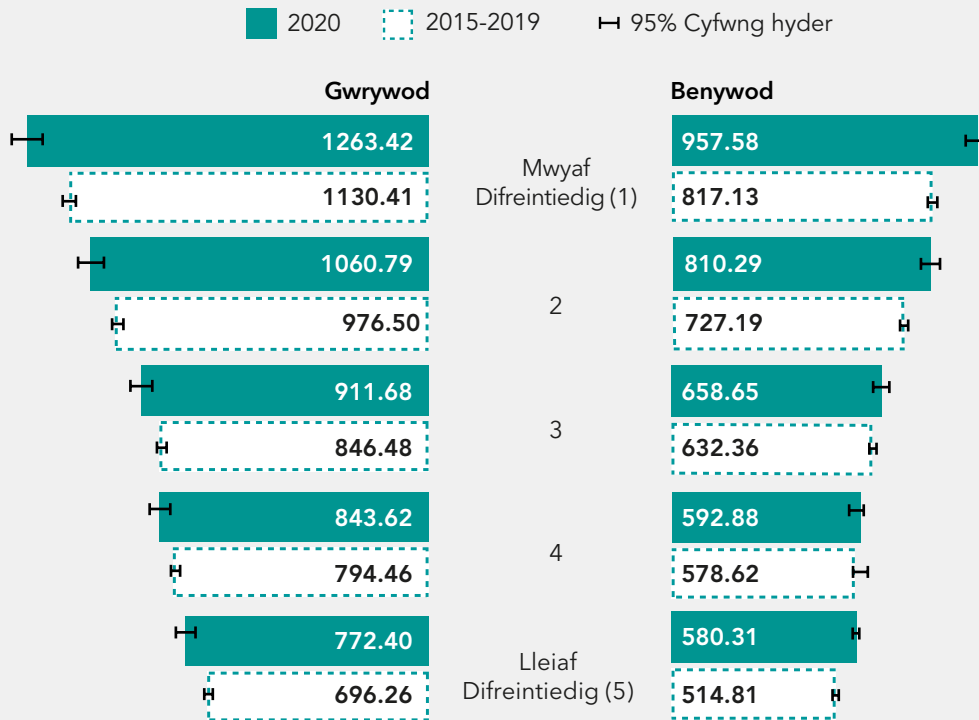
yn cael ei brofi'n fwy gan unigolion sy'n byw yn yr **ardaloedd mwyaf difreintiedig** a'r rheini o **gefndir lleiafrif ethnig** (74,80)

Ffigur 3: Achosion wedi'u cadarnhau o COVID-19 yn ôl rhyw a phumed amddifadedd†, cyfradd oedran-safonedig Ewropeaidd fesul 100,000*, Cymru

Ffynhonnell: Iechyd Cyhoeddus Cymru
 Data a gasglwyd rhwng 23 Chwefror a 23 Tachwedd 2020.
 Cyfradd wedi'i chyfrifo gan ddefnyddio amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn y Swyddfa Ystadegau Gwladol 2019 (81)
 *Cyfradd wedi'i safoni i Boblogaeth Safonol Ewropeaidd 2013 (82)
 †Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (83)

Ffigur 4: Marwolaethau o bob achos, cyfradd oedran-safonedig fesul 100,000, Cymru, 2020 a chyfartaledd 2015-2019, yn ôl pumed Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru a rhyw

Ffynhonnell: Proffil Adfer COVID-19 2020, Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru (88).
 Data a gasglwyd rhwng yr wythnos yn diwedd 06 Mawrth i 27 Tachwedd 2020
 Cyfradd wedi'i chyfrifo gan ddefnyddio amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn y Swyddfa Ystadegau Gwladol 2019 (81)

Iechyd a Gwasanaethau Iechyd

Negeseuon allweddol

- ◆ **Mae mesurau COVID-19 wedi cael effaith sylweddol ar wasanaethau iechyd yng Nghymru**, gan gynnwys:
 - Mynediad cyfyngedig i atal, diagnosis, triniaeth ac adsefydlu ar gyfer cyflyrau cronig dros 2020, fel cancer ac iechyd meddwl
 - Gostyngiad sylweddol mewn derbyniadau dewisol a brys i'r ysbyty
- ◆ **Mae pobl yn ymddiried yn y GIG yng Nghymru**, nododd mwy na 75% o'r oedolion a arolygwyd eu bod yn teimlo'n ddiogel i fynd i apwyntiad meddygol arferol; ac roedd 90% yn teimlo bod y GIG yn ymateb yn dda i bandemig COVID-19
- ◆ **Cymerwyd mesurau lliniaru ar unwaith** gan Lywodraeth Cymru i fynd i'r afael â'r aflonyddwch ar y gwasanaethau iechyd, meithrin mwy o gapasiti yn y GIG, a chynnig ffyrdd newydd o weithio

Trosolwg

Mae mesurau atal COVID-19 wedi cael effaith sylweddol ar wasanaethau iechyd yng Nghymru, gan gynnwys:

- Gostyngiad mawr mewn derbyniadau i ysbytai yn 2020 o 55% ar gyfer dewisol; a 30% ar gyfer brys, o'i gymharu â 2019 (66,67)
- Mynediad cyfyngedig i wasanaethau atal, triniaeth ac adfer, fel sgrinio a thriniaeth cancer; ac atgyfeiriadau iechyd meddwl er gwaethaf y galw cynyddol (69,70,71).
- Lleisiodd clinigwyr y DU bryderon ynghylch gostyngiad mewn presenoldeb ar gyfer cyflyrau, megis problemau gyda'r galon (84) ac ymhlith pobl yn ceisio cymorth ar gyfer symptomau cancer posibl (85).
- Gall effeithiau tymor hir COVID-19 ar lesiant meddyliol, system imiwnedd, anadlol, niwrolegol, ac iechyd cardiofasgwlaidd (86) gynyddu derbyniadau cleifion mewnol mewn ysbytai, yn ogystal â salwch hirsefydlog (LSI) a chyflyrau cronig.

Profwyd yr effeithiau hyn yn anghyfartal ar draws gwahanol grwpiau oedran, rhyw ac amddifadedd, er enghraifft, gan effeithio'n anghymesur ar bobl hŷn, y rhai mwyaf difreintiedig, a'r rhai â chyflyrau cronig sylfaenol (69).

Mae annhegwch o ran cwmnasiad brechu COVID-19 yng Nghymru yn dod i'r amlwg, gan adlewyrchu tueddiad ledled y DU. Gwelir yr annhegwch mwyaf yn y nifer sy'n derbyn rhwng grwpiau ethnig mewn oedolion 80+ oed, bwlch o 14.1% rhwng grwpiau ethnig Du, Asiaidd, Cymysg ac Eraill a'r grŵp ethnig Gwyn; a rhwng oedolion sy'n byw yn ardaloedd mwyaf a lleiaf difreintiedig Cymru (87).

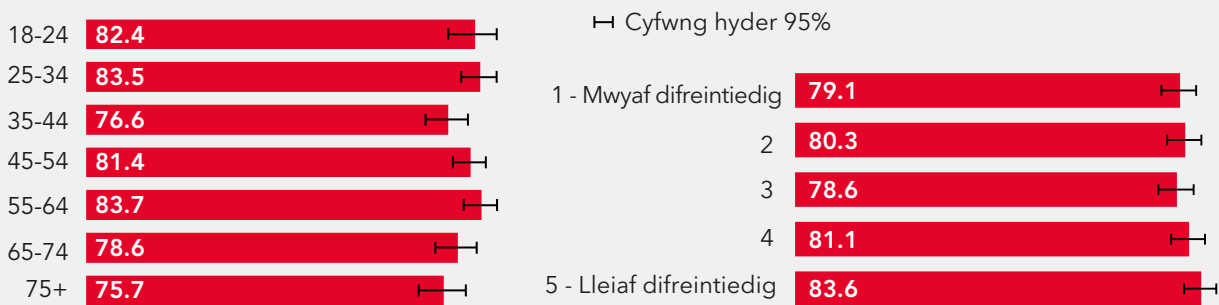

Y bobl

Nododd mwy na thri o bob pedwar o bobl, a gafodd eu cyfweld fel rhan o Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 rhwng 15 Mehefin a 25 Gorffennaf 2020, y byddent yn teimlo'n ddiogel yn mynychu apwyntiad meddygol arferol. Nododd cyfran fwy o'r rhai sy'n byw yn rhannau lleiaf difreintiedig Cymru eu bod yn teimlo'n ddiogel, o gymharu â'r rhai o rannau mwyaf difreintiedig Cymru (83.6% a 75.7%, yn y drefn honno; heb fod yn ystadegol arwyddocaol) (Ffigur 5).

Mae dadansoddiad ychwanegol yn dangos bod 90% o'r bobl a gafodd eu cyfweld yn teimlo bod y GIG yn ymateb yn dda i bandemig COVID-19, pan ofynnwyd iddynt rhwng 3 Ebrill a 16 Mai 2020, ac mae hyn yn gyson ar draws pob grŵp oedran a lefel amddifadedd.

Ffigur 5: Ymatebwyr yr arolwg a nododd eu bod yn teimlo'n ddiogel pe gofynnwyd iddynt fynd i apwyntiad meddygol arferol, yn ôl grŵp oedran a Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, canran, preswylwyr Cymru 18+, 15 Mehefin i 25 Gorffennaf 2020 (wythnosau arolwg 11 - 16)

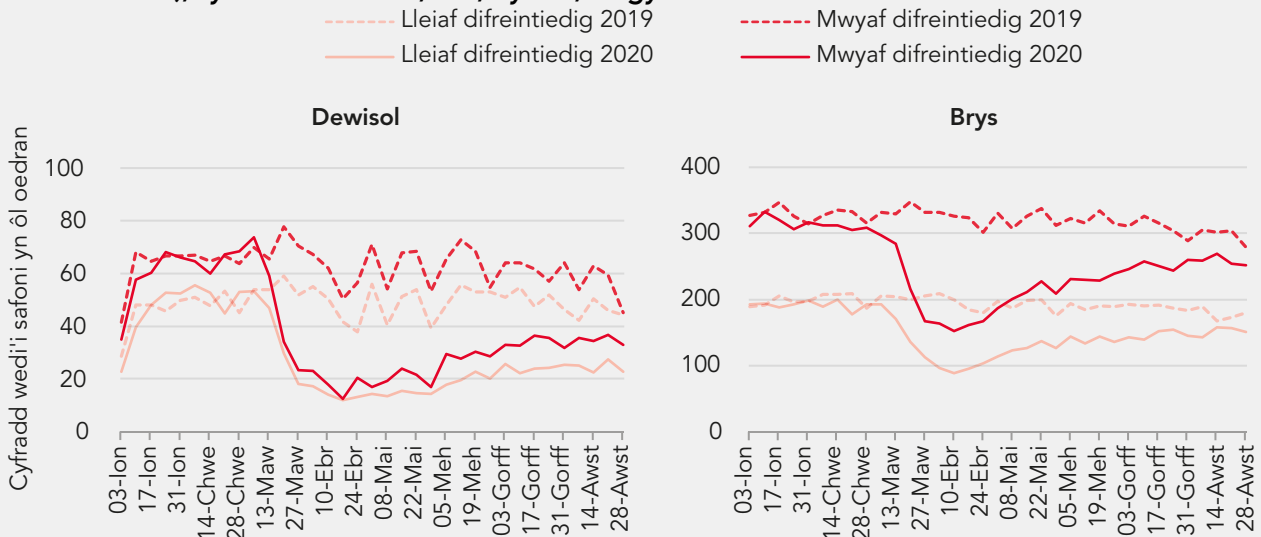
Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Y data

Bu dirywiad nodedig mewn derbyniadau dewisol a brys i ysbytai yn 2020 (67), sy'n sylweddol is nag yn 2019 (55% ar gyfer dewisol a 30% ar gyfer argyfwng). Mae derbyniadau dewisol a brys wedi bod yn gyson uwch yn rhannau mwyaf difreintiedig Cymru (55% ar gyfer dewisol a 30% ar gyfer argyfwng). Mae cyfradd y ddau yn cynyddu gydag oedran.

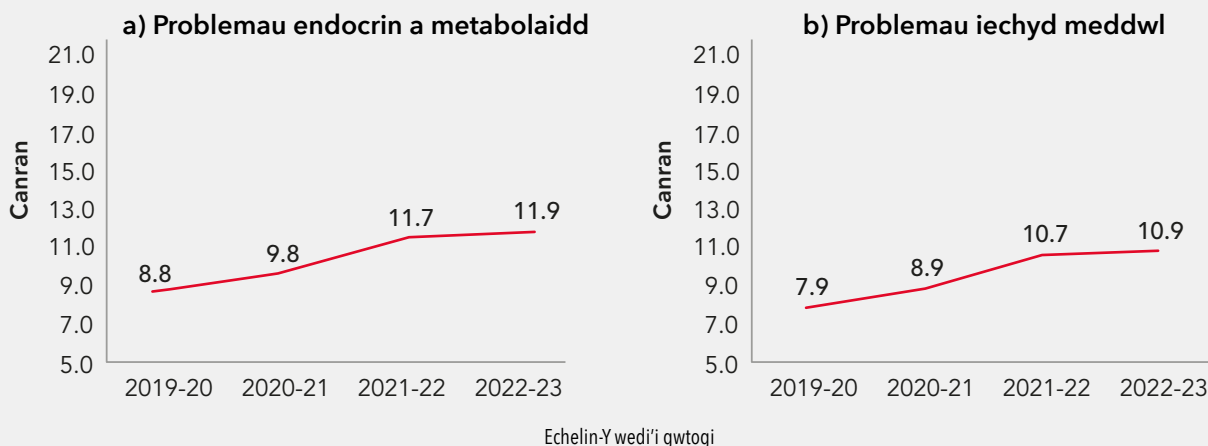
Ffigur 6: Derbyniadau i'r ysbyty yn ôl wythnos a Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (3 Ionawr - 28 Awst 2020), cyfradd fesul 100,000, Cymru, o'i gymharu â Ion-Awst 2019

Ffynhonnell: Proffil Adfer COVID-19 2020, Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (88), Iechyd Cyhoeddus Cymru.

Mae modelu effaith economaidd COVID-19, yn ymwneud â chynnydd mewn diweithdra, ar LSI a chyflyrau cronig yng Nghymru ((89), yn dangos, heb ymyriadau gwneud iawn, yn dilyn cyfraddau diweithdra cynyddol, rhagwelir y bydd canran yr oedolion â LSI a chyflyrau cronig yn cynyddu'n raddol dros 2020-2023 gyda chynnyddiad uwch ar gyfer problemau iechyd meddwl ac endocrin/metabolaidd (Ffigur 7). Rhagwelwyd cynnyddiad uwch yng nghanran yr oedolion â LSI cyfyngol o'i gymharu ag oedolion ag unrhyw LSI, gan awgrymu goblygiadau i wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol.

Ffigur 7. Canran ragamcanol yr oedolion sydd ag a) problemau endocrin a metabolaidd; a b) oedolion â phroblemau iechyd meddwl, 2020/21-2022/23

Ffynhonnell: Cyfres fodelu Iechyd Cyhoeddus Cymru (89)

Y polisiau

Gweithredodd Llywodraeth Cymru fesurau ar unwaith i fynd i'r afael â'r aflonyddwch a'r ôl-groniad o wasanaethau iechyd ac i feithrin mwy o gapasiti yn y GIG, yn cynnwys:

- Rhoi arweiniad ar amddiffyn pobl y nodwyd eu bod yn hynod agored i COVID-19 (90).
- Gofyn i weithwyr proffesiynol, sydd wedi gadael y GIG, ystyried dychwelyd (91).
- Darparu cefnogaeth ariannol i'r sector gofal cymdeithasol i oedolion (92).

Yn ogystal, nododd a chynlluniodd Byrddau Iechyd Lleol ystod o ffyrdd newydd o weithio a dulliau i barhau i ddarparu gwasanaethau iechyd ledled Cymru (93).

Mae polisiau ymateb a lliniaru allweddol yn cynnwys:

- Fframwaith gweithredu i helpu'r GIG i ddarparu gwasanaethau iechyd hanfodol yn ystod yr achosion (93), gan gynnig gwahanol ddulliau tuag at ailgyflwyno gwasanaethau gofal iechyd arferol, fel gweithio o bell a darparu gwasanaethau rhithwir.
- Cynllun Amddiffyn y Gaeaf ar gyfer iechyd a gofal cymdeithasol 2020-2021 (94) gan nodi ystod o gamau gweithredu a digwyddiadau wrth gefn, y disgwylir iddynt gael eu rhoi ar waith ar draws y system iechyd, a chyda phartneriaid, i reoli'r argyfwng iechyd cyhoeddus a darparu gwasanaethau.
- Fframwaith cyflenwi ar gyfer gwasanaethau iechyd sy'n canolbwyntio ar ofal a pharch cyfartal, gan ddilyn yr egwyddorion a nodir yn y ddeddfwriaeth cydraddoldeb a hawliau dynol (95).
- Adolygiad o'r Cynllun Cyflenwi Gyda'n Gilydd at Iechyd Meddwl i fynd i'r afael â rhai o heriau iechyd meddwl penodol COVID-19 (96).
- Mae gwasanaeth Gweithwyr Proffesiynol Gofal Iechyd Cymru wedi derbyn £1 miliwn i gyflogi mwy o seiciatryddion a chynghorwyr meddygol, cynnal mwy o sesiynau cwnsela, a chynnal ymyriadau anhwylder straen ôl-drawmatig (PTSD) pellach (97).

Crynoir polisiau allweddol y DU a Chymru yn y maes hwn yn Atodiad I; ac mae astudiaethau achos perthnasol yn cynnig enghreifftiau yn Atodiad II.

Iechyd a diogelwch incwm a diogelu cymdeithasol

Negeseuon allweddol

- ◆ **Mae COVID-19 wedi effeithio fwyaf ar y difreintiedig**, gan ehangu'r bwlch economaidd-gymdeithasol yng Nghymru
- ◆ **Pobl ifanc** (18-24 oed) sydd wedi'u **heffeithio fwyaf** gan ansicrwydd ynghylch eu swydd a'u sefyllfa ariannol; a thrwy galedi ariannol
- ◆ **Menywod, pobl o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig, a'r rhai sydd eisoes ar yr ymylon/wedi'u hallgáu'n gymdeithasol**, sydd wedi'u **heffeithio fwyaf**
- ◆ **Mae sectorau allweddol**, fel iechyd ac addysg, wedi bod **yn dwyn baich y pandemig yn barhaus**, tra bod eraill wedi llwyddo i amddiffyn gweithwyr a'u rhoi ar ffyrlo
- ◆ Mae Llywodraethau'r DU a Chymru wedi gweithredu **fframwaith cymorth helaeth** i fynd i'r afael â cholli incwm gan unigolion a busnesau, a lleihau effaith COVID-19 a mesurau ymateb cysylltiedig (cyfnodau clo)

Trosolwg

Er gwaethaf ymdrechion gan Lywodraethau Cymru a'r DU i liniaru effaith economaidd COVID-19 a mesurau ymateb cysylltiedig, mae pobl yng Nghymru wedi cael eu heffeithio'n ddifrifol, gan gollu eu hincwm, gydag aelwydydd incwm isel yn cael eu taro galetaf, gan gynnwys gweithwyr allweddol (75).

Mae gwahaniaethau o ran sicrwydd incwm a diogelu cymdeithasol, er enghraifft:

- Cyfran uwch o gleifion mewn gofal critigol â COVID-19 o'r pumed ran fwyaf difreintiedig o'r boblogaeth (59).
- Mae cartrefi incwm isel yn aml yn cynnwys gweithwyr allweddol sydd yn cael eu talu llai yr awr, na gweddill y gweithlu, bwlch cyflog sydd wedi bod yn tyfu dros amser (98).
- Gan gynnwys pobl ar ffyrlo, yn 2020 enillodd mwy na 100,000 o bobl yng Nghymru islaw'r isafswm cyflog, cynnydd o bum gwaith o'i gymharu â 2019 (99).
- Nifer y bobl a hawliodd Gredyd Cynhwysol yng Nghymru oedd 227,400 (Rhagfyr 2020), amcangyfrif o gynnydd o 78.5%, o'i gymharu â Mawrth 2020 (100).
- Mae pobl ifanc yn fwy tebygol o gael eu cyflogi mewn diwydiannau a gaeodd yn ystod y cyfnod clo, gyda gweithwyr o dan 25 oed bron i deirgwaith yn fwy tebygol o fod wedi gweithio mewn sectorau 'dan glo' (101). Wrth edrych ymlaen, mae pobl ifanc sydd wedi cael cyfnodau hir o ddiweithdra yn y tymor hir yn llawer mwy tebygol o fod allan o waith yn ddiweddarach mewn bywyd, o fod mewn gwaith o ansawdd gwael, ac o ennill enillion is. Mae yna sgil-ffeithiau hefyd ar iechyd corfforol a meddyliol (102).
- Roedd menywod yn fwy tebygol na dynion o weithio mewn sector sydd wedi cau i lawr (17% o fenywod a 13% o ddynion) (103). Mae gweithwyr yn y sectorau hyn hefyd yn tueddu i fod â chyflog is.
- Efallai y bydd pobl sydd eisoes ar yr ymylon, neu sydd ag incwm isel, cyflogaeth ansicr a thai ansicr, yn fwy tebygol o gollu eu swyddi neu fod yn agored i effeithiau contractau dim oriau neu waith ansicr, gan arwain at iechyd corfforol a meddyliol tymor hir gwaeth i bob aelod o'r teulu (75).
- Mae un o bob tair swydd yng Nghymru yn y diwydiannau â'r cyflog isaf, y lleiaf cynhyrchiol a generig sydd wedi'u heffeithio'n fawr gan y pandemig, ac sy'n debygol o fod fwyaf mewn perygl o awtomeiddio wrth

symud ymlaen (104).

- Mae pobl o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig yn cael eu gorgynrychioli mewn swyddi sy'n cael eu hystyried mewn risg uwch o COVID-19 fel iechyd a gofal cymdeithasol, gyrwyr tacsï a chogyddion (74).
- Mae bron i hanner y degfed ran o weithwyr Cymru sy'n ennill y cyflog isaf mewn sectorau sydd wedi cau, gan eu gwneud ddeg gwaith yn fwy tebygol o fod wedi cael eu heffeithio gan y pandemig o gymharu â'r 10% sy'n ennill y cyflog uchaf (101).

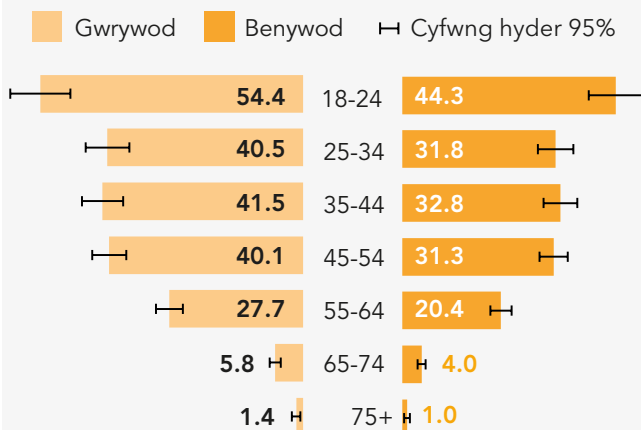

Y bobl

Rhwng 03 Ebrill a 25 Gorffennaf 2020 nododd cyfran ystadegol arwyddocaol uwch o ymatebwyr yr arolwg (18 - 24 oed) eu bod yn poeni am gollu eu swydd neu fethu â dod o hyd i un, nag unrhyw grŵp oedran arall (Ffigur 8) - 54.4% (78,000) o ddynion a 44.3% (72,000) o fenywod (dim gwahaniaeth ystadegol arwyddocaol). Dros yr un cyfnod, mae cyfran yr ymatebwyr i'r arolwg a nododd fod rhywun yn eu cartref wedi'i atal o'r gwaith ar gyflog is neu ddim cyflog yn gostwng wrth i oedran gynyddu (Ffigur 9).

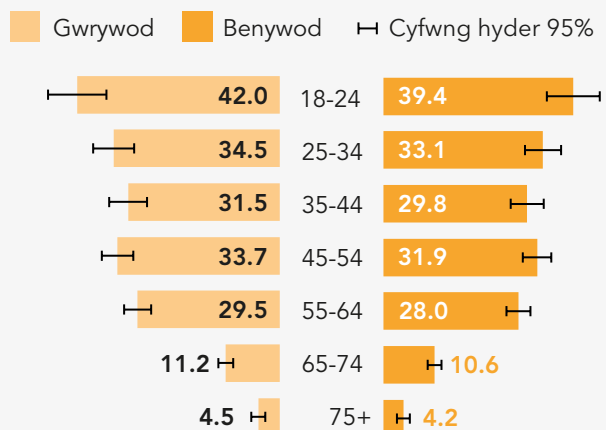
Dangosodd data a gasglwyd rhwng 15 Mehefin a 25 Gorffennaf 2020 fod cyfran arwyddocaol uwch o ymatebwyr yr arolwg ym mhumed mwyaf difreintiedig y boblogaeth (33.7%, 159,000 o bobl) wedi nodi eu bod mewn sefyllfa ariannol waeth o ganlyniad i'r cyfyngiadau, o gymharu â'r pumed lleiaf difreintiedig (21.7%, 110,000 o bobl) (Ffigur 10).

Ffigur 8: Ymatebwyr yr arolwg a nododd eu bod yn poeni am gollu eu swydd neu fethu â dod o hyd i un, dros yr wythnos flaenorol, yn ôl rhyw a grŵp oedran, canran, trigolion Cymru 18+, 3 Ebrill i 25 Gorffennaf 2020 (wythnosau arolwg 1 - 16)

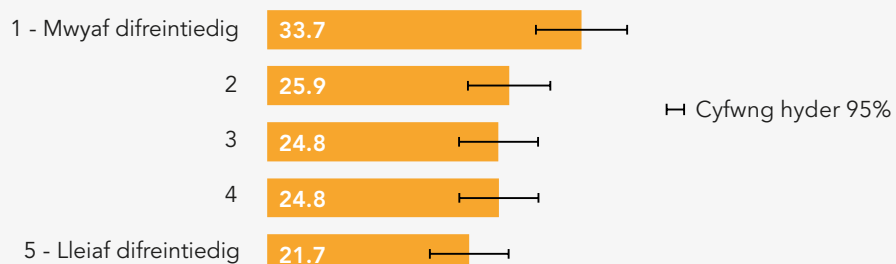
Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Ffigur 9: Ymatebwyr yr arolwg a nododd fod aelod o'u cartref wedi'i atal rhag gweithio ar gyflog is neu ddim tâl (e.e. ar ffyrlo), yn ôl rhyw ac oedran, canran, preswylwyr Cymru 18+, 3 Ebrill i 25 Gorffennaf 2020 (wythnosau arolwg 1 - 16)

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Ffigur 10: Ymatebwyr yr arolwg a nododd eu bod mewn sefyllfa ariannol waeth o ganlyniad i'r cyfyngiadau coronafeirws, yn ôl pumed Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, canran, Cymru, trigolion Cymru 18+, 15 Mehefin i 25 Gorffennaf 2020 (wythnosau arolwg 11 - 16)

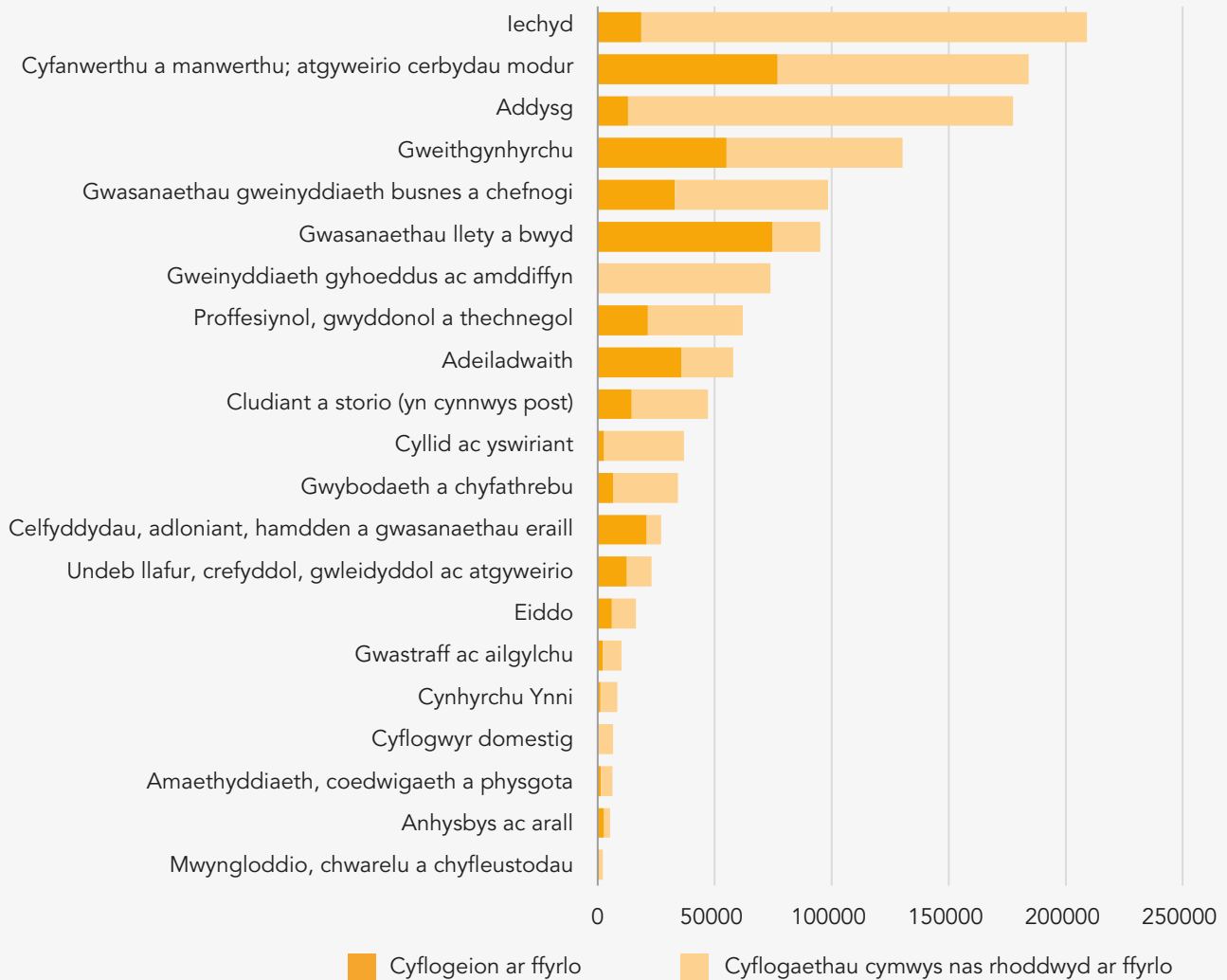
Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Y data

Iechyd, cyfanwerthu a manwerthu, atgyweirio cerbydau modur ac addysg yw'r sectorau sydd â'r nifer uchaf o gyflogaethau cymwys ar gyfer ffyrlo yng Nghymru. Cyfanwerthu a manwerthu; atgyweirio cerbydau modur, gwasanaethau llety a bwyd, a'r diwydiant gweithgynhyrchu sydd wedi rhoi'r nifer fwyaf o staff ar ffyrlo (Ffigur 11) (105).

Ffigur 11: Hawliadau Cynllun Cadw Swyddi Coronafeirws (CJRS) a dderbyniwyd yng Nghymru hyd at 31 Gorffennaf 2020 yn ôl sector

Ffynhonnell: Cyllid a Thollau EM, Llywodraeth y DU (105).

Ystadegau arbrofol misol yw ystadegau swyddogol CJRS. Mae data diweddarach ar gael yn: <https://www.gov.uk/government/collections/hmrc-coronavirus-covid-19-statistics>.

Y polisïau

Mae Llywodraethau'r DU a Chymru wedi gweithredu fframwaith cymorth helaeth i fynd i'r afael â cholli incwm gan unigolion a busnesau, sy'n gysylltiedig â COVID-19:

- Mae Llywodraeth y DU wedi cyflwyno mwyafrif y rhaglenni budd-daliadau llesiant a chymorth swyddi yng Nghymru, gan gynnwys Cynllun Cadw Swyddi Coronafeirws (CJRS) (106) a'r Cynllun Cymorth Incwm Hunangyflogaeth (107).
- Mae Llywodraeth Cymru wedi ategu cynlluniau'r DU trwy ddarparu cefnogaeth i fusnesau trwy'r Gronfa Cydnerthedd Economaidd, i unigolion a sefydliadau sy'n weithgar mewn sectorau economaidd sy'n bwysig i Gymru, gan gynnwys pysgodfeydd (108), y sector diwylliannol (109) a'r trydydd sector (110).
- Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi estyn neu ddiwygio deddfwriaeth bresennol i fynd i'r afael â'r argyfwng, megis ehangu mynediad i'r Gronfa Cymorth Dewisol lle gall y rhai sy'n wynebu caledi o ganlyniad i'r pandemig wneud pump yn hytrach na thri hawliad mewn cyfnod o 12 mis (111).

O ganlyniad, roedd mwy na 500,000 o swyddi o Gymru wedi'u gwarchod trwy'r cynlluniau Cadw Swyddi a Hunangyflogedig; ac mae dros 40,000 o fusnesau yng Nghymru wedi derbyn mwy na £1.4 biliwn mewn benthyciadau (112).

Crynohoir polisïau allweddol y DU a Chymru yn y maes hwn yn Atodiad I; ac mae astudiaethau achos perthnasol yn cynnig enghreifftiau yn Atodiad II.

Iechyd ac amodau byw

Negeseuon allweddol

- ◆ Mae COVID-19 wedi amlygu **gwendidau yn y system dai** yng Nghymru, gan dynnu sylw at y cysylltiad agos rhwng iechyd, amddifadedd ac amodau byw
- ◆ **Mae mynediad i fannau gwyrdd a glas** wedi llunio profiadau pobl o gadw pellter cymdeithasol a'r cyfnod clo mewn ffordd anghyfartal, gyda bron i un o bob pum cartref yng Nghymru heb fynediad at ofod awyr agored preifat; a chyfran sylweddol is o'r rhai mwyaf difreintiedig yn nodi eu bod yn gadael eu cartref, o'i gymharu â'r lleiaf difreintiedig
- ◆ Mae mesurau atal COVID-19 **wedi cael effaith niweidiol ar amodau byw** unigolion, teuluoedd, grwpiau agored i niwed a lleoliadau penodol, gyda **heriau penodol i bobl ddigartref, cymunedau teithwyr, cartrefi gofal a charchardai**
- ◆ **Mae menywod a phlant mewn risg anghymesur o uchel o niwed**, fel trais yn y cartref, trais ar sail rhyw ac esgeuluso plant
- ◆ Mae nifer y **troseddau ac ymddygiad gwrthgymdeithasol a adroddwyd wedi cynyddu'n sylweddol yn ystod y cyfnod clo yn 2020**, o'i gymharu â 2019; gyda **chynnydd uwch ymhlith y rhai mwyaf difreintiedig**, sy'n gyfrifol am draean o'r holl droseddau, a llawer mwy o adroddiadau o dorri rheoliadau COVID-19
- ◆ Mae Llywodraethau'r DU a Chymru wedi mabwysiadu **polisiau a gweithredu ymyriadau gyda chyllid ychwanegol i fynd i'r afael â lleoliadau ac amodau byw risg uchel**, megis cefnogaeth i ddileu digartrefedd ac i gynnal gwasanaethau ar gyfer trais a cham-drin

Trosolwg

Mae tystiolaeth yn dangos bod mesurau atal COVID-19, megis cadw pellter cymdeithasol, 'aros gartref' a chyfnodau clo, wedi cael effaith niweidiol ar amodau byw unigolion, teuluoedd, grwpiau agored i niwed penodol a lleoliadau. Mae hyn yn cynnwys:

- Ynysu, gorlenwi, neu achosi straen a gorbryder (113).
- Rhoi menywod a phlant mewn risg anghymesur o niwed, a chreu mwy o rwystrau i adrodd am ddigwyddiadau cam-drin a thrais (114); hwyluso trais ar sail rhyw, yn enwedig trais partneriaid agos, trais yn y cartref ac esgeuluso plant (44,36).
- Mae pobl sy'n profi digartrefedd neu'r rhai sy'n byw mewn llety dros dro yn wynebu heriau penodol wrth lynu at gadw pellter cymdeithasol a hunan ynysu (115)
- Mae gan gyfran uchel o bobl ddigartref salwch corfforol neu feddyliol cronig, sy'n eu rhoi mewn risg uwch o COVID-19, tra eu bod hefyd yn profi llai o fynediad at wasanaethau gofal iechyd, yn enwedig yn ystod y pandemig (116).
- Mae cymunedau sipsiwn a theithwyr yng Nghymru wedi profi risgiau a gwendidau penodol i COVID-19, oherwydd amodau byw gwael, megis gorlenwi, allgáu digidol, a diffyg cyfleusterau dŵr rhedegog, gan ei gwneud yn anoddach glynu at gadw pellter cymdeithasol, ynysu a mesurau hylendid. (117,118).

- Mae profiadau o gadw pellter cymdeithasol wedi bod yn wahanol i'r rhai sy'n byw mewn tai sicr gweddus o'u cymharu ag eraill sy'n byw mewn cartrefi gorllawn ansicr, o ansawdd gwael.
- Mae'r amgylchedd byw, gan gynnwys mynediad i fannau gwyrdd a glas i ymgymryd â gweithgarwch corfforol, wedi llunio profiadau pobl o gadw pellter cymdeithasol a'r cyfnod clo mewn ffordd anghyfartal. Cymru sydd â'r gyfran isaf o'i phoblogaeth sy'n byw mewn ardaloedd trefol ar 67.2% o'i chymharu â gwledydd eraill y DU (120).
- Mae carcharorion dros 60 oed wedi bod mewn perygl penodol o effaith ar iechyd meddwl a gallu cyfyngedig i ddilyn mesurau atal, er enghraifft cadw pellter cymdeithasol (121,122).
- Mewn lleoliadau cartrefi gofal, gall preswylwyr brofi teimladau cynyddol o unigedd oherwydd diffyg teulu'n ymweld, a phryder cynyddol oherwydd cyfraddau uwch o drosglwyddo'r feirws (75).
- Mae llawer o bobl wedi dioddef mewn cartrefi nad ydynt yn fforddiadwy nac yn ddiogel. Dim ond 42% o denantiaid preifat a ddywedodd fod eu cartref yn eu galluogi i hunanynysu yn gwbl effeithiol (123).

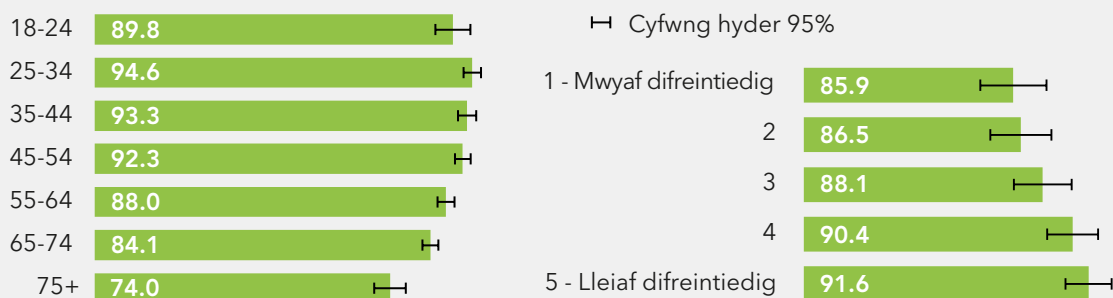

Y bobl

Trwy'r cyfnod 18 Mai i 25 Gorffennaf 2020, nododd mwyafrif ymatebwyr yr arolwg (o leiaf 3 allan o 4 o bobl) eu bod wedi gadael eu cartref yn ystod y 7 diwrnod diwethaf (Ffigur 12). Mae hyn yn amrywio'n arwyddocaol yn ôl grŵp oedran, rhyw ac amddifadedd:

- Nododd cyfran arwyddocaol uwch o bobl 25-54 oed eu bod wedi gadael eu cartref, o'i gymharu â'r rhai 55+;
- Nododd cyfran arwyddocaol is o ymatebwyr eu bod wedi gadael eu cartref yn y pumed mwyafrif difreintiedig (85.9%; 404,000 o bobl), o'i gymharu â'r pumed lleiaf difreintiedig (91.6%; 466,000 o bobl);
- Nododd cyfran uwch o ddynion eu bod wedi gadael eu cartref ar draws pob grŵp oedran a lefel amddifadedd, o gymharu â menywod.

Ffigur 12: Ymatebwyr yr arolwg a nododd eu bod wedi gadael eu cartref neu ardd yn ystod y 7 diwrnod diwethaf, yn ôl grŵp oedran a phumed Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, canran, trigolion Cymru 18+, 18 Mai i 25 Gorffennaf (wythnosau arolwg 7 - 16)

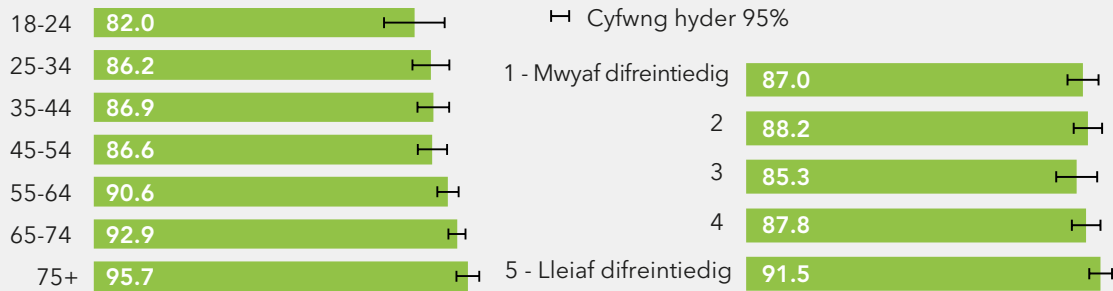

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Mae data o'r cyfnod 3 Ebrill i 9 Mai 2020 yn dangos bod mwy nag wyth o bob deg ymatebydd i'r arolwg wedi nodi perthnasoedd da rhwng aelodau'r cartref (Ffigur 13):

- Nododd cyfran arwyddocaol uwch o ymatebwyr 65+ oed berthnasoedd cartref da, na'r rhai 18-24 oed.
- Roedd adrodd am berthnasoedd cartref da yn uwch yn y pumed lleiaf difreintiedig, o'i gymharu â'r mwyaf difreintiedig (heb fod yn ystadegol arwyddocaol).
- Nododd cyfran uwch o ddynion berthnasoedd da na menywod ar draws pob grŵp oedran a lefelau amddifadedd.

Ffigur 13: Ymatebwyr yr arolwg a nododd berthnasoedd da rhwng aelodau'r cartref, yn ôl grŵp oedran a phumed Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, canran, trigolion Cymru 18+, 3 Ebrill i 9 Mai 2020 (wythnosau arolwg 1 - 5)

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Y data

Mae gan Gymru y stoc tai hynaf yn y DU, 70% perchennog-ddeiliadaeth, 14% wedi'u rhentu'n breifat, 10% yn landlord cymdeithasol cofrestredig a 6% yn awdurdod lleol (124,125,126). Mae'r sector rhentu preifat wedi cynyddu'n arwyddocaol, ac mae'n meddu ar y stoc tai hynaf a chyfran uwch o dai o ansawdd gwael. Yn gyffredinol, mae tai cymdeithasol o ansawdd gwell na rhai preifat (perchennog-ddeiliadaeth a rhentu preifat). Nid oes gan bron i 20% (un o bob pump) o'r holl aelwydydd yng Nghymru, a bron i 15% o aelwydydd â pherson sy'n gwarchod (agored i niwed), fynediad i ofod awyr agored preifat, gan gyfyngu ar gyfleoedd i fynd allan a rhyngweithio cymdeithasol yn ystod y pandemig (Ffigur 14).

Ffigur 14: Aelwydydd â mynediad i ofod awyr agored preifat yng Nghymru, Mehefin 2020 (126)

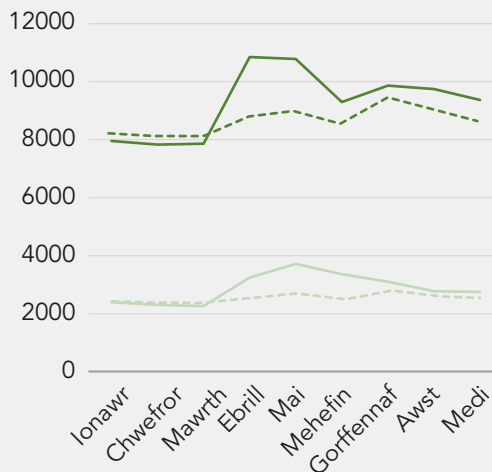
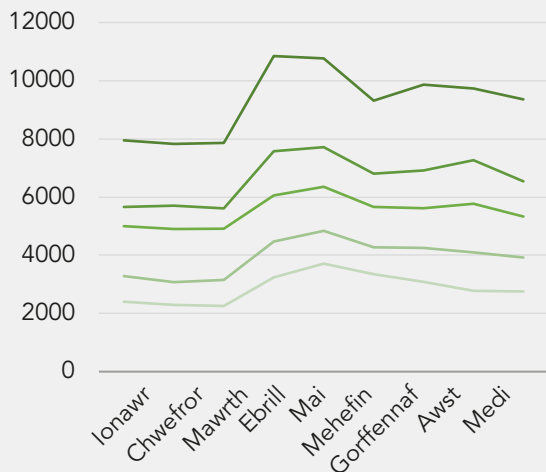
Ffynhonnell: Uned Ymchwil Data Gweinyddol, Llywodraeth Cymru

Mae cyfanswm nifer y troseddau yr adroddir amdanynt yn cynyddu gyda lefel yr amddifadedd, gyda gwahaniaeth arwyddocaol rhwng pob lefel amddifadedd. Mae nifer y troseddau yr adroddir amdanynt yn y pumed mwyaf difreintiedig yn cynrychioli 33% o'r holl droseddau, ac mae o leiaf ddwywaith y ffigur yn y pumed lleiaf difreintiedig (Ffigur 15.1) (127). Bu cynnydd arwyddocaol yn nifer y troseddau yr adroddwyd amdanynt yng Nghymru yn ystod mis Ebrill a mis Mai 2020 (y 'cyfnod clo'), o'i gymharu â 2019, gan ddangos cynnydd o tua 45% yn y cwnteli mwyaf difreintiedig, a thua 35% yn y cwnteli lleiaf difreintiedig. Mae lefelau ymddygiad gwrthgymdeithasol wedi bod yn arwyddocaol uwch yn 2020, o gymharu â 2019, gyda chysylltiad clir rhwng amddifadedd a thorri rheoliadau COVID-19, gyda'r rhai mwyaf difreintiedig yn gyfrifol am lawer mwy o adroddiadau na'r rhai lleiaf difreintiedig. (Ffigur 15.3) (127).

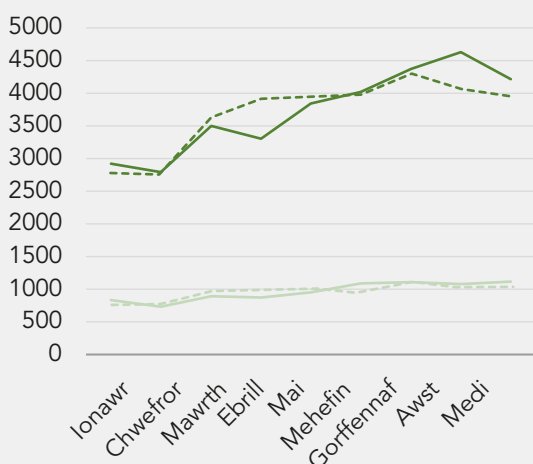
Ffigur 15: Nifer y troseddau a adroddwyd yng Nghymru, yn ôl pumed Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, cyfrif, 2020 (Solet) o'i gymharu â 2019 (Toredig)

— Mwyaf difreintiedig — Nesaf mwyaf difreintiedig — Canol — Nesaf lleiaf difreintiedig — Lleiaf difreintiedig

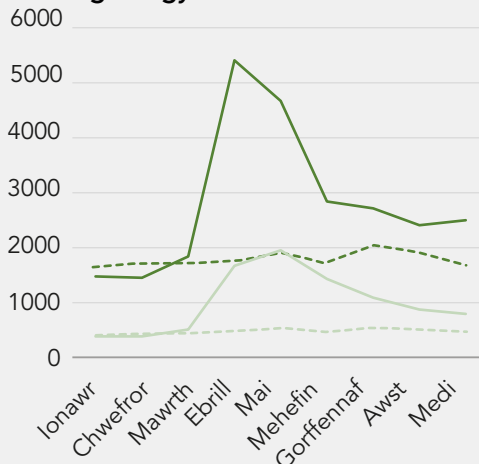
15.1 Cyfanswm troseddau

15.2 Troseddau treisgar

15.3 Troseddau ymddygiad gwrthgymdeithasol

Ffynhonnell: DATA.POLICE.UK (127) a Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (WIMD) 2019 (83), Llywodraeth Cymru

Y polisiau

Mae Llywodraeth Cymru wedi mabwysiadu nifer o bolisiau newydd yn y maes hwn, megis yr 'Adeiladu Gwell Lleodd: y System Gynllunio yn Sicrhau Dyfodol Cydnerth a Mwy Disglair' blaengar (128). Yn ystod ton gyntaf y pandemig, diwygiwyd cyfyngiadau'r cyfnod clo i ganiatáu i bobl â chyflyrau iechyd penodol neu nodweddion gwarchoddedig adael eu cartref fwy nag unwaith y dydd i wneud ymarfer corff (129).

Ymateb i ddigartrefedd:

- Roedd Canllawiau Llywodraeth Cymru (130,131) yn rhoi cyfarwyddyd i awdurdodau lleol ar sut i ddefnyddio cyllid ychwanegol (115) i gyflawni'r nod o ddod â digartrefedd i ben yng Nghymru; a gofynnwyd iddynt baratoi cynllun, gan weithio gyda phartneriaid.

Ymateb i drais a cham-drin yn y cartref:

- Cyhoeddodd Llywodraeth y DU ganllaw ar gyfer y rhai sy'n dioddef cam-drin yn y cartref (132) a lansiodd ymgyrch "dydych chi ddim ar eich pen eich hun" (133).
- Dyrannodd y Weinyddiaeth Gyfiawnder £25 miliwn i helpu elusennau lleol ledled Cymru a Lloegr, sy'n cefnogi dioddefwyr cam-drin yn y cartref a thrais rhywiol; a £3 miliwn i recriwtio mwy o Gyngorwyr Trais Rhywiol Annibynnol (134).
- Lansiodd Llywodraeth Cymru ymgyrch "ddylai neb deimlo'n ofnus gartre" (135).
- Darparodd Llywodraeth Cymru £1.5 miliwn yn ychwanegol i wasanaethau ar gyfer trais yn erbyn menywod, cam-drin yn y cartref a thrais rhywiol (VAWDASV) i helpu gyda'r galw cynyddol o ganlyniad i COVID-19 (136).
- Mae Llywodraeth Cymru wedi cadw gwasanaethau arbenigol yng Nghymru ar agor i helpu'r rhai sy'n wynebu risg uwch o drais a cham-drin yn y cartref yn ystod y pandemig; a darparodd £1.2 miliwn i ariannu llety cymunedol ar gyfer dioddefwyr cam-drin yn y cartref (137).
- Lansiodd Cymorth i Fenywod Cymru becyn cymorth ar gyfer tystion i drais a cham-drin yn y cartref yn ystod y pandemig (138).

Cefnogi lleoliadau, fel carchardai:

- Mae Llywodraeth y DU wedi mabwysiadu canllawiau ar gyfer teuluoedd a ffrindiau pobl yn y carchar yng Nghymru a Lloegr (139).
- Mae Iechyd Cyhoeddus Lloegr wedi cyhoeddi canllawiau ar atal a rheoli achosion o COVID-19 mewn carchardai a dalfeydd (140).
- Mae Llywodraeth y DU wedi mabwysiadu canllawiau ar ymweld â rhywun yn y carchar yn ystod y pandemig ar ddiwedd y cyfnod clo (141).
- Mae Llywodraeth Cymru wedi ategu'r canllawiau gyda phroffion mwy helaeth ymhlith carcharorion a staff asymptomatig i atal COVID-19 rhag lledaenu (142).

Crynhair polisiâu allweddol y DU a Chymru yn y maes hwn yn Atodiad I; ac mae astudiaethau achos perthnasol yn cynnig enghreifftiau yn Atodiad II.

Iechyd a chyfalaf cymdeithasol a dynol

Negeseuon allweddol

- ◆ Mae COVID-19 wedi achosi **aflonyddwch addysgol digynsail gyda niwed uniongyrchol a thymor hir** i ddiogelwch a datblygiad plant, iechyd a llesiant, cyrhaeddiad addysgol, rhagolygon y dyfodol, incwm teulu a'r economi yn gyffredinol
- ◆ Gallai cau ysgolion oherwydd COVID-19 **atgyfnerthu annhegwch**, wrth i blant a theuluoedd agored i niwed gael eu taro galetaf
- ◆ **Mae technoleg ddigidol a'r cyfryngau cymdeithasol** wedi galluogi unigolion, teuluoedd a chymunedau i **aros mewn cysylltiad**, gyda rhaniad digidol ar draws gwahanol oeddrannau a lefelau amddifadedd
- ◆ Mae yna o hyd **lawer o bobl yng Nghymru sy'n parhau i fod wedi'u hallgáu yn ddigidol**, gan gynnwys oedran hŷn, y rhai ar incwm isel, a phlant a phobl ifanc o aelwydydd difreintiedig
- ◆ **Mae gwirfoddoli a chefnogi aelodau o'r gymuned leol** wedi dod yn ased cryf yn ystod y pandemig, gydag amrywiad ar draws grwpiau oedran ac amddifadedd
- ◆ Mae Llywodraeth Cymru wedi cyflwyno nifer o bolisiau, gan gynnwys **cefnogaeth ariannol, i ymateb i effaith annheg COVID-19 ar addysg a'i lliniaru**

Trosolwg

Mae mesurau ymateb COVID-19 wedi cynnwys cau ysgolion yn helaeth am gyfnodau hir, gan arwain at effeithiau negyddol ar ddatblygiad plant, iechyd a llesiant, cyrhaeddiad addysgol, rhagolygon addysgol a chyflogaeth yn y dyfodol, incwm teulu a'r economi yn gyffredinol (75). Profir y niwed hwn yn anghyfartal yng Nghymru (143), er enghraifft:

- Mae'r effeithiau'n amrywio yn ôl grŵp oedran.
- Mae dysgu gartref yn debygol o atgyfnerthu annhegwch rhwng plant, a chynyddu'r bwlch cyrhaeddiad rhwng teuluoedd difreintiedig a theuluoedd cefnog (144).
- Mae plant yn y blynyddoedd trosglwyddo ac arholiadau yn debygol o gael eu heffeithio'n fwy.
- Gellid bod wedi colli problemau dysgu newydd a chyfleoedd ar gyfer ymyrraeth gynnar.
- Mae plant ag anawsterau cymdeithasol, emosiynol ac iechyd meddwl yn fwy tebygol o gael eu heffeithio a chael effeithiau negyddol tymor hwy oherwydd diffyg cefnogaeth.
- Mae plant agored i niwed gartref mewn mwy o berygl o gam-drin, arwahanrwydd, trallod teuluol ac ariannol, tloedi, a diffyg lle a chyfleoedd ar gyfer chwarae ac ymarfer corff.
- Mae bron i chwarter y plant yn byw mewn cartrefi lle mae pob oedolyn yn weithwyr critigol.
- Mae'r gefnogaeth ffurfiol ac anffurfiol a oedd ar gael o'r blaen i rieni a gofalwyr wedi lleihau.
- Mewn addysg bellach, mae gan 75% o ddysgwyr ymgysylltiad ar-lein, wedi'i gysylltu'n uniongyrchol â mynediad dysgwyr at ddyfeisiau a chysylltedd, gan adlewyrchu gwahaniaethau economaidd a daearyddol (145).

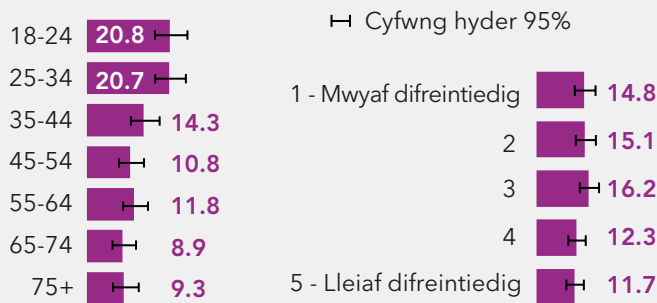
Mae cyfnodau clo wedi cael eu cysylltu ag effeithiau seicogymdeithasol negyddol uniongyrchol, gan gynnwys diffyg cyswllt cymdeithasol, er enghraifft, ar gyfer y rhai 12 - 18 oed (146); a phrofi unigrwydd i'r rhai 16 - 24 oed (147).

Y bobl

Yn ystod y cyfnod 3 Ebrill i 9 Mai 2020, nododd mwy nag un rhan o bump (20%) o ymatebwyr yr arolwg 18-34 oed (135,000 o bobl) eu bod yn defnyddio cyfryngau cymdeithasol neu deulu a ffrindiau fel prif ffynhonnell wybodaeth, a oedd yn arwyddocaol uwch o gymharu â dros 45 oed; a heb batrwm arwyddocaol rhwng lefelau amddifadedd (Ffigur 16). Nododd cyfran fwy o ddynion ar draws pob oedran a lefel o amddifadedd eu bod yn defnyddio'r cyfryngau cymdeithasol/teulu a ffrindiau fel y brif ffynhonnell wybodaeth.

Ffigur 16. Ymatebwyr yr arolwg a nododd eu bod yn defnyddio cyfryngau cymdeithasol neu eu teulu, ffrindiau a chydweithwyr fel eu prif ffynhonnell wybodaeth, yn ôl oedran a phumed Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, canran, trigolion Cymru 18+, 3 Ebrill i 9 Mai 2020 (wythnosau arolwg 1 - 5)

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Rhwng 3 Ebrill a 12 Mehefin 2020, dangosodd yr arolwg ymgysylltu bod lefelau gwirfoddoli yn amrywio'n arwyddocaol yn ôl oedran ac amddifadedd yng Nghymru:

- Nododd mwy o bobl 35-64 oed eu bod yn gwirfoddoli, o gymharu â'r rhai iau na 34 oed a hŷn na 65 oed (ar gyfer y ddau ryw)
- Cynyddodd lefelau gwirfoddoli wrth i lefelau amddifadedd ostwng: nododd cyfran arwyddocaol uwch o bobl yn y pumed lleiaf difreintiedig eu bod yn gwirfoddoli neu'n cefnogi aelodau o'r gymuned leol (15%; 76,000 o bobl), o'i gymharu â'r pumed mwyaf difreintiedig (10%; 47,000 o bobl) ar gyfer y ddau ryw (Ffigur 17)

Ffigur 17. Ymatebwyr yr arolwg a nododd eu bod yn gwirfoddoli neu'n cefnogi aelodau o'r gymuned leol, yn ôl rhyw, grŵp oedran a Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, canran, trigolion Cymru 18+, 3 Ebrill i 12 Mehefin 2020 (wythnosau arolwg 1 - 10)

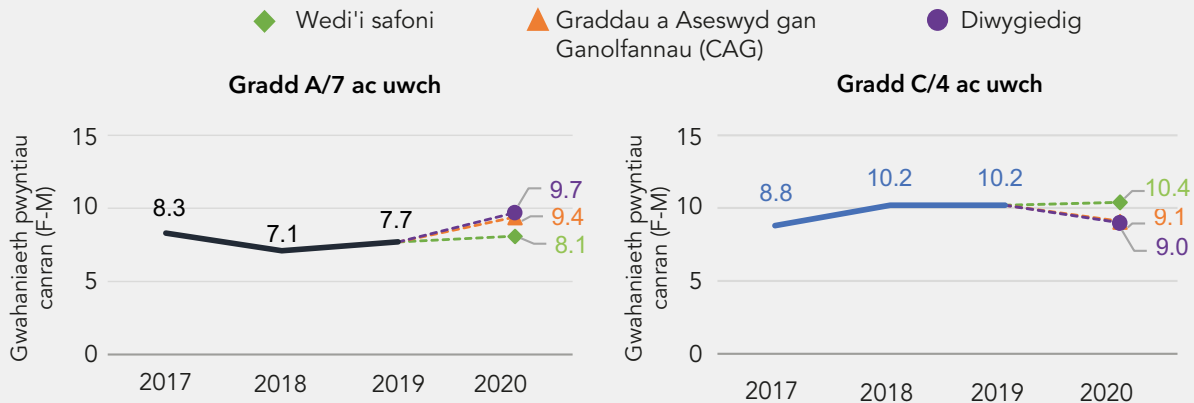
Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Y data

Mae'r data addysgol diweddaraf yn dangos bwlch cyrhaeddiad rhwng y rhywiau gyda menywod yn sicrhau canlyniadau uwch na dynion yn y mwyafrif o bynciau, y gellid eu priodoli o bosibl i COVID-19 (148) (Ffigur 18). Ar radd A/7, mae ffigurau diwygiedig ar gyfer 2020 yn dangos bwlch cyrhaeddiad mwy yn y mwyafrif o bynciau, nag mewn blynyddoedd blaenorol, fodd bynnag, gwelir y gwrthwyneb ar radd C/4 ac uwch.

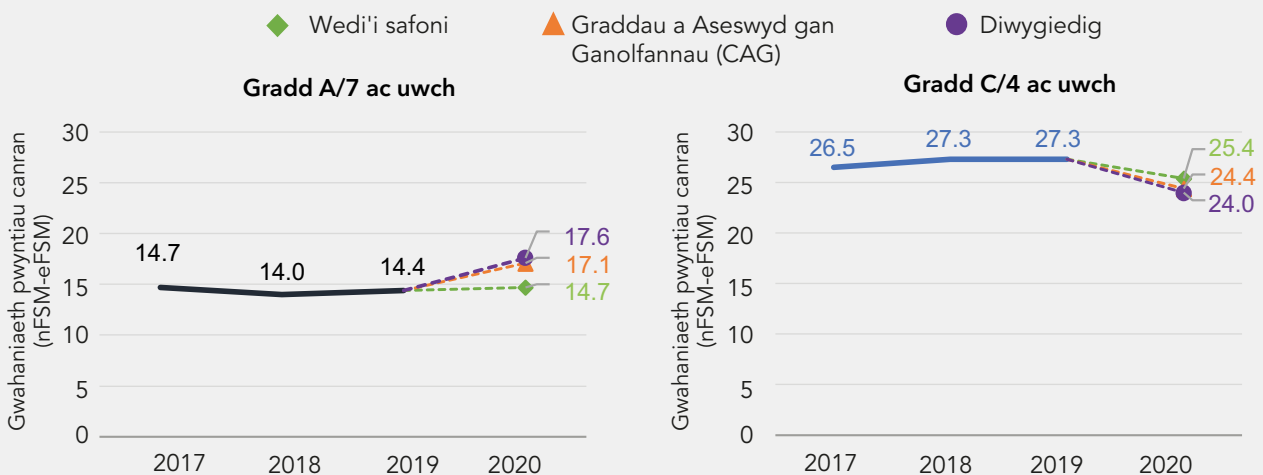
Ffigur 18. Bwlch cyrhaeddiad Tystysgrif Gyffredinol Addysg Uwchradd (TGAU) (benywod - gwrywod, pwynt canran), 2017 - 2020 (148)

Ffynhonnell: Dadansoddiad Effaith Cydraddoldeb Haf 2020: TGAU, UG a Safon Uwch, Cymwysterau Cymru

Mae data'n dangos bod y rhai nad ydynt yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim yn sicrhau canlyniadau uwch ym mron pob pwnc na'r rhai sy'n gymwys. Mae'r bwlch rhwng y rhai cymwys a'r rhai nad ydynt yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim ar radd A/7 yn fwy yn 2020 o'i gymharu â blynyddoedd blaenorol yn y mwyafrif o bynciau. Wrth edrych ar radd C/4 ac uwch mae'r bwlch cyrhaeddiad yn llai yn 2020 na mewn blynyddoedd blaenorol (148) (Ffigur 19).

Ffigur 19. Bwlch cyrhaeddiad Tystysgrif Gyffredinol Addysg Uwchradd (TGAU) (heb fod yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim (nFSM) - a'r rhai sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim (eFSM), pwynt canran), 2017 - 2020 (148)

Ffynhonnell: Dadansoddiad Effaith Cydraddoldeb Haf 2020: TGAU, UG a Safon Uwch, Cymwysterau Cymru

Yng Nghymru, roedd gan 87% o aelwydydd fynediad cartref i'r rhyngwrwd yn 2018-19; gyda mwy nag un o bob deg o bobl wedi'u cofnodi fel rhai nad ydynt yn ddefnyddwyr y rhyngwrwd. Nododd bron i un o bob pump (19%) nad oedd ganddynt unrhyw sgiliau digidol sylfaenol, sy'n arwyddocaol uwch na gweddill y DU. Roedd mwyafrif y rhai oedd yn defnyddio'r rhyngwrwd rhwng 16 a 49 oed (98%), bron yn ddwbl y rhai 75 oed a hŷn (49%). Gallai hyn arwain at oblygiadau posibl i'r henoed ac eraill beidio â themlo cysylltiad yn ystod y pandemig. Nid oedd gan 12% o bobl ifanc 11-18 oed (700,000 o unigolion) yn y DU fynediad i'r rhyngwrwd gartref trwy gyfrifiadur neu lechen; nid oedd gan 600,000 pellach fynediad i'r rhyngwrwd o gwbl; a dywedodd 68% o'r rhai yn y categori oedran hwn a oedd â mynediad i'r rhyngwrwd gartref y byddai'n anodd cwblhau gwaith ysgol hebdo (149,150,151,152,153,154).

Mae nifer yr oedolion sy'n nodi eu bod yn defnyddio'r rhyngwrwd yng Nghymru wedi cynyddu ers 2012-13, ond mae tua 11% yn parhau i fod wedi'u 'hallgáu'n ddigidol' yn 2018-19 gyda 92% o aelwydydd yn yr ardaloedd lleiaf difreintiedig â mynediad i'r rhyngwrwd o gymharu ag 83% o aelwydydd yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig (153). Roedd unigolion cyflogedig yn fwy tebygol o gael mynediad i'r rhyngwrwd gartref na'r di-waith neu'r anactif yn economaidd; ac roedd y rhai mewn llety rhentu preifat neu berchennog-ddeiliadaeth yn fwy tebygol o gael mynediad i'r rhyngwrwd na'r rheini mewn tai cymdeithasol.

Y polisiau

Mae mesurau allweddol i ymateb i effaith COVID-19 ar addysg a'i lliniaru wedi cael eu gweithredu gan Lywodraeth Cymru, gan gynnwys:

- Rhoi tegwch yng nghanol fframwaith newydd ar gyfer cam nesaf addysg a gofal plant, yn enwedig o ystyried y rhai sydd â chefnidroedd difreintiedig a dysgwyr dros 16 oed (155).
- Canllawiau diwygiedig ar gyfer ysgolion yng Nghymru, gan gefnogi plant sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim pan fydd ysgolion ar gau (156).
- Cynllun cydnerthedd COVID-19 ar gyfer y sector ôl-16, sy'n ceisio cefnogi darparwyr dysgu i addasu i'r pandemig, rheoli tarfu ar ddysgu yn effeithiol, a chefnogi llesiant dysgwyr a staff (145).
- Dim arholiadau diwedd blwyddyn ar gyfer TGAU, UG a Safon Uwch yn 2021, wedi'u disodli gan asesiadau a reolir gan athrawon (157).
- £39 miliwn yn ychwanegol mewn cyllid i ysgolion i gynyddu'r gefnogaeth addysgu i Flynyddoedd 11, 12 a 13 a dysgwyr difreintiedig ac agored i niwed (158).
- £3 miliwn yn ychwanegol i ddarparu gliniaduron a rhyngwrwd symudol ar gyfer disgyblion 'sydd wedi'u hallgáu ddigidol' (159).
- Darparu dyfeisiau a chysylltedd ar gyfer dysgwyr sydd wedi'u hallgáu'n ddigidol yn ystod y pandemig (159).
- Darparu 10,848 o ddyfeisiau WiFi a 9,717 o drwyddedau meddalwedd wedi'u hariannu a'u defnyddio ledled Cymru (160).
- Canllawiau i rieni a gofalwyr gefnogi plant i barhau i ddysgu tra bo ysgolion ar gau oherwydd COVID-19 (161).
- Datblygu canllawiau hawdd eu darllen i fynd i'r afael â mater llythrennedd iechyd a sicrhau gwell dealltwriaeth o ddogfennau canllaw allweddol megis ar warchod (162).
- £1.25 miliwn yn ychwanegol i ddarparu cymorth iechyd meddwl i blant a allai fod yn profi mwy o straen neu orbryder o ganlyniad i COVID-19 (163).
- Lansio pecyn cymorth iechyd meddwl person ifanc ar gyfer 11 i 25 oed (164).
- Canllaw 'Cadw'n ddiogel. Dal ati i Ddysgu' ar gyfer cyrff llywodraethu ac athrawon, gan dynnu sylw at anghenion dysgwyr sy'n profi anfantais (165).

Crynoir polisiau allweddol y DU a Chymru yn y maes hwn yn Atodiad I; ac mae astudiaethau achos perthnasol yn cynnig enghreifftiau yn Atodiad II.

Iechyd a chyflogaeth ac amodau gwaith

Negeseuon allweddol

- ◆ Mae COVID-19 wedi cael **effaith fawr ar gyflogaeth ac amodau gwaith yng Nghymru, gan amlygu annhegwch presennol a chynhyrchu annhegwch newydd**
- ◆ **Mae cyfran sylweddol o'r gweithlu** yng Nghymru yn cael ei gyflogi yn y **sectorau allweddol iechyd a gofal cymdeithasol, ac addysg**
- ◆ **Mae gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol yn profi marwolaethau arwyddocaol uwch o COVID-19** na'r boblogaeth gyffredinol; ac nid yw'r mwyafrif ohonynt yn gallu cadw pellter cymdeithasol
- ◆ **Mae grwpiau lleiafrifoedd ethnig** yn cael eu gorgynrychioli yn y **galwedigaethau sydd â risg uwch o ddal COVID-19**
- ◆ Mae modelu economaidd yn dangos bod **cyfraddau diweithdra yng Nghymru yn cynyddu** ar hyn o bryd a dros y ddwy flynedd nesaf, o ganlyniad i COVID-19
- ◆ Mae Llywodraethau'r DU a Chymru wedi cyflwyno **polisiau i hyrwyddo amodau gwaith diogel, a chefnogi gweithwyr a grwpiau allweddol**, fel pobl ifanc

Trosolwg

Effeithiwyd yn ddifrifol ar gyflogaeth ac amodau gwaith gan yr ymateb i COVID-19, yn benodol trwy gyflwyno gweithio gartref, a rheoliadau cadw pellter cymdeithasol/cyfnod clo (166). Mae unigolion, teuluoedd, grwpiau a sectorau penodol yn profi'r effeithiau hyn yn wahanol, gan amlygu annhegwch presennol a chreu annhegwch newydd (75), er enghraifft:

- Nid yw pob galwedigaeth yn galluogi gweithio gartref - ni all y mwyafrif o weithwyr allweddol weithio gartref, fel iechyd a gofal cymdeithasol a'r rhai sy'n gweithio yn y sector trafndiaeth.
- Mae rhaniad digidol o ran mynediad anghyfartal i dechnoleg ddigidol, neu arbenigedd gyda hi, yn atal rhai unigolion rhag gweithio gartref, ynghyd â'r rhai sydd â chyfrifoldebau gofalu.
- Mae'r rhai mewn swyddi ansicr neu gyflog isel yn fwy tebygol o gael eu heffeithio gan fesurau cadw pellter cymdeithasol ac ynysu (167), felly hefyd y rhai sy'n gweithio'n rhan-amser neu sy'n hunangyflogedig (168).
- Effeithiwyd yn anghymesur ar grwpiau ethnig lleiafrifol Du ac Asiaidd oherwydd rhwystrau mwy o ran lleihau risg amlygiad i COVID-19, gan gynnwys natur eu sefyllfa fyw a/neu alwedigaeth broffesiynol (169,58).

Mae gweithio gartref wedi cael effeithiau cadarnhaol a negyddol (75), megis:

- Cadarnhaol: llai o straen a chostau cymudo, mwy o hyblygrwydd, gwell perthnasoedd teuluol a chyfeillgarwch, a gwell cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith
- Negyddol: mwy o unigedd ac effaith ar lesiant meddyliol, problemau corfforol, yn gysylltiedig

â gorsaf waith annigonol, llai o weithgaredd corfforol, amrywiadau mewn cynhyrchiant, a newidiadau i'r berthynas gyda'r cyflogwr a chydweithwyr.

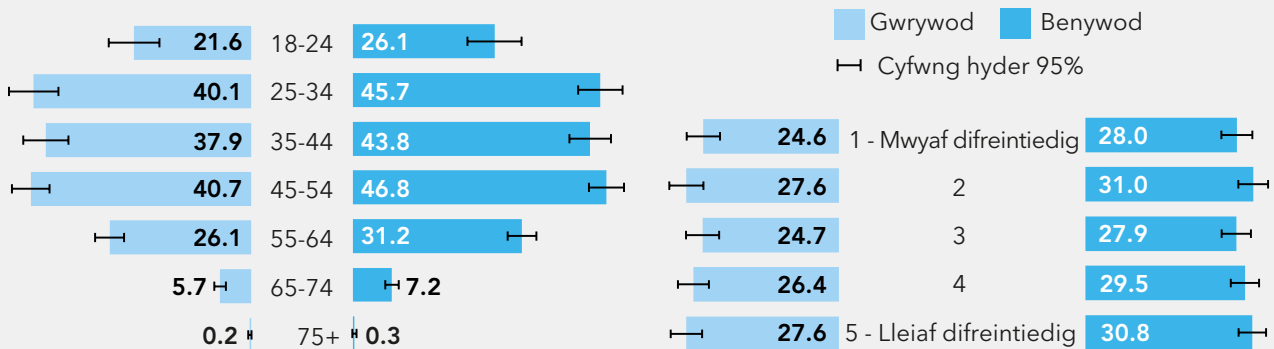
Mae diweithdra yn gysylltiedig â risg uwch o ddatblygu cyflyrau iechyd cronig (170,171,172) a LSI (173). Gallai cwmp o un y cant mewn cyflogaeth mewn pobl o oedran gweithio fod yn gysylltiedig â chynnydd o tua dau y cant mewn cyflyrau iechyd cronig (170). Mae diweithdra uwch hefyd yn gysylltiedig ag iechyd a llesiant gwael (174), a allai arwain at alw uwch am wasanaethau gofal iechyd (175).

Y bobl

Mae data arolwg a gasglwyd rhwng 3 Ebrill a 25 Gorffennaf 2020 yn dangos bod cyfran fwy (heb fod yn ystadegol arwyddocaol) o fenywod yn cael eu cyflogi mewn rolau gweithwyr allweddol o gymharu â gwrywod (Ffigur 20). Nid oes graddiant cymdeithasol clir wrth edrych ar gyfran ymatebwyr yr arolwg mewn rolau gweithwyr allweddol ar draws gwahanol lefelau o amddifadedd.

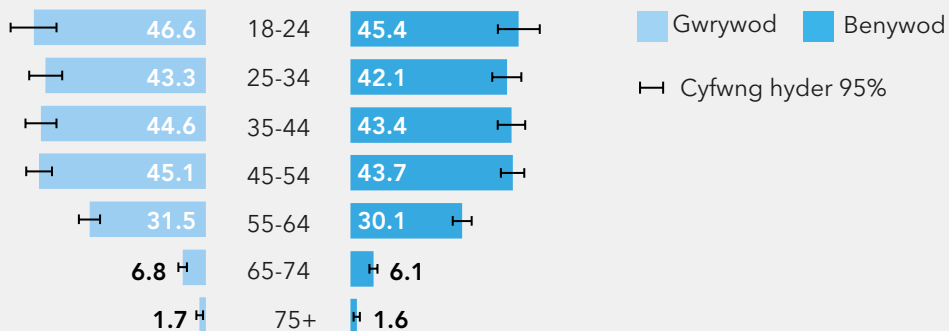
Ffigur 20. Ymatebwyr yr arolwg sy'n nodi eu bod yn cyflawni unrhyw un o rolau gweithwyr allweddol y llywodraeth, yn ôl rhyw, grŵp oedran a Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, canran, preswylwyr Cymru 18+, 3 Ebrill i 25 Gorffennaf 2020 (wythnosau arolwg 1 - 16)

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Mae data arolwg a gasglwyd rhwng 3 Ebrill a 25 Gorffennaf 2020 yn dangos bod mwy na 40% o ymatebwyr yr arolwg (580,000 o bobl) rhwng 18 a 54 oed yn nodi eu bod yn poeni am waith, hyd yn oed os ydynt yn teimlo bod eu swydd yn ddiogel (Ffigur 21).

Ffigur 21. Ymatebwyr yr arolwg a nododd eu bod yn poeni am waith, hyd yn oed os ydynt yn teimlo bod eu swydd yn ddiogel, dros yr wythnos ddiwethaf, yn ôl rhyw ac oedran, canran, preswylwyr Cymru 18+, 3 Ebrill i 25 Gorffennaf 2020 (wythnosau arolwg 1 - 16)

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd COVID-19 Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru

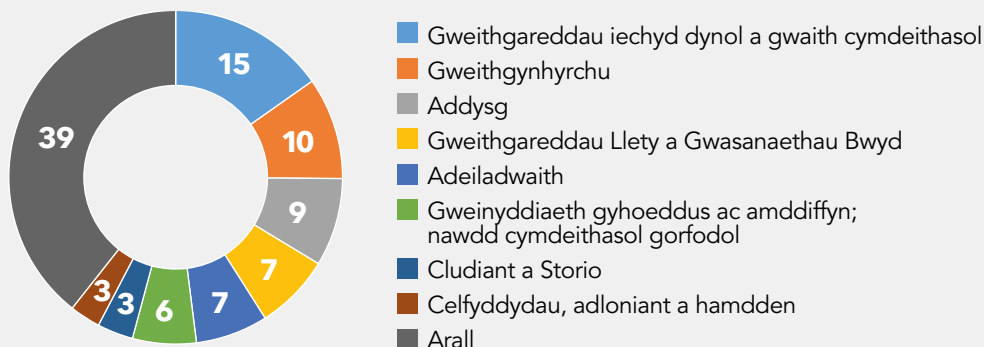

Y data

Gweithwyr allweddol a'r gallu i gadw pellter cymdeithasol

Cyflogir cyfran arwyddocaol o'r gweithlu yng Nghymru mewn sectorau allweddol: 15% mewn gweithgareddau iechyd a gwaith cymdeithasol; a 9% mewn addysg (176) (Ffigur 22).

Ffigur 22. Cyflogaeth yn y gweithle yn ôl diwydiant, canran, Cymru, 2018

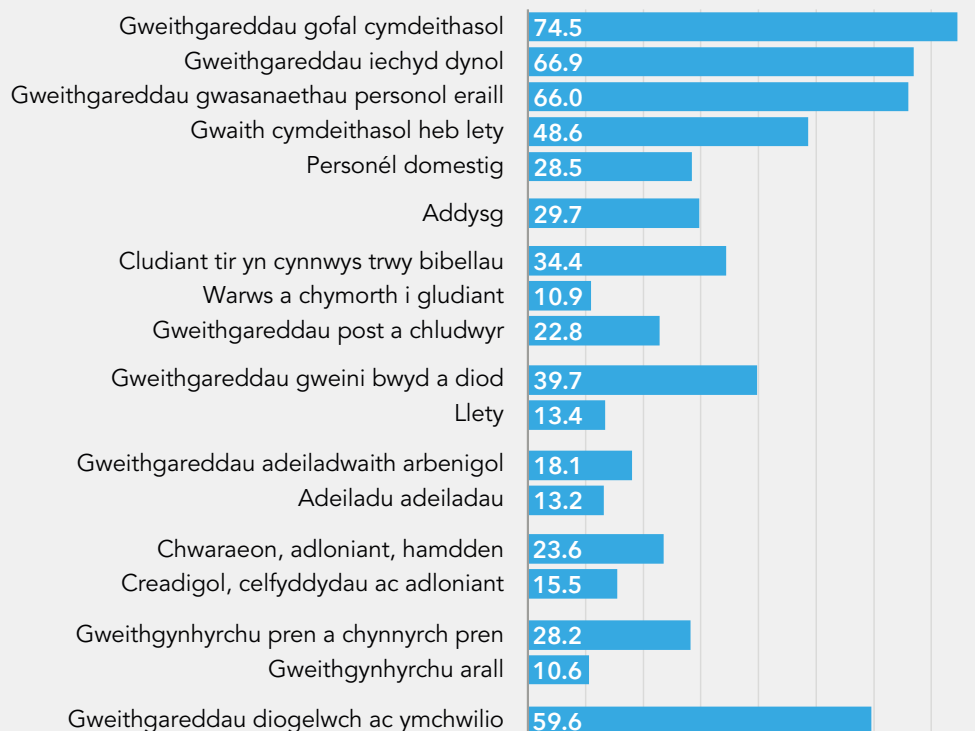

Ffynhonnell: Arolwg Poblogaeth Blynyddol, Swyddfa Ystadegau Gwladol (176)

Nid yw tri chwarter (75%) y rhai a gyflogir mewn gofal preswyl yn gallu cadw pellter cymdeithasol; yna daw mwy na dwy ran o dair o'r gweithwyr gofal iechyd (66.9%) a gweithgareddau gwasanaethau personol eraill (66%); a bron i hanner (48.6%) y rhai a gyflogir mewn gwaith cymdeithasol heb lety (176) (Ffigur 23).

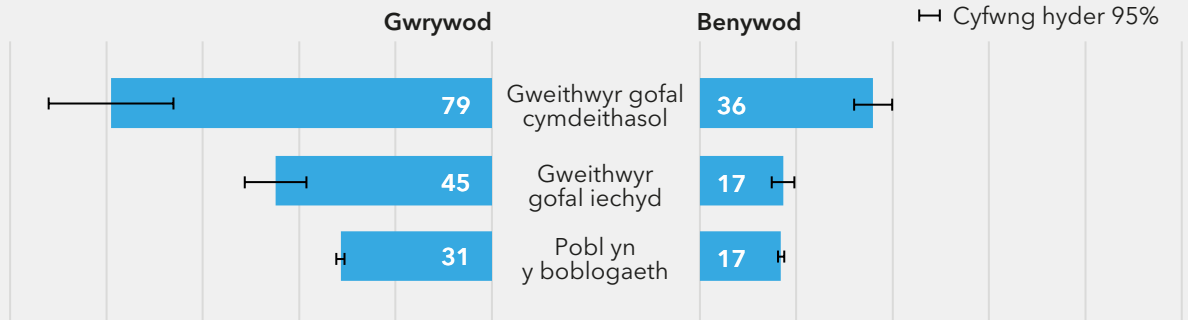
Mae marwolaethau cysylltiedig â COVID-19 ar eu huchaf mewn gweithwyr gofal cymdeithasol, yn benodol ymhlith dynion; wedi'i ddilyn gan farwolaethau mewn gweithwyr gofal iechyd, sydd hefyd yn uwch ymhlith dynion. Mae marwolaethau gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol wedi bod yn arwyddocaol uwch nag yn y boblogaeth gyffredinol gyda gweithwyr gofal cymdeithasol yn arwyddocaol uwch nag mewn gweithwyr gofal iechyd (177) (Ffigur 24).

Ffigur 23. Canran y gweithlu na allant gadw pellter cymdeithasol, yn ôl diwydiant a rôl, y DU

Ffynhonnell: Arolwg Poblogaeth Blynyddol, Swyddfa Ystadegau Gwladol, Ionawr i Ragfyr 2019 (176)

Ffigur 24. Marwolaethau yn ymwneud â COVID-19 ymhlith gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol, a phobl o'r un oed a rhyw yn y boblogaeth (20 i 64 oed), cyfradd oedran-safonedig fesul 100,000, Cymru a Lloegr, marwolaethau a gofrestrwyd rhwng 9 Mawrth a 28 Rhagfyr 2020

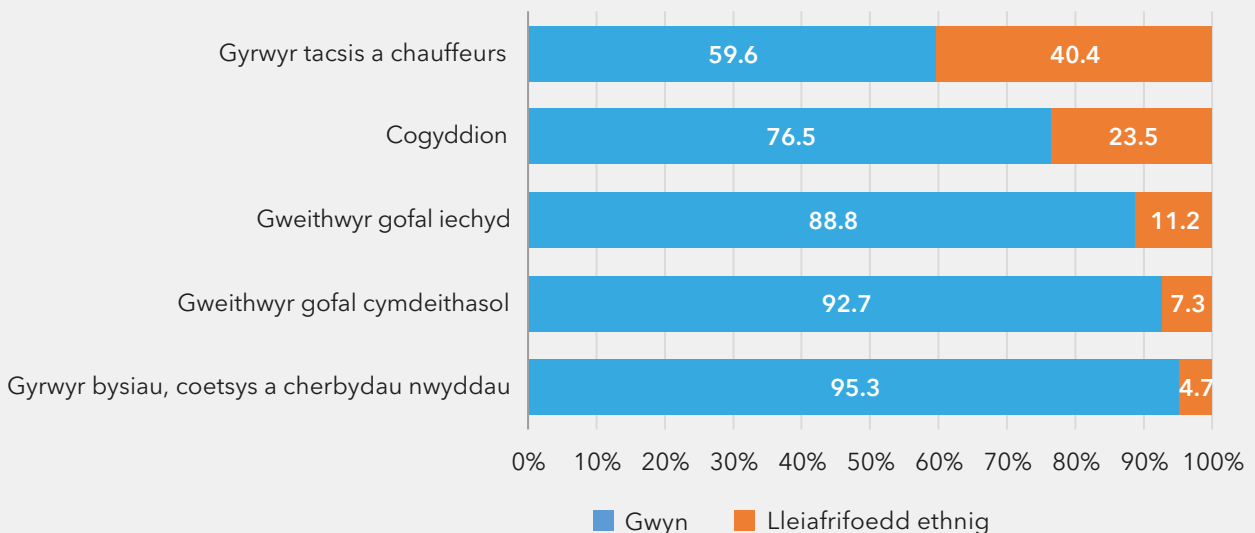
Ffynhonnell: Swyddfa Ystadegau Gwladol Marwolaethau a gofrestrwyd rhwng 9 Mawrth a 28 Rhagfyr 2020; data dros dro (177)

Lleiafrifoedd ethnig mewn galwedigaethau sydd â risg uchel o COVID-19

Mae aelodau o gymunedau lleiafrifoedd ethnig (tua 6% o boblogaeth Cymru, 194,000 o bobl) (178) wedi cael eu heffeithio'n anghymesur, gan gcontractio a marw o COVID-19, ac maent hyd at ddwywaith yn fwy tebygol o farw o COVID-19 na'u cymheiriaid gwyn. Maent hefyd wedi profi effaith economaidd-gymdeithasol uwch, er enghraifft oherwydd eu gorgynrychiolaeth fel 'gweithwyr economi gig'², categori nad yw mesurau Llywodraeth y DU a Chymru wedi ymdrin yn ddigonol ag ef i liniaru caledi ariannol (179).

Gall y math o alwedigaeth ddylanwadu ar y tebygolrwydd o gcontractio COVID-19. Ymhlith swyddi risg uchel, mae grwpiau lleiafrifoedd ethnig yn cael eu cyflogi fel y gyfran uchaf (40.4%) o yrwyr tacsï a chauffeurs, ac yna cogyddion (23.5%), o gymharu â 4.7% o yrwyr cerbydau bysiau, coetsys a nwyddau (58) (Ffigur 25).

Ffigur 25. Cyflogaeth mewn galwedigaethau penodol sydd â risg uwch o COVID-19 yn ôl ethnigrwydd, canran, Cymru

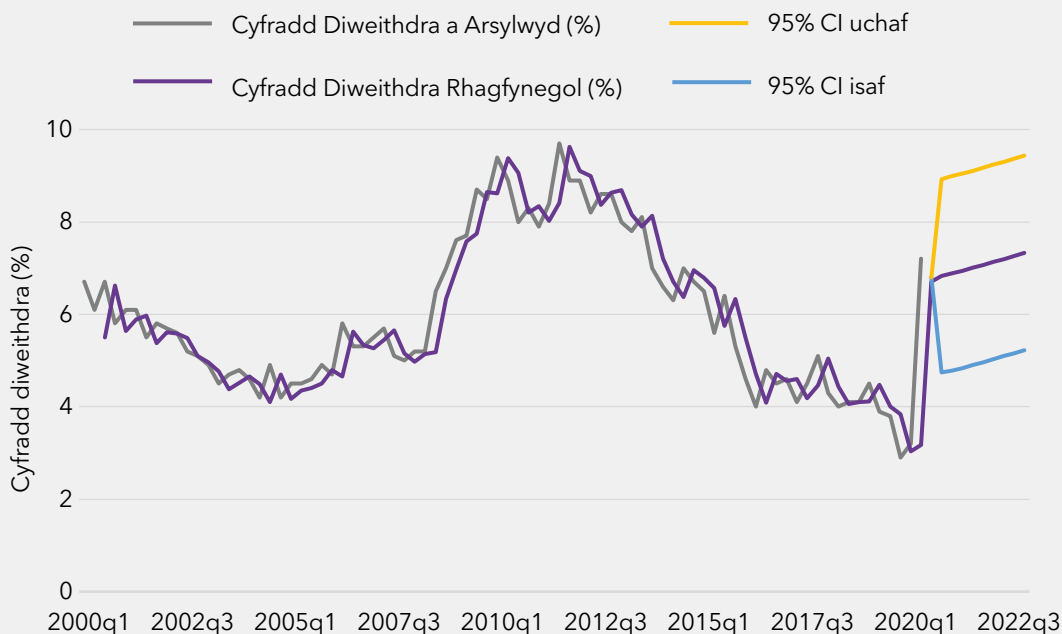
Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o'r Arolwg Poblogaeth Blynnyddol (58)

² Mae'r economi gig yn seiliedig ar swyddi hyblyg, dros dro, tymor byr neu lawrwydd

Modelu effaith economaidd COVID-19, yn gysylltiedig â chynnydd mewn diweithdra

Heb ymyriadau gwneud iawn, rhagwelwyd y byddai cyfraddau diweithdra yn cynyddu'n sydyn o 3.8% yn 2019 i tua 7% dros 2020, yn dilyn COVID-19, ac yna'n cynyddu'n raddol dros y ddwy flynedd nesaf (89) (Ffigur 26).

Ffigur 26. Cyfraddau diweithdra rhagamcanol yng Nghymru yn dilyn COVID-19, 2020-2022

Ffynhonnell: Cyfres fodelu Iechyd Cyhoeddus Cymru (89)

Y polisiau

Mae mesurau lliniaru allweddol y Llywodraeth, sy'n targedu pobl iau, yn enwedig y rhai nad ydynt mewn cyflogaeth, addysg a hyfforddiant (NEET), yn cynnwys:

- Cynllun 'Kickstart' yn y DU ar gyfer pobl ifanc ar Gredyd Cynhwysol (16 i 24 oed), sy'n cynnig lleoliadau gwaith chwe mis i ennill profiad a datblygu sgiliau, i wella eu siawns o ddod o hyd i waith parhaol (112).
- Cynllun ychwanegol wedi'i ariannu gan Lywodraeth Cymru, yn darparu cymhelliant ariannol i gyflogwyr gyflogi pobl ifanc (£1,000 - £3,000 ar gyfer pob prentis newydd a gyflogir). Mae'r tâl yn uwch ar gyfer prentisiaid o dan 25 oed, sy'n cael eu cyflogi am fwy na 30 awr yr wythnos.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cyflwyno mesurau cadw pellter cymdeithasol mewn gweithleoedd, yn enwedig mewn adeiladau sydd ar agor i'r cyhoedd, fel siopau (180).

Cryhoir polisiau allweddol y DU a Chymru yn y maes hwn yn Atodiad I; ac mae astudiaethau achos perthnasol enghreifftiol yn Atodiad II.

Y ffordd ymlaen: tuag at gyflawni bywydau llewyrchus iach i bawb yng Nghymru

Cyfnod lle mae cyfle ar gyfer trawsnewid synergaid cynaliadwy

Er gwaethaf canlyniadau trychinebus COVID-19, mae'r pandemig wedi creu **cyfle i fabwysiadu a chyflymu dulliau ac atebion newydd i gyflawni pobl, cymdeithasau ac economïau iachach a mwy cydnherth**. Mae wedi dangos y gyd-ddibyniaeth ddwys rhwng llesiant poblogaeth a chymuned, cydlyniant cymdeithasol, economi lewyrchus, ac iechyd ein planed (181,182).

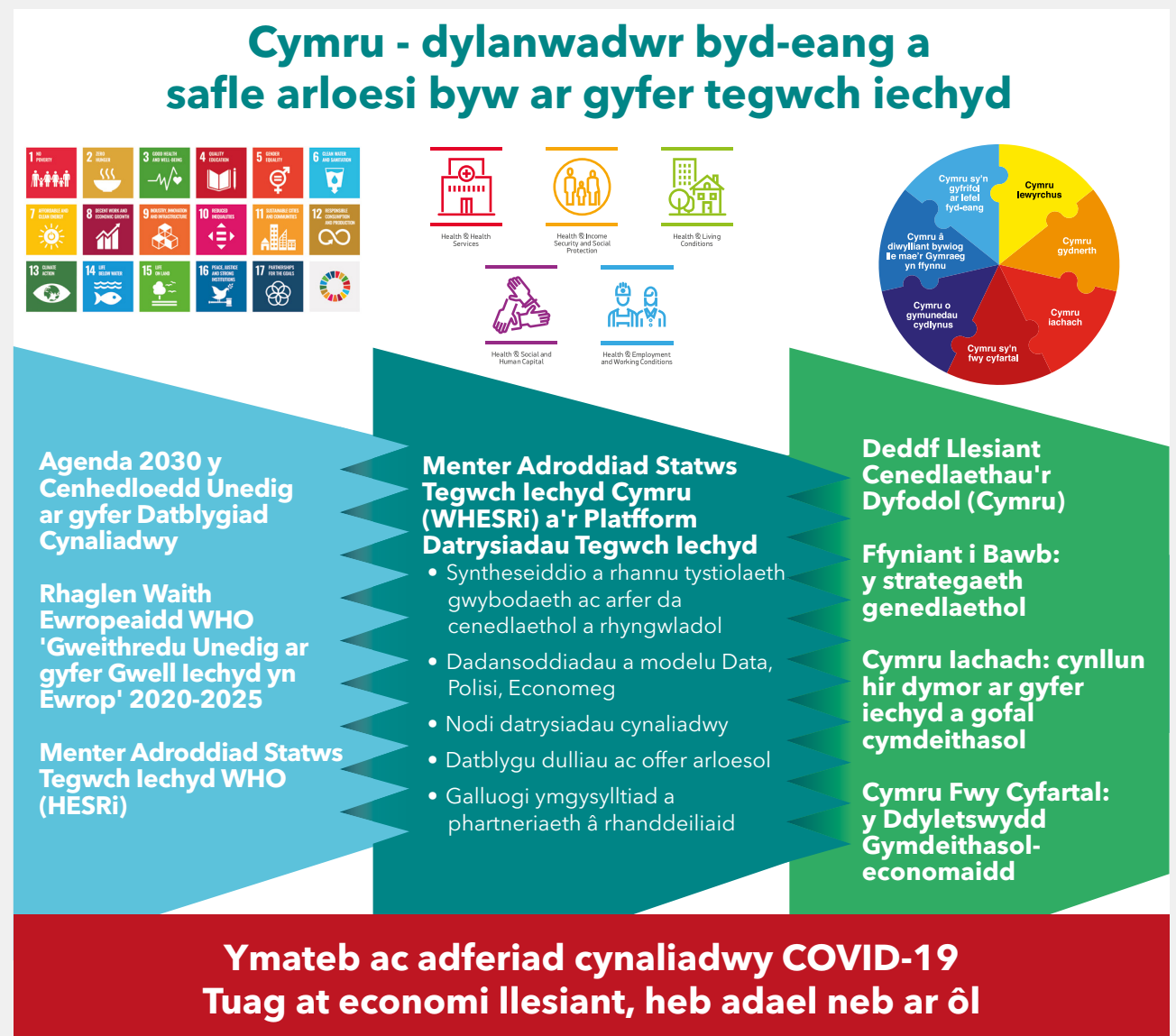
- Mae **mesurau ariannol digynsail a mesurau cymorth eraill** eisoes wedi'u gweithredu yn y DU a Chymru, fel y'u crynhoir ar draws y pum amod hanfodol ac a restrir yn Atodiad I. Mae polisiâu'r llywodraeth yn aml yn anelu at fynd i'r afael ag annhegwch; serch hynny, mae'r mwyafrif yn rhai dros dro, heb eu targedu'n benodol ac nid ydynt yn ymgorffori anghenion grwpiau penodol (agored i niwed). Yn ogystal, gallai llawer ddisgyn trwy eu rhwyd ddiogelwch oherwydd meini prawf cymhwysedd neu anhyblygedd mynediad. Mae hyn wedi creu gwendidau newydd, y gellid eu gwaethygu yn y tymor hir. **Mae angen parhad a chysondeb ar gyfer mesurau i hyrwyddo diogelwch economaidd, gan ddiogelu rhag canlyniadau annheg COVID-19**. Er enghraifft, creu cyfleoedd newydd, cynaliadwy ar gyfer cyflogaeth; sicrhau amodau gwaith diogel a buddion i'r holl weithwyr hanfodol; gwarantu isafswm cyflog iach; ac eraill (17). Gallant adeiladu ar **effeithiau cadarnhaol** polisiâu lliniaru cyfredol COVID-19, megis hyrwyddo teithio llesol, lleihau amser a chostau cymudo, ysgogi asedau cymunedol a gwirfoddoli, a chreu cyfleoedd i gefnogi'r economi leol a buddsoddiad (75,183).
- Mae **adeiladu dyfodol tecach o COVID-19** yn gofyn am bolisiâu ac ymyriadau sy'n gosod tegwch yn y canol, yn amddiffyn bywoliaeth pobl, harneisio cydlyniant cymdeithasol a chydnerthedd cymunedol, ehangu diogelu cymdeithasol cyffredinol dros gwrs bywyd; a sicrhau economi deg sy'n dilyn strategaethau twf cynhwysol gwyrdd (17,181,182). Mae hyn yn cynnwys cyfuniad o fesurau cyffredinol ac wedi'u targedu ar unwaith a thymor hir, (cyffredinoliaeth flaengar), gan fynd i'r afael â'r gwendidau nawr, gan adael neb ar ôl yn y dyfodol (17,24,55).
- Mae **angen ar ddiogelu llesiant cenedlaethau'r dyfodol** ymrwymiad â ffocws, gan gymhwyso lens rhwng cenedlaethau yn y mesurau ymateb ac adfer. Gall olrhain anghydraddoldebau ac effaith argyfwng COVID-19 yn ôl grŵp oedran lywio polisiâu a gwasanaethau wedi'u targedu ar gyfer y bobl ifanc fwyaf agored i niwed, fel NEET, menywod ifanc, a phlant sy'n profi, neu mewn risg uchel o brofi adfyd a thrawma, h.y. Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod (ACEs) (184). Gall **addysg a thechnoleg ddigidol** fod yn ddau alluogwr a chyfartalwr gwych, gan ysgogi symbyliad pobl ifanc i liniaru'r argyfwng, a chryfhau cydnerthedd unigolion a chymdeithas yn erbyn sioc a thrychinebau yn y dyfodol (55,184,185).
- Mae **angen i economi deg gynaliadwy ôl-COVID-19** ail-lunio nodau polisi craidd a sut mae'n mesur llwyddiant, gan symud y tu hwnt i ffocws ar dwf economaidd yn unig, a defnyddio **dangosyddion cymdeithasol-ecolegol cyfannol** (megis Gwerth Cymdeithasol), tuag at economi o lesiant ac iechyd i bawb (186,187,188). Mae ymgorffori ffyrdd newydd o weithio a mabwysiadu **economi gylchol** mwy cyfartal a chynhwysol yn cynnig manteision lluosog i bobl, busnesau a'r amgylchedd, a gall wella cydnerthedd o ran pandemigau yn y dyfodol (189).
- Mae **system iechyd gynaliadwy sy'n gweithredu'n dda** yn hanfodol i ddiogelwch, cydnerthedd a thwf, gan alluogi gwledydd i ymateb i aflonyddwch naturiol a dynol (11,20), ac adfer ohonynt. Mae COVID-19 wedi amlygu **pwysigrwydd hanfodol iechyd y cyhoedd**, gan ei fod wedi dod yn bryder canolog i'r cyhoedd a'r llywodraeth. Mae'r achos dros **fuddsoddi mewn atal, ymyrraeth gynnar a mynd i'r afael ag annhegwch iechyd yn gryfach nag erioed**, gan wella llesiant ac ymddygiadau iach; atal gyrwyr afiechydon anhosglwyddadwy, megis gordewdra, ysmegu a defnyddio sylweddau; a chefnogi'r rhai mwyaf agored i niwed er mwyn lliniaru argyfyngau iechyd ac economaidd-gymdeithasol (24,55).

Cymru - yn arwain y ffordd tuag at fywydau llewyrchus iach i bawb

Gan adeiladu ar ei hymrwymiad hirsefydlog a galluogi amgylchedd deddfwriaethol a pholisi, **mae gan Gymru gyfle unigryw i ddod â gwahanol sectorau a disgyblaethau ynghyd** i fynd i'r afael â'r heriau ac adeiladu dyfodol cynaliadwy, gan adael neb ar ôl (24,185). Yn seiliedig ar dystiolaeth wyddonol ac yn ystyried effeithiau ehangach COVID-19, mae **fframwaith Cymru ar gyfer adferiad** yn adeiladu ar asedau Cymru ac yn hyrwyddo system iechyd cyhoeddus genedlaethol gref (60). Yn ategu Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) (3), mae Llywodraeth Cymru yn cyflwyno **ysgogwr tegwch iechyd newydd - Dyletswydd economaidd-gymdeithasol** (50) i gefnogi'r rhai mwyaf agored i niwed a'r rhai sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol, tuag at Gymru fwy cyfartal.

Trwy **sefydlu a datblygu gyda WHESRI**, mae Cymru wedi cymryd rôl flaenllaw yn fyd-eang ac wedi dod yn safle arloesi byw ar gyfer tegwch iechyd (Ffigur 27). Gan symud ymlaen â hyn, **mae lechyd Cyhoeddus Cymru yn datblygu Platfform Datrysiadau Tegwch Iechyd amlddisgyblaeth, traws-sector** digidol ar gyfer syntheseiddio a rhannu tystiolaeth, deallusrwydd a dysgu cenedlaethol a rhyngwladol, datblygu offer ymarferol, ymgysylltu â rhanddeiliaid allweddol, a llywio atebion arloesol ar gyfer cau'r bwlbch iechyd.

Ffigur 27. Cymru yn arwain y ffordd tuag at gyflawni tegwch iechyd

Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth rhwng Cymru a Swyddfa Ranbarthol WHO ar gyfer Ewrop

Atodiad I. Ymateb a Lliniaru COVID-19: polisiau allweddol i Gymru

Polisiau'r Gwasanaethau Iechyd

Dyddiad mabwysiadu	Cyhoeddwyd gan a Math	Teitl a Disgrifiad
04/02/2020	Deddfwriaeth Llywodraeth Cymru	Rheoliadau'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol (Ffioedd Ymwelwyr Tramor) (Diwygio) (Cymru) 2020 Mae'r ddeddfwriaeth yn darparu na chodir tâl ar ymwelwyr tramor sy'n derbyn triniaeth GIG yng Nghymru am coronafeirws.
20/03/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Gweithwyr proffesiynol perthynol a gwyddonwyr gofal iechyd sy'n dychwelyd: canllawiau Yn cynnwys cyflog a phensiynau ar gyfer gweithwyr proffesiynol perthynol a gwyddonwyr gofal iechyd sy'n dychwelyd i helpu gyda'r coronafeirws.
26/03/2020	Deddfwriaeth Llywodraeth Cymru	Cyfarwyddiadau i fyrdau lechyd lleol ar y Datganiad o Hawliau Ariannol (COVID 19 Atal Gwasanaethau Ychwanegol) 2020 Cyfarwyddiadau i sicrhau y parheir i dalu contractwyr GMC am wasanaethau ychwanegol a ataliwyd oherwydd COVID-19
01/04/2020	Deddfwriaeth Llywodraeth Cymru	Cymeradwyo dros dro defnydd cartref o erthyliad meddygol cynnar i'r ddau gyfnod Cymeradwyaeth dros dro i ganiatáu i fenywod gymryd y ddau feddyginiaeth sydd eu hangen arnynt i gael erthyliad cyfnod cynnar o gartref.
21/04/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Gwasanaethau cymdeithasol i blant yn ystod y pandemig COVID-19: canllawiau Sut y gall darparwyr gofal cymdeithasol i blant newid eu gwasanaethau i gefnogi pobl ifanc yn ystod COVID-19.
22/04/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Cyngor fitamin D i bawb: coronafeirws Nid oes digon o dystiolaeth bod fitamin D yn helpu i ddiogelu rhag y coronafeirws. Ein cyngor yw y dylid cymryd atchwanegiadau yn ystod y gaeaf i helpu iechyd yr esgyrn a'r cyhyrau.
06/05/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Fframwaith Gweithredu GIG Cymru: chwarter 1 2020 i 2021 Fframwaith gweithredu i helpu'r GIG ddarparu gwasanaethau iechyd hanfodol yn ystod COVID-19.
06/05/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Gwasanaethau iechyd hanfodol yn ystod COVID-19 Crynodeb o wasanaethau iechyd hanfodol yn ystod pandemig y coronafeirws. Dylid darllen y cyngor hwn ar y cyd â'r Fframwaith Gweithredu GIG Cymru: chwarter 1 2020 i 2021.
17/06/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Anghenion adsefydlu pobl y mae sefyllfa COVID-19 wedi effeithio arnynt: canllawiau Canllawiau ar anghenion adsefydlu pobl y mae sefyllfa'r pandemig coronafeirws wedi effeithio arnynt.
29/06/2020	Penderfyniad Llywodraeth y DU	Dyfeisiau meddygol y rhoddir awdurdod defnydd eithriadol iddynt yn ystod pandemig COVID-19 Rhestr o weithgynhyrchwyr a'u dyfeisiau meddygol sydd wedi cael eithriad gan yr MHRA. Mae'r rhestr hefyd yn cynnwys gweithgynhyrchwyr y daeth eu heithriad i ben neu y cafodd ei ganslo.
04/08/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Bathodynnau/lanyards dewisol i hybu cadw pellter cymdeithasol parhaus Gellir defnyddio'r bathodynnau i ddangos y gall y cludwr gael anawsterau neu bryderon wrth gynnal pellter cymdeithasol.
07/08/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau ar gyfer gofalwyr di-dâl: coronafeirws (COVID-19) Canllawiau i'r rheini sy'n darparu gofal di-dâl i deulu a ffrindiau.
15/09/2020	Strategaeth Tlodi Llywodraeth Cymru	Cynllun diogelu'r gaeaf ar gyfer iechyd a gofal cymdeithasol 2020 i 2021 Yn nodi sut y bydd Llywodraeth Cymru, Gwasanaethau Iechyd a Gofal y GIG ac eraill yn diwallu gofynion iechyd a gofal cymdeithasol dros fisoedd y gaeaf.
14/12/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Fframwaith cynllunio blynyddol GIG Cymru 2021 i 2022 Yn nodi cyfarwyddiadau ar gyfer y flwyddyn i ddod, gan gydnabod yr angen i gydbwyso rhwng y pwysau gweithredol uniongyrchol a sefydlogi ac adfer, er mwyn mynd i'r afael â'r pedwar niwed
Parhaus	Canllawiau NICE	Canllawiau ynghylch COVID-19 Mae NICE wedi datblygu canllawiau cyflym ar coronafeirws gyda GIG Lloegr a Gwellau'r GIG (NHSE & I) a grŵp clinigol traws-arbenigedd, gyda chefnogaeth y cymdeithasau arbenigol a'r colegau brenhinol.

Polisiau Diogelwch Incwm a Diogelu Cymdeithasol

Dyddiad mabwysiadu	Cyhoeddwyd gan a Math	Teitl a Disgrifiad
13/03/2020	Polisi Llywodraeth y DU	Tâl Salwch Statudol Mae Tâl Salwch Statudol ar gael os yw pobl yn hunanynysu yn ystod yr achos o COVID-19. Ar 16 Ebrill, cafodd SSP ei ymestyn i gwmpasu pobl sydd wedi cael eu nodi fel rhai hynod agored i niwed ac mae angen iddynt aros gartref.
26/03/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Cynllun Cadw Swyddi Coronafeirws Diben y cynllun yw darparu ar gyfer taliadau i gyflogwyr ar hawliad a wneir mewn perthynas â hwy'n mynd i gostau cyflogaeth mewn perthynas â gweithwyr ar ffyrlo yn codi o'r argyfwng iechyd, cymdeithasol ac economaidd yn y DU sy'n deillio o COVID-19.
26/03/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Cynllun Cymorth Incwm Hunangyflogaeth Canllawiau ar gyfer pobl hunangyflogedig, mae'r cynllun yn darparu 60-80% o'u hincwm arferol os yw'r achos o COVID 19 wedi effeithio arnynt.
20/04/2020	Polisi Llywodraeth y DU	Offeryn darganfod cymorth busnesau Offeryn darganfod cymorth i gynorthwyo busnesau a phobl hunangyflogedig ledled y DU i benderfynu yn gyflym ac yn hawdd pa gymorth ariannol sydd ar gael iddynt yn ystod y pandemig.
12/11/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Cynllun cymorth hunanynysu Taliad o £500 i helpu os ydych wedi colli enillion o ganlyniad i orfod hunanynysu ac na allwch weithio gartref.
Anhysbys	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Cymorth i bobl agored i niwed gan awdurdodau lleol a grwpiau gwirfoddol Canllawiau rhag ofn nad oes gan bobl agored i niwed unrhyw un i'w helpu i gael eu hanfodion yn ystod y pandemig
Anhysbys	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Cronfa Cymorth Dewisol Mae'r Gronfa Cymorth Dewisol yn cynnig dau grant gwahanol nad oes angen i chi eu talu yn ôl. <ul style="list-style-type: none"> Taliadau Cymorth mewn Argyfwng (EAP), grant i helpu â chostau hanfodol, megis bwyd, nwy, trydan, dillad ar ôl argyfwng Taliadau Cymorth i Unigolion (IAP), grant i'ch helpu chi, neu rywun yr ydych yn rhoi gofal iddo, i fyw'n annibynnol yn ei gartref neu eiddo yr ydych chi neu'r unigolyn yn symud iddo (e.e. gellir defnyddio'r grant i brynu dodrefn, oergell, neu bopty)
30/10/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Cynllun ychwanegiad at dâl salwch statudol ar gyfer COVID-19 Cymorth ar gyfer staff gofal cymdeithasol y mae'n ofynnol iddynt gadw draw o'r gwaith oherwydd COVID-19 a gadarnhawyd neu os ceir amheuaeth o COVID-19 neu oherwydd bod rhaid iddynt hunanynysu.

Polisiau Amodau Byw

Dyddiad mabwysiadu	Cyhoeddwyd gan a Math	Teitl a Disgrifiad
13/03/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Coronafeirws (COVID-19) a charchardai Canllawiau i deuluoedd a ffrindiau pobl yn y carchar yng Nghymru a Lloegr yn ystod y pandemig coronafeirws.
25/03/2020	Deddfwriaeth Llywodraeth y DU	Deddf Coronafeirws 2020 Bil i wneud darpariaeth mewn cysylltiad â coronafeirws; ac at ddibenion cysylltiedig. Ymhlith darpariaethau eraill, mae'n amddiffyn tenantiaid cymdeithasol a phreifat trwy oedi pryd y gall landlordiaid gychwyn achos i droi tenantiaid allan.
26/03/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau i landlordiaid ac asiantau rheoli yn y sector rhentu preifat: coronafeirws (COVID-19): Gwybodaeth am COVID-19 a beth sydd angen i landlordiaid ac asiantau rheoli yn y sector rhentu preifat wneud.
01/04/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau i ddarparwyr llety ar gyfer dioddefwyr trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol: coronafeirws (COVID 19) Pwrpas y canllaw hwn yw cefnogi rheolaeth goroeswyr cam-drin yn y cartref a'u plant sy'n byw mewn lleoliadau llety cam-drin yn y cartref, gan gynnwys llety diogel mewn argyfwng a llety symud ymlaen
15/05/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Troi allan o'r cartref yn ystod y pandemig coronafeirws Beth i'w wneud os ydych chi'n poeni am gael eich troi allan o'ch cartref neu os ydych yn cael eich bygwth â hynny.
15/05/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Hunanynysu mewn hostel, lloches nos neu lety â chymorth Canllawiau yn disgrifio beth i'w wneud os oes angen hunanynysu pan fyddwch yn aros mewn hostel argyfwng, lloches nos neu lety â chymorth.

18/05/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Problemau talu eich rhent yn ystod y pandemig coronafeirws Canllawiau ar beth i'w wneud os ydych yn cael trafferth talu eich rhent i'ch landlord, cyngor neu gymdeithas dai, a chymorth i'w dalu.
01/06/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau i'r rhai sy'n cefnogi cymunedau Sipsiwn a Theithwyr: COVID-19 Gwybodaeth i awdurdodau lleol i'w helpu i gefnogi'r cymunedau Sipsiwn a Theithwyr sy'n byw ar safleoedd neu ar ochr ffyrdd.
03/06/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Parhau i gefnogi pobl ddigartref yn ystod pandemig y coronafeirws: canllawiau i awdurdodau lleol Canllawiau i helpu sut i gefnogi a rhoi cartref i'r rheiny sy'n ddigartref ond sydd wedi cael llety yn ystod pandemig y coronafeirws. Cefnogir y cynllun gyda chyllid o £50m.
24/06/2020	Llywodraeth Cymru Canllawiau	Symud tŷ yn ystod y pandemig coronafeirws: y sector tai (lefel rhybudd 4) Sut y gall landlordiaid, asiantaethau tai a datblygwyr baratoi ar gyfer ymweliadau, mynd i weld eiddo ac ailagor swyddfeydd.
14/07/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Ymweld â rhywun yn y carchar yn ystod y pandemig coronafeirws (COVID-19) Gwybodaeth ac arweiniad ynghylch ymweld â charchardai yng Nghymru a Lloegr.
16/07/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Polisi cynllunio: Adferiad COVID-19 Mae'r ddogfen hon yn nodi blaenoriaethau polisi cynllunio Llywodraeth Cymru i gynorthwyo i weithredu yn y cyfnod adfer ar ôl argyfwng pandemig Covid-19.
13/08/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau ar gyfer gwasanaethau trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn ystod y coronafeirws Yr hyn y mae angen ichi ei wneud wrth redeg eich gwasanaeth er mwyn cadw staff a'r bobl rydych yn eu cefnogi yn saff yn ystod pandemig y coronafeirws.
28/09/2020	Deddfwriaeth Llywodraeth Cymru	Rheoliadau Deddf y Coronafeirws 2020 (Tenantiaethau Preswyl: Gwarchodaeth Rhag Troi Allan) (Cymru) 2020 O dan Ddeddf Coronafeirws 2020, defnyddiodd Llywodraeth Cymru ei phwerau i gynyddu'r rhybudd sy'n ofynnol ar gyfer y mwyafrif o hysbysiadau a gyflwynir mewn perthynas â thenantiaethau gwarchodedig a statudol, tenantiaethau diogel, tenantiaethau rhagarweiniol a thenantiaethau isradd hyd at chwe mis tan 31 ^{ain} Mawrth 2021.
05/10/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Cam-drin yn y cartref: cael help yn ystod yr achos o coronafeirws (COVID-19) Canllawiau i bobl gael help os ydyn nhw neu rywun maen nhw'n ei adnabod yn dioddef cam-drin yn y cartref.
07/10/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Gwnewch gais am fenthyciad i helpu i dalu eich ôl-ddyledion rhent oherwydd y coronafeirws Gallwch wneud cais am Fenthyciad Arbed Tenantiaeth gan undeb credyd os nad ydych wedi gallu talu eich rhent oherwydd y coronafeirws.
06/11/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau byw â chymorth: coronafeirws Sut gall pobl sy'n byw â chymorth weld eu teulu a'u ffrindiau a chadw'n saff gyda'u gweithwyr cymorth a gofal
22/07/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Coronafeirws (COVID-19): cefnogaeth i ddioddefwyr trais rhywiol a cham-drin yn y cartref, Dyranadau Cyllido Dyranadau cyllid i Gomisiynwyr yr Heddlu a Throseddau, Canolfannau Cymorth Treisio, sefydliadau cymorth Cam-drin yn y cartref a Thrais Rhywiol.
Anhysbys - diweddariad diwethaf Mai 07, 2020	Adnodd Llywodraeth Cymru	Digartrefedd: Adnodd ar gyfer Ymarferwyr a Phartneriaid Awdurdodau Lleol - achos Covid-19 Adnodd ar gyfer ymarferwyr a phartneriaid awdurdodau lleol sy'n anelu at fod yn ganolbwynt gwybodaeth canolog sy'n darparu mynediad cyflym a hawdd at arweiniad a chyngor, gan gynnwys enghreifftiau o arfer gorau lle bo hynny'n briodol.

Polisiau Cyfalaf Cymdeithasol a Dynol

Dyddiad mabwysiadu	Cyhoeddwyd gan a Math	Teitl a Disgrifiad
24/01/2020 (diweddarwyd Hydref 2020)	Polisi Llywodraeth Cymru	Adolygiad o'r Cynllun Cyflawni ar gyfer Iechyd Meddwl Ychwanegwyd llawer o gamau gweithredu mewn perthynas â'r pandemig parhaus gan gynnwys ffocws ar y boblogaeth BAME a phrosiect ymchwil i nodi effaith COVID 19 ar boblogaeth Cymru, gyda ffocws penodol ar y grwpiau mwyaf agored i niwed.
24/03/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Coronafeirws (COVID-19): cefnogaeth i'r trydydd sector Canllawiau yn canolbwyntio ar helpu sefydliadau gwirfoddol i barhau â chymorth brys i gymunedau, ynghyd â mynd i'r afael ag anghenion newydd fel iechyd meddwl a llesiant cymdeithasol
24/03/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Addysg bellach: coronafeirws Canllawiau yn amlinellu'r newidiadau i ddysgu, arholiadau, a mynd i'r ysgol a'r coleg yn ystod pandemig y coronafeirws.
14/04/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Coronafeirws (COVID-19): cadw plant yn ddiogel ar-lein Cyngor ac arweiniad i helpu rhieni a gofalwyr i gadw plant yn ddiogel ar-lein yn ystod yr achos o coronafeirws (COVID-19).
16/04/2020	Polisi Llywodraeth Cymru	Mwy o gymorth ar gyfer iechyd meddwl plant yn sgil yr achosion o COVID-19 Mwy o gymorth (£1.25m) ar gyfer iechyd meddwl plant yn sgil yr achos o COVID-19 Bydd yr arian yn cael ei ddarparu ar gyfer gwasanaethau cwnsela mewn ysgolion i ddelio â'r cynnydd a ragwelir yn y galw ers dechrau'r pandemig.
20/04/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau ar amddiffyn pobl sydd fwyaf tebygol o fynd yn wael iawn o coronafeirws (gwarchod): canllaw hawdd ei ddarllen Canllaw hawdd ei ddarllen i warchod pobl a ddiffinnir fel rhai hynod agored i niwed.
23/04/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau COVID-19 i rieni a gofalwyr i gefnogi teuluoedd i aros yn ddiogel, yn iach ac i ddal ati i ddysgu COVID-19 Canllawiau i gefnogi pobl i'w helpu nhw a'u plant i ddysgu a datblygu gartref.
15/05/2020	Polisi a Strategaeth Llywodraeth Cymru	Y fframwaith penderfynu ar gyfer cam nesaf addysg a gofal plant Yn trafod y newidiadau a weithredir ar gyfer gwaith ysgolion, darparwyr addysg bellach a gofal plant yn ystod y pandemig coronafeirws.
20/05/2020	Polisi a Strategaeth Llywodraeth Cymru	Cynllun cydnerthu COVID-19 ar gyfer y sector ôl-16 Yn amlinellu strategaeth i gefnogi dysgwyr, cymunedau a chyflogwyr yn ystod a thu hwnt i'r achos COVID 19.
23/06/2020	Deddfwriaeth Llywodraeth Cymru	Hysbysiad i ddatgymhwyso gofynion y cwricwlwm Tynnu'r gofyniad i ysgolion a gynhelir a meithrinfeydd a gyllidir i ddarparu'r cwricwlwm sylfaenol a'r trefniadau asesu cysylltiedig llawn dros dro. Gweithredwyd y mesur hwn gan nad yw pob plentyn yn gallu neu'n barod i ymgysylltu'n effeithiol â dysgu o bell
27/06/2020	Hysbysiad: Llywodraeth y DU	Cefnogaeth ar gyfer ymchwil ac arloesi mewn prifysgolion yn ystod coronafeirws (COVID-19) Wedi darparu dau becyn cymorth helaeth ar gyfer prifysgolion y DU: <ul style="list-style-type: none"> Benthyciadau llog isel sy'n talu am 80% o'u colledion incwm a achosir gan ddirywiad disgwylidig mewn myfyrwyr rhyngwladol. Cyllid o £280 miliwn i ymestyn grantiau ymchwil, gan gynnwys cefnogi cyflogau ymchwilwyr a chostau ymchwil eraill.
08/10/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Cadw dysgwyr yn ddiogel mewn addysg Gwybodaeth a chanllawiau ategol i helpu ysgolion a darparwyr eraill i gadw dysgwyr yn ddiogel.
09/10/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Cynllun Kickstart Mae Cynllun Kickstart yn darparu cyllid i gyflogwyr i greu lleoliadau gwaith ar gyfer pobl ifanc 16 i 24 oed ar Gredyd Cynhwysol.
23/10/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Addysg uwch: coronafeirws Canllawiau i fyfyrwyr a staff addysg uwch/prifysgolion aros yn ddiogel, gan gynnwys arweiniad ar deithio adref ar gyfer y Nadolig.

06/11/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Canllawiau byw â chymorth: coronafeirws Nod y canllaw yw helpu pobl mewn byw â chymorth, eu teuluoedd, darparwyr tai, gofal a chymorth a'u gweithwyr i gydymffurfio â rheoliadau amddiffyn iechyd.
Anhysbys	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Hyfforddiant ar-lein ar gyfer gweithwyr ffyrlo: coronafeirws Gall gweithwyr ar ffyrlo gael mynediad am ddim at ddarpariaeth e-ddysgu anffurfiol i'w cefnogi i ddiweddarau eu sgiliau, cynnal iechyd meddwl a'u helpu i feddwl am opsiynau gyrfya yn y dyfodol.

Polisiau Cyflogaeth ac Amodau Gwaith

Dyddiad mabwysiadu	Cyhoeddwyd gan a Math	Teitl a Disgrifiad
23/03/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Cynllun Benthyciad Amharu ar Fusnes Coronafeirws Mae Cynllun Benthyciad amharu ar Fusnes Coronafeirws (CBILS) yn darparu cymorth ariannol i fusnesau llai y mae coronafeirws yn effeithio arnynt (COVID-19).
24/03/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Coronafeirws (COVID-19): cymorth i'r trydydd sector £24 miliwn i gefnogi sector gwirfoddol Cymru mewn ymateb i bandemig Coronafeirws. Er enghraifft, gellir defnyddio cyllid i brynu offer TGCh i ganiatáu i staff a gwirfoddolwyr weithio o bell a pharhau i ddarparu gwasanaethau.
07/04/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Cymryd pob mesur rhesymol i leihau'r risg o ddod i gysylltiad â'r coronafeirws mewn gweithleoedd a mangreoedd sydd ar agor i'r cyhoedd Mae rheolaeth yn dod o dan reoliad 13 o Reoliadau Amddiffyn Iechyd (Cyfyngiadau Coronafeirws) (Rhif 2) (Cymru) 2020.
14/04/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Coronafeirws: cefnogaeth i fusnesau pysgota Cymorth a chefnogaeth ariannol i fusnesau pysgota a physgotwyr sy'n dioddef oherwydd coronafeirws.
17/04/2020	Polisi Lantra (Comisiwn gan Lywodraeth Cymru)	Gwasanaeth Paru Sgiliau Lantra Wales Mae'r cynllun ynparu cyflogwyr â cheiswyr gwaith sy'n chwilio am waith amaethyddol, tir a milfeddygol yn ystod yr achos o COVID 19.
17/04/2020	Polisi Llywodraeth Cymru	Cronfa Cydnerthedd Economaidd Mae gan dri cham y gronfa feysydd ffocws gwahanol, ond yn gyffredinol maent yn darparu cefnogaeth i fusnesau ac unigolion i liniaru effaith yr achos o COVID 19.
27/04/2020	Polisi Llywodraeth Cymru	Cynllun marwolaeth mewn gwasanaeth i weithwyr rheng flaen y GIG a Gofal Cymdeithasol Cynllun arbennig sy'n rhoi cymorth ariannol o £60,000 i'r rhai sy'n gymwys i fod yn fuddiolwyr i staff rheng flaen, yn enwedig y rhai sy'n gweithio yn y GIG a'r maes gofal cymdeithasol, petaent yn marw o ganlyniad i effaith COVID-19.
27/04/2020	Canllawiau Llywodraeth y DU	Gwnewch gais am Fenthyciad Adfer Coronafeirws Mae'r Cynllun Benthyciad yn galluogi busnesau llai i gael gafael ar gyllid yn gyflymach yn ystod yr achos o coronafeirws.
01/05/2020	Polisi Llywodraeth Cymru	Taliad o £500 i staff gofal Mae'r taliad ar gael i ryw 64,600 o weithwyr cartrefi gofal a gweithwyr gofal cartref ledled Cymru.
20/05/2020	Polisi a Strategaeth Llywodraeth Cymru	Cynllun cydnerthu COVID-19 ar gyfer y sector ôl-16 Yn amlinellu strategaeth i gefnogi dysgwyr, cymunedau a chyflogwyr, gan gynnwys dysgwyr ar raglenni cyflogadwyedd nad ydynt yn gallu symud ymlaen i gyflogaeth barhaus.
26/06/2020	Canllawiau Llywodraeth Cymru	Rhwystro a rheoli'r coronafeirws mewn safleoedd prosesu cig a bwyd Cyngor i helpu safleoedd prosesu cig a bwyd i reoli risg COVID-19 i gyflogeion.
03/08/2020	Polisi Llywodraeth Cymru	Llinell gymorth ehangach gan y Samariaid ar gyfer gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol yng Nghymru Mae'r gwasanaeth yn cynnig cefnogaeth gyfrinachol wedi'i theilwra ar gyfer unigolion sy'n gweithio mewn lleoliadau gofal iechyd, a ddarperir gan wirfoddolwyr hyfforddedig.
14/09/2020	Polisi Llywodraeth Cymru	Cronfa Adferiad Diwylliannol Cymru Bwriad y gronfa yw darparu cefnogaeth hanfodol i sefydliadau sy'n weithgar yn y sector diwylliannol

Atodiad II. Astudiaethau achos

Cynllun Cadw Swyddi Coronafeirws

Synergeddau
amodau
hanfodol

Y mater yn gryno:

Mae difrifoldeb effaith cyfyngiadau atal heintiau i arafu lledaeniad COVID-19 wedi newid dros amser ond fe'u cynhaliwyd trwy gydol yr achos, gyda'r canlyniadau tymor hir eto i'w penderfynu.

Niwed i:

- Mae aelodau o'r sector cyflogaeth o gymunedau Du, Asiaidd, Lleiafrifoedd Ethnig, menywod, pobl ifanc (16-24), y rhai ar gyflog isel a'r anabl, wedi gweld yr effaith fwyaf negyddol yn economaidd (49).
- Mae cartrefi tlotach a rhentwyr yn arbennig o agored i golled incwm rheolaidd (190).

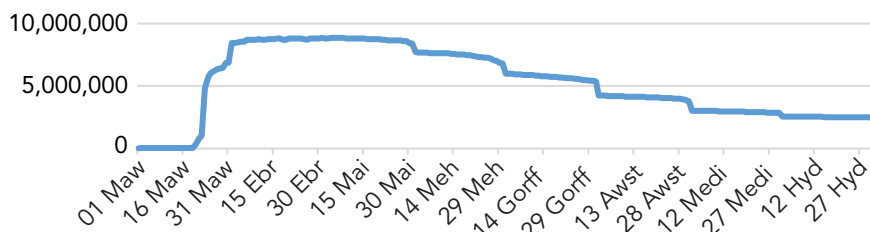
Lliniaru:

- Cyflwynwyd Cynllun Cadw Swyddi Coronafeirws (CJRS), y cyfeirir ato'n gyffredin fel y cynllun ffyrlo, gan Lywodraeth y DU ym mis Mawrth i gefnogi cyflogwyr trwy'r cyfnod COVID-19 (191).
- Gan ffurfio rhan o becyn ehangach i ddiogelu swyddi ac incwm, cafodd ei ymestyn yn ddiweddar tan 31 Mawrth 2021 (192).
- Mae'r cynllun yn darparu cymorth ariannol i gyflogwyr o hyd at 80% o'u cyflog, hyd at uchafswm o £2,500 y mis i bob gweithiwr. Mae hyn wedi newid dros gyfnod y cynllun gyda chanran gynyddol y mae disgwyl i gyflogwyr ei chyfrannu (105).

Tystiolaeth leol a rhyngwladol:

- Mae nifer y cyflogeion a gafodd eu rhoi ar ffyrlo yng Nghymru wedi amrywio o 247,300 ar 1 Gorffennaf i 125,000 ar 30 Tachwedd (193).
- Ym mis Tachwedd 2020, cyfanswm y swyddi a roddwyd ar ffyrlo yn y DU oedd 9.6 miliwn (105).
 - ✓ Cyrhaeddwyd uchafbwynt nifer y CJRS ar 08 Mai gydag 8.9 miliwn o gyflogaethau wedi'u rhoi ar ffyrlo - gweler isod (194).
 - ✓ Cyrhaeddodd nifer y staff ar ffyrlo yn y sector cyfanwerthu a manwerthu yn y DU uchafbwynt ar 24 Ebrill ar 1.85 miliwn o gyflogaethau. Gostyngodd y nifer hwn i 739,400 ar ffyrlo ar 30 Tachwedd (105).
 - ✓ Cafodd y sector gweithgynhyrchu uchafbwynt o 911,000 o gyflogaethau ar ffyrlo ar 17 Ebrill. Lleihaodd hyn i 219,400 ar 30 Tachwedd (195).
- Cododd diweithdra yng Nghymru ar gyfradd arwyddocaol o 3.2% ym mis Ionawr-Mawrth 2020 i 4.6% ym mis Medi-Tachwedd 2020 (196).
- Yn seiliedig ar ddata ar gyfer 31 Hydref o'r holl bobl ar ffyrlo, roedd gan Gymru fwy na 40% ar ffyrlo ar sail hyblyg. O dan y cynllun hwn nid oes angen i weithwyr osgoi gwneud unrhyw waith i'r cyflogwr mwyach, ond gallant weithio am rywfaent o'r wythnos a chael eu rhoi ar ffyrlo am y gweddill, mewn cyfrannau a benderfynir rhwng y cyflogai a'r cyflogwr (194).
- Mae 15% o'r gweithwyr a roddwyd ar ffyrlo o gefndir lleiafrifol ethnig (o'i gymharu â 12% o'r holl weithwyr), mae 57% yn fenywod (o gymharu â chyfartaledd y gweithlu o 48%), ac mae bron i 50% o dan 35 oed (197).
- Yn Sbaen, gweithredwyd cynllun isafswm incwm gwarantiedig, yn darparu €462/mis i bob oedolyn sy'n byw ar ei ben ei hun a €139 fesul person ychwanegol (oedolyn/plentyn) hyd at uchafswm o €1,015/mis fesul cartref. Dyranwyd cronfeydd yn unol ag incwm arall, felly ychwanegwyd at gyflog y rheini mewn cyflogaeth â chyflog isel i gyrraedd y trothwy (198).
- Yn Ffrainc diwygiwyd cynllun gwaith amser byr gyda mwy o gyllid, gan ddod â'r gyfradd amnewid i 100% ar yr isafswm cyflog ac 84% o gyflogau gros uwch, hyd at uchafswm o 4.5 gwaith yr isafswm cyflog (199).

Cyfanswm y swyddi a roddwyd ar ffyrlo yn y DU, 1 Mawrth 2020 i 31 Hydref 2020 (193)

Troi allan o dai yn ystod yr achos COVID-19

Synergeddau
amodau
hanfodol

Y mater yn gryno:

- Mae newidiadau mewn statws cyflogaeth neu incwm yn golygu bod cyfran uwch o'r boblogaeth mewn perygl o gael eu troi allan oherwydd diffyg talu rhenti neu forgeisiau (200).
- Mae risg uwch bosibl o ddod i gysylltiad â'r feirws os daw pobl yn ddigartref (201).
- Roedd y gyfradd marwolaethau o COVID-19 yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru bron ddwywaith mor uchel â'r gyfradd yn yr ardaloedd lleiaf difreintiedig am y cyfnod 01 Mawrth - 31 Gorffennaf 2020 (63).

Niwed i:

- Pobl â chyflyrau iechyd tymor hir
- Pobl sy'n byw mewn ardaloedd sy'n dangos dangosyddion economaidd gwael, fel lefelau cyflogaeth isel.
- Effaith ar Grwpiau Du, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig
- Grwpiau di-waith neu incwm isel.

Lliniaru:

- Yng Nghymru, cyflwynwyd y cynllun Benthyciadau Arbed Tenantiaeth (Hydref 2020 - Mawrth 2021), gyda chyllid o £8 miliwn ar gael i denantiaid y sector rhentu preifat ag ôl-ddyledion rhent a'r rheini a allai hefyd ei chael hi'n anodd talu rhent yn ystod misoedd yn y dyfodol o ganlyniad i COVID-19. Fe'i telir yn uniongyrchol i landlordiaid neu asiantau (202).
- Defnyddiwyd cyllid o'r Gronfa Cyngor Sengl (203) i greu Cynllun Rhybudd Cynnar ar gyfer ôl-ddyledion rhent a dyledion cartref eraill yn y sector rhentu preifat (204).
- Er mwyn lleihau achosion o symud tŷ a throsglwyddo, cynyddodd y cyfnod rhybudd ar gyfer mwyafrif y tenantiaethau i chwe mis, ac eithrio ar sail benodol yn ymwneud ag ymddygiad gwrthgymdeithasol a thrais yn y cartref. Bydd y canllaw hwn yn aros yn ei le tan fis Mawrth 2021 (201).
- Mae troi allan o dai wedi cael ei atal dros dro o lety rhent cymdeithasol a phreifat (204).

Tystiolaeth leol a rhyngwladol:

- Mae effaith troi allan ar iechyd wedi datgelu canlyniadau iechyd gwaeth ymhlith pobl yr effeithir arnynt gan ôl-ddyledion taliadau neu gau neu droi allan. Gwyddys bod yr effeithiau ar iechyd yn dibynnu'n fawr ar ddimensiynau annhegwch fel rhyw, oedran, ethnigrwydd a thiriogaeth (205).
- Ym mis Ebrill 2020, nododd chwarter tenantiaid Prydain nad oeddent yn hyderus y gallent dalu rhent dros y tri mis nesaf (206).
- Yn Lloegr cyrhaeddodd cyfanswm nifer y rhentwyr preifat mewn ôl-ddyledion 442,000 o oedolion (5%) ym mis Gorffennaf 2020, dwbl y nifer am yr un cyfnod yn 2019 (207).
- Yn ystod Gorffennaf-Medi 2020 ni chofnodwyd unrhyw adfeddiannau landlordiaid gan feiliaid llys sirol, o gymharu â'r un chwarter y llynedd. Gwelwyd gostyngiad o 86% yn hawliadau meddiant landlordiaid, gostyngiad o 99% mewn gorchmynion llys a gostyngiad o 94% mewn gwarantau yng Nghymru a Lloegr (208).
- Yn Sweden, canfu astudiaeth cyn COVID-19 fod lefelau uwch o ddiweithdra, cymorth cymdeithasol, lefelau addysg isel, cartrefi un rhiant, a throedd yn gysylltiedig yn arwyddocaol â lefelau uwch o droi allan dros amser (209).
- Mae modelau data o Philadelphia, UDA, yn rhagweld y gall troi allan gael effaith fesuradwy ar ymlediad COVID-19, trwy gynyddu'r risg o haint nid yn unig i'r rhai sy'n wynebu cael eu troi allan, ond hefyd i'r rhai sy'n byw gerllaw (210).

Darparu bwyd i grwpiau agored i niwed yn ystod COVID-19

Synergeddau
amodau
hanfodol

Y mater yn gryno:

- Roedd mesurau fel cau ysgolion y DU, gwarchod a cholli swyddi yn golygu bod banciau bwyd wedi gweld ymchwydd uniongyrchol a pharhaus mewn angen (211).
- Roedd llawer o unigolion y gofynnwyd iddynt warchod yn ynysig yn gymdeithasol, heb deulu na ffrindiau gerllaw, gyda mynediad cyfyngedig i'r rhyngwyd a/neu'r modd i dalu am fwyd (212).
- Nid oedd plant nad oeddent yn gallu mynychu'r ysgol a oedd â hawl i brydau ysgol am ddim yn derbyn y pryd hwn mwyach, a dyna fyddai'r unig bryd llawn i rai yn ystod y dydd. (213).

Niwed i:

- Plant a phobl ifanc
- Pobl ar incwm isel
- Pobl â chyflyrau iechyd tymor hir
- Yr henoed/llai symudol

Lliniaru:

- Darparodd y Gronfa Cymorth Dewisol ddau fath o grant i dalu costau hanfodol fel biliau neu gostau bwyd. Rhwng 18 Mawrth 2020 a 7 Ionawr 2021, roedd 136,168 o Daliadau Cymorth Brys cysylltiedig â COVID-19, gyda chyfanswm gwerth taledig o £8.96 miliwn (214).
- Rhedodd cynllun Dosbarthu Parseli Bwyd cenedlaethol rhwng Ebrill - Awst 2020, gan gynnig bwyd i'r rhai ar y rhestr warchod nad oedd ganddynt fynediad arall at fwyd. Roedd cyfanswm o £15m ar gael o'r gronfa argyfwng COVID-19 i gefnogi'r ymdrech hon (155).
- Yn gyffredinol, roedd cyllid ychwanegol o £7m ar gael i awdurdodau lleol i gefnogi teuluoedd sy'n dibynnu ar brydau ysgol am ddim, ond nad oeddent yn gallu eu derbyn oherwydd bod ysgolion wedi cau (155).
- Ers dechrau'r pandemig, mae Llywodraeth Cymru wedi dyrannu dros £52 miliwn o arian ychwanegol er mwyn sicrhau bod disgyblion cymwys yn dal i allu derbyn darpariaeth yn lle eu pryd ysgol am ddim arferol tra nad ydyn nhw'n gallu mynychu'r ysgol o ganlyniad i Covid-19 (215).
- Sicrhawyd slotiau dosbarthu bwyd i'r cartref â blaenoriaeth gydag wyth archfarchnad fawr, gan ganiatáu i'r rheini sydd â'r modd a'r cyllid archebu bwyd, heb orfod gadael eu cartref. Roedd busnesau lleol hefyd yn cefnogi'r ymdrech hon lle bo hynny'n bosibl (212).
- Gall awdurdodau lleol ddewis y dull o ddarparu PYDd y maent yn teimlo sy'n diwallu anghenion eu cymunedau orau gan gynnwys darparu taliadau uniongyrchol, talebau neu barseli bwyd. Mewn rhai achosion, mae'r systemau hyn yn gweithredu'n gyfochrog er mwyn sicrhau bod anghenion pob teulu yn cael eu diwallu (212). Ym mis Ionawr 2021, roedd 106,324 o ddisgyblion yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim gyda 105,029 mewn gwirionedd yn derbyn darpariaeth prydau ysgol am ddim (215).
- Dynododd archfarchnadoedd oriau blaenoriaeth ar gyfer grwpiau agored i niwed a gweithwyr allweddol, gan ganiatáu iddynt siopa yn y siop gyda llai o orlenwi (216).

Tystiolaeth leol a rhyngwladol:

- Yn y DU, mae 10% o blant yn profi ansicrwydd bwyd difrifol gydag ymchwil yn awgrymu bod lefelau wedi codi yn ystod pandemig COVID-19 (217).
- Roedd tua 85,000 o blant a phobl ifanc yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim yng Nghymru, er mai dim ond tua thri chwarter y rhai sy'n gymwys i gael y gefnogaeth hon sy'n manteisio ar y cynnig (218).
- Ym mis Ebrill 2020, bu cynnydd o 89% yn nifer y parseli bwyd brys a ddosbarthwyd yn y DU o gymharu â'r un mis yn 2019. Roedd hyn yn cynnwys cynnydd o 107% yn nifer y parseli a roddwyd i blant, o'i gymharu â'r un cyfnod y llynedd (211).
- Y tri rheswm pennaf i rywun gael ei atgyfeirio i fanc bwyd yn y DU rhwng Ebrill a Medi 2020 oedd incwm isel (47%), oedi o ran budd-daliadau (9%), a salwch/afiechyd (6%) (219).
- Mae pob Banc Bwyd Ewropeaidd yn dangos heriau tebyg fel y galw cynyddol am fwyd, colli gwirfoddolwyr, a gostyngiad mewn adnoddau ariannol (220).
- Mae dros 85% o Fanciau Bwyd Ewropeaidd yn parhau i brofi galw cynyddol am fwyd, sy'n deillio o gynydd yng nghyfanswm y bobl mewn angen, yn enwedig o ran bwyd oherwydd canlyniadau cymdeithasol ac economaidd Covid-19 (220).
- Ym mis Mai 2020, cyhoeddodd Llywodraeth Chile raglen i ddosbarthu 2.5 miliwn o fasgedi bwyd i'r rhai mewn angen (221).
- Yn Nhwrci mae'r Llywodraeth wedi gostwng y TAW ar fwyd a nwyddau eraill tan fis Mehefin 2021 (221).

Safleoedd prosesu cig a bwyd

Synergeddau
amodau
hanfodol

Y mater yn gryno:

Mae gan safleoedd prosesu cig a bwyd nodweddion penodol, a all gynyddu trosglwyddiad COVID-19, megis:

- Cyswllt rhwng cydweithwyr yn agos ac am gyfnod hir, e.e. shifftiau 10-12 awr.
- Amgylchedd cyflym, yn gysylltiedig ag anadlu trwm ac anhawster cadw mygydau yn y lle cywir.
- Y tymreddau oer a'r systemau awyru ymosodol sy'n bresennol.
- Mannau a rennir, megis ystafelloedd egwyl, ystafelloedd loceri, a mynedfeydd/allanfeydd i'r cyfleuster; a chyd-fyw mewn tai gorlawn.
- Yr arfer cyffredin o rannu trafnidiaeth, fel faniau rhannu siwrnai, cerbydau gwennol, cronfeydd ceir a defnyddio cludiant cyhoeddus.

Niwed i:

Gweithlu agored i niwed; yn aml yn fudwyr, a heb fod yn siarad yr iaith frodorol fel iaith gyntaf.

Lliniaru:

- Ymgynghoriad â grŵp tasg COVID-19 yn cynnwys uwch reolwyr a chynrychiolwyr undebau llafur (222).
- Cyhoeddi Atal a Rheoli coronafeirws mewn safleoedd bwyd a chig (223).

Tystiolaeth leol a rhyngwladol:

- Amcangyfrifir bod cadwyn gyflenwi amaethyddol a bwyd ehangach Cymru yn cyflogi 223,100 o bobl ledled Cymru (224).
- Mae achosion o COVID-19 yng Nghymru a Lloegr wedi bod yn gysylltiedig â phrosesu cig yn Ynys Môn, Merthyr Tudful, Wrecsam, a Kirklees (225).
- Yn yr Almaen, mae awdurdodau iechyd cyhoeddus wedi bod yn mynd i'r afael ag achos enfawr o Covid-19 yn Gütersloh, Gogledd Rhine-Westphalia. Profodd mwy na 1500 o weithwyr yn bositif am Covid-19, a dychwelwyd 640,000 o drigolion dwy sir yr effeithiwyd arnynt i amodau cyfnod clo (225).
- Yn un o ladd-dai dofednod mwyaf Portiwgal, roedd o leiaf 129 o'r 300 o weithwyr wedi dal COVID-19. Bu'r cwmni ar gau am wythnos; roedd mesurau ychwanegol yn cynnwys sgrinio'r holl weithwyr, darparu manau ymolchi newydd, a chryfhau diheintio (225).

Telefeddygaeth

Synergeddau
amodau
hanfodol

Y mater yn gryno:

- Mae telefeddygaeth yn cyfeirio at ddefnyddio technoleg, gan gynnwys cyswllt fideo, i ganiatáu ymgynghori clinigol o bell i gleifion heb yr angen am gyswllt corfforol uniongyrchol â'r gwasanaethau iechyd lleol (226).
- Yn gyffredinol, roedd effaith teleiechyd yn ystod y pandemig COVID-19 wrth atal morbidrwydd ac osgoi presenoldeb y cyhoedd mewn ardaloedd risg uchel fel adeiladau ysbyty yn arwyddocaol (227). Enghraifft allweddol yng Nghymru oedd caniatáu i fenywod gyrchu gwasanaethau erthyliad ar gyfer erthyliad cam cynnar gartref yn lle mynychu ysbyty neu glinig (228). Mae'r enghraifft hon yn dangos rôl bwysig telefeddygaeth wrth fynd i'r afael â thegwch gan fod cyfraddau beichiogrwydd ymhlith merched yn eu harddegau ar eu huchaf ymhlith cymunedau difreintiedig (229).

Niwed i:

- Pobl oedrannus sy'n aml yn anghyfarwydd â'r dechnoleg.
- Cymunedau difreintiedig sy'n llai tebygol o fod â mynediad at y rhyngwyd, a modd i'w ariannu.

Lliniaru:

- Mae Llywodraeth Cymru wedi darparu 1100 o ddyfeisiau i gartrefi gofal i hwyluso apwyntiadau rhithwir y GIG a helpu teuluoedd i gadw mewn cysylltiad (230).
- Mae cymdeithas gynhwysol yn ganolog i ddarparu prif feysydd polisi ar gyfer Llywodraeth Cymru, gan gynnwys Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, Strategaeth ar gyfer Pobl Hŷn a strategaethau ar unigrwydd, dementia ac iechyd meddwl (231).

Tystiolaeth leol a rhyngwladol:

- Mae adborth gan gleifion yng Nghymru sydd wedi derbyn gofal rhithwir wedi bod yn gefnogol iawn i'r system, gyda 97% o gleifion yn nodi bod yn ffordd newydd hon yn gweithio'n ardderchog, yn dda iawn neu'n dda. Mae clinigwyr sy'n defnyddio'r gwasanaeth yn cytuno, gydag 85% yn rhoi sgôr ardderchog, da iawn neu dda (230).
- Mae defnyddio teleiechyd wedi galluogi llawer o weithwyr gofal iechyd proffesiynol a chleifion sydd wedi bod yn hunanynysu i barhau i ddarparu neu dderbyn gofal (227).
- Mae ymyriadau seicolegol yn tueddu i fod yr un mor effeithiol p'un a ydynt yn cael eu cyflwyno wyneb yn wyneb neu dros ffôn neu fideo (232).
- Ni ddylai gwasanaethau teleiechyd a digidol ddisodli triniaeth wyneb yn wyneb i gleifion mewn angen, yn enwedig y rhai sydd angen triniaeth a chefnogaeth iechyd meddwl dwys, pan fydd cyswllt personol yn ddiogel (233).
- Mae'r newid i telefeddygaeth yn Awstralia wedi bod yn gysylltiedig â llai o geisiadau patholeg a radioleg, llai o atgyfeiriadau ar gyfer amheuaeth o ganser, a thystiolaeth gynnar o lai o achosion o ganser (234).
- Telefeddygaeth a brysbennu yw'r strategaethau lliniaru a ddefnyddir amlaf gan wledydd i oresgyn aflonyddwch i wasanaethau iechyd (31).
- Yn 2018 roedd 5.3 miliwn o oedolion yn y DU o hyd, neu 10.0% o boblogaeth oedolion y DU a ddiffiniwyd fel "pobl nad ydynt yn ddefnyddwyr y rhyngwyd" (150).
- Nid oes gan oddeutu 13% o aelwydydd yng Nghymru fynediad i'r rhyngwyd, ac nid yw 51% o bobl dros 75 oed yn defnyddio'r rhyngwyd. Mae yna dystiolaeth i awgrymu bod y rhai ar incwm isel yn llai tebygol o fod â chysylltiad rhyngwyd gartref (235).
- Amcangyfrifwyd nad oedd 13 miliwn (38%) o'r holl oedolion hŷn yn yr Unol Daleithiau yn barod ar gyfer ymweliadau fideo, yn bennaf oherwydd diffyg profiad gyda thechnoleg (236).

Cyfeiriadau

- World Health Organization - Regional Office for Europe.** Healthy, prosperous lives for all: the European Health Equity Status Report. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/social-determinants/health-equity-status-report-initiative/health-equity-status-report-2019>.
- World Health Organization - Regional Office for Europe.** New agreement between WHO/Europe and Llywodraeth Cymru launched to accelerate action on health equity. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.euro.who.int/en/about-us/partners/news/news/2020/11/new-agreement-between-who-europe-and-welsh-government-launched-to-accelerate-action-on-health-equity>.
- Llywodraeth Cymru.** Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015: arweiniad. [Ar-lein] 2016. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/well-being-future-generations-wales-act-2015-guidance>.
- Llywodraeth Cymru.** Ffyniant i Bawb: y strategaeth genedlaethol. [Ar-lein] 2017. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/prosperity-all-national-strategy>.
- Llywodraeth Cymru.** Cymru iachach: Cynllun hir dymor ar gyfer iechyd a gofal cymdeithasol. [Ar-lein] 2018. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/healthier-wales-long-term-plan-health-and-social-care>.
- Iechyd Cyhoeddus Cymru.** Gwneud Gwahaniaeth: Buddsoddi mewn Iechyd a Llesiant Cynaliadwy i Bobl Cymru. [Ar-lein] 2016. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://phw.nhs.wales/services-and-teams/policy-and-international-health-who-collaborating-centre-on-investment-for-health-well-being/publications-and-resources/bucket/making-a-difference-investing-in-sustainable-health-and-well-being-for-the-people-of-wales/>
- United Nations.** The Sustainable Development Agenda. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 02 19 2021.] <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>.
- World Health Organization - Regional Office for Europe.** European Programme of Work (2020-2025) - "United Action for Better Health in Europe". [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/european-programme-of-work/about-the-european-programme-of-work/european-programme-of-work-20202025-united-action-for-better-health-in-europe2>.
- World Health Organization.** Equity. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.who.int/healthsystems/topics/equity/en/>.
- Rukmana D.** Vulnerable Populations. *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-94-007-0753-5_3184.
- World Economic Forum.** The Global Risks Report 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>.
- World Health Organization.** Non-communicable diseases. [Ar-lein] 2018. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/noncommunicable-diseases>.
- Patel V, Saxena S.** Transforming Lives, Enhancing Communities - Innovations in Global Mental Health. *New England Journal of Medicine*. [Ar-lein] 2014. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp1315214>.
- World Health Organization.** Dementia: key facts. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/dementia>.
- Nuclear Threat Initiative.** Global Health Security Index: Inaugural Global Health Security Index finds no country is prepared for Epidemics or Pandemics. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.nti.org/newsroom/news/inaugural-global-health-security-index-finds-no-country-prepared-epidemics-or-pandemics/>.
- World Economic Forum.** Outbreak Readiness and Business Impact: Protecting Lives and Livelihoods across the Global Economy. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.weforum.org/whitepapers/outbreak-readiness-and-business-impact-protecting-lives-and-livelihoods-across-the-global-economy>.
- World Health Organization - Regional Office for Europe.** Health inequity and the effects of COVID19: assessing, responding to and mitigating the socioeconomic impact on health to build a better future. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://apps.who.int/iris/handle/10665/338199>.
- World Health Organization.** Climate change and Human health: WHO calls for urgent action to protect health from climate change - Sign the call. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.who.int/globalchange/global-campaign/cop21/en/>.
- Watts N, Amann M, Arnell N, Ayeb Karlsson S, Belesova K, Boykoff M et al.** The 2019 Report of The Lancet Countdown on Health and Climate Change: Ensuring that the health of a child born today is not defined by a changing climate. *The Lancet*. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(19\)32596-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(19)32596-6/fulltext). 394 (10211).
- World Economic Forum.** The Global Risks Report 2021. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021>.
- Bambra C, Riordan R, Ford J, Matthews F.** The COVID-19 pandemic and health inequalities. *Journal of Epidemiology and Community Health*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 02 03 2021.] <https://jech.bmj.com/content/74/11/964>.
- World Health Organization.** Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health. Final Report of the Commission on Social Determinants of Health. [Ar-lein] 2008. [Dyfynnyd: 19 09 2020.] http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241563703_eng.pdf?ua=1.
- Segerstrom S, Miller G.** Psychological stress and the human immune system: a metaanalytic study of 30 years of inquiry. *Psychological Bulletin*. [Ar-lein] 2004. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://doi.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0033-2909.130.4.601>.
- Institute of Health Equity.** Build Back Fairer: The COVID-19 Marmot Review. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <http://www.institute-ofhealthequity.org/about-our-work/latest-updates-from-the-institute/build-back-fairer>.
- Institute for Fiscal Studies.** The IFS Deaton Review of Inequalities: a New Year's message. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.ifs.org.uk/inequality/the-ifs-deaton-review-of-inequalities-a-new-years-message/>.
- Stuckler D, Basu S.** The Body Economic: Why Austerity Kills. (Online) 2013. [Dyfynnyd: 04 03 2021] <https://www.timeshighereducation.com/books/the-body-economic-why-austerity-kills-by-david-stuckler-and-sanjay-basu/2006570.article>.
- Corcoran P, Griffin E, Arensman E, Fitzgerald A, Perry J.** Impact of the economic recession and subsequent austerity on suicide and self-harm in Ireland: an interrupted time series analysis. *International Journal of Epidemiology*. [Ar-lein] 2015. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://academic.oup.com/ije/article/44/3/969/631832>.
- Barr B, Kinderman P, Whitehead P.** Trends in mental health inequalities in England during a period of recession, austerity and welfare reform 2004-2013. *Social Science & Medicine*. [Ar-lein] 2015. [Dyfynnyd: 02 03 2021.] <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953615302173?via%3Dihub>.
- United Nations Sustainable Development Group.** Shared responsibility, global solidarity: Responding to the socio-economic impacts of COVID-19. [Ar-lein] Mawrth 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://un-sdg.un.org/resources/shared-responsibility-global-solidarity-responding-socio-economic-impacts-covid-19>.
- World Health Organization.** The impact of COVID-19 on mental, neurological and substance use services. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 23 02 2021.] <https://www.who.int/publications/i/item/978924012455>.
- World Health Organization.** Rapid assessment of service delivery for NCDs during the COVID-19 pandemic. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.who.int/publications/m/item/rapid-assessment-of-service-delivery-for-ncds-during-the-covid-19-pandemic>.

32. **The World Bank.** Food Security and COVID-19. [Ar-lein] 2021. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-and-covid-19>.
33. **UNICEF.** Futures of 370 million children in jeopardy as school closures deprive them of school meals - UNICEF and WFP. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.unicef.org/press-releases/futures-370-million-children-jeopardy-school-closures-deprive-them-school-meals>.
34. **The World Bank.** COVID-19 to Add as Many as 150 Million Extreme Poor by 2021. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/10/07/covid-19-to-add-as-many-as-150-million-extreme-poor-by-2021#:~:text=The%20COVID%2D19%20pandemic%20is,severity%20of%20the%20economic%20contraction.>
35. **UNICEF.** COVID-19 causes disruptions to child protection services in more than 100 countries, UNICEF survey finds. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.unicef.org/press-releases/covid-19-causes-disruptions-child-protection-services-more-100-countries-unicef>.
36. **World Health Organization.** Joint Leaders' statement - Violence against children: A hidden crisis of the COVID-19 pandemic. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.who.int/news/item/08-04-2020-joint-leader-s-statement--violence-against-children-a-hidden-crisis-of-the-covid-19-pandemic>.
37. **Women's Aid.** A Perfect Storm: The impact of the Covid-19 pandemic on domestic abuse survivors and the services supporting them. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.womensaid.org.uk/a-perfect-storm-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-domestic-abuse-survivors-and-the-services-supporting-them/>.
38. **UNICEF - UK.** Children in Lockdown - What Coronavirus Means for UK Children. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.unicef.org.uk/coronavirus-children-in-lockdown/>.
39. **Andrew A, Cattan S, Costa Dias M, Farquharson C, Kraftman L, Krutikova S et al.** Learning during the lockdown: real-time data on children's experiences during home learning. [Ar-lein] Institute for Fiscal Studies, 18 05 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.ifs.org.uk/publications/14848>.
40. **McCarthy, N.** COVID-19's Staggering Impact On Global Education. *Statista*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.statista.com/chart/21224/learners-impacted-by-national-school-closures/>.
41. **International Labour Organization.** Youth and COVID-19: Impacts on Jobs, Education, Rights and Mental Well-Being. Survey Report 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] https://www.ilo.org/global/topics/youth-employment/publications/WCMS_753026/lang-en/index.htm.
42. **Organisation for Economic Cooperation and Development.** The Future of work: OECD Employment Outlook 2019. [Ar-lein] 2019. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] <https://www.oecd.org/employment/employment-Outlook-2019-Highlight-EN.pdf>.
43. **Stuckler D, Basu S, Suhrcke M, Coutts A, McKee M.** The public health effect of economic crises and alternative policy responses in Europe: an empirical analysis. *The Lancet*. [Ar-lein] 2009. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673609611247>.
44. **United Nations Human Rights Office of the High Commissioner.** COVID-19 Guidance. [Ar-lein] 2021. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID19Guidance.aspx>.
45. **European Parliament.** Covid-19: how the EU fights youth unemployment. [Ar-lein] 12 10 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20200709STO833004/covid-19-how-the-eu-fights-youth-unemployment>.
46. **International Labour Organization.** ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Sixth Edition. updated estimates and analysis. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_755910/lang-en/index.htm.
47. **The World Bank.** Labor force. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 02 23 2021.] <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TL.F.TOTL.IN>.
48. **Deloitte.** Understanding the pandemic's impact on working women: How employers can act now to prevent a setback in achieving gender parity in the workplace. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/about-deloitte/articles/understanding-the-pandemics-impact-on-working-women.html>.
49. **UK Parliament.** Coronavirus: Impact on the labour market. *House of Commons Library*. [Ar-lein] 2021. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8898/>.
50. **Llywodraeth Cymru.** Dylatswydd economaidd-gymdeithasol: Trosolwg. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/socio-economic-duty-overview>.
51. **Cynulliad Cenedlaethol Cymru.** Deddf Iechyd y Cyhoedd (Cymru) 2017. [Ar-lein] 2017. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2017/2/contents/enacted>.
52. **Department of Health and Social Security.** Report of the Working Group on Inequalities in Health. [Ar-lein] 1980. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <https://www.sochealth.co.uk/national-health-service/public-health-and-wellbeing/poverty-and-inequality/the-black-report-1980/black-report-foreword/>.
53. **UK Government.** Independent inquiry into inequalities in health. [Ar-lein] 1998. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/publications/independent-inquiry-into-inequalities-in-health-report>.
54. **Institute of Health Equity.** Fair Society Healthy Lives (The Marmot Review). [Ar-lein] 2010. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <http://www.institute-ofhealthequity.org/resources-reports/fair-society-healthy-lives-the-marmot-review/>.
55. **Llywodraeth Cymru.** Amddiffyn ein Hiechyd: Ein Hymateb yng Nghymru i gam cyntaf COVID-19 Adroddiad Arbennig Prif Swyddog Meddygol Cymru [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 03 03 2021.] <https://gov.wales/chief-medical-officer-wales-special-report-response-wales-first-phase-covid-19-pandemic>.
56. **Llywodraeth Cymru.** Tlodi incwm cymharol. [Ar-lein] 2018. [Dyfynwyd: 02 19 2021.] <https://gov.wales/relative-income-poverty>.
57. **Llywodraeth Cymru.** Tlodi incwm cymharol: Ebrill 2018 i Fawrth 2019. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <https://gov.wales/relative-income-poverty-april-2018-march-2019>.
58. **Llywodraeth Cymru.** Coronavirus (COVID-19) a'r boblogaeth Ddu, Asiaidd a Lleafrifoedd Ethnig (BAME) yng Nghymru. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2020-06/coronavirus-covid-19-and-the-black-asian-and-minority-ethnic-population-154.pdf>.
59. **Llywodraeth Cymru.** Cell Cyngori Technegol: coronafeirws (COVID-19) ac anghydraddoldebau iechyd. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <https://gov.wales/technical-advisory-cell-coronavirus-covid-19-and-health-inequalities>.
60. **Llywodraeth Cymru.** Arwain Cymru allan o'r pandemig coronafeirws: fframwaith ar gyfer adferiad. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 03 03 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-04/leading-wales-out-of-the-coronavirus-pandemic.pdf>.
61. **Llywodraeth Cymru.** Fframwaith Gweithredu GIG Cymru COVID-19 - Chwarter 1. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-06/nhs-wales-covid-19-operating-framework-quarter-1_1.pdf.
62. **Llywodraeth Cymru.** Grŵp Cyngori Technegol: archwilio marwolethau yng Nghymru sy'n gysylltiedig â COVID-19 [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <https://gov.wales/technical-advisory-group-examining-deaths-wales-associated-covid-19>.
63. **Office for National Statistics.** Deaths involving COVID-19 by local area and socioeconomic deprivation: deaths occurring between 1 March and 31 July 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/bulletins/deathsinvolvedcovid19bylocalareaseanddeprivation/deathsoccurringbetween1marchand31july2020>.
64. **Intensive Care National Audit and Research Centre.** ICNARC report on COVID-19 in critical care: England, Wales and Northern Ireland. [Ar-lein] 2021. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://www.icnarc.org/Our-Audit/Audits/Cmp/Reports>.
65. **Thorby R, Tinson A, Kaindler, J.** COVID-19: Five dimensions of impact. *The Health Foundation*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 19 02 2021.] <https://www.health.org.uk/news-and-comment/blogs/covid-19-five-dimensions-of-impact>.
66. **Llywodraeth Cymru.** Anghenion Adsefydlu Pobl yr Effeithir arnynt gan Effaith COVID-19. [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-06/rehabilitation-needs-of-people-affected-by-the-impact-of-covid-19_1.pdf.
67. **Llywodraeth Cymru.** Datganiad Ysgrifenedig: Coronafeirws (COVID-19). [Ar-lein] 2020. [Dyfynwyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/written-statement-coronavirus-covid-19-2>.

68. **UK Government.** Direct and Indirect Impacts of COVID-19 on Excess Deaths and Morbidity: Executive Summary. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/907616/s0650-direct-indirect-impacts-covid-19-excess-deaths-morbidity-sage-48.pdf.
69. **Llywodraeth Cymru.** Fframwaith Gweithredu GIG Cymru COVID-19 - Chwarter 1. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-06/nhs-wales-covid-19-operating-framework-quarter-1_1.pdf.
70. **Sud A, Torr B, Jones M E, Broggio J, Scott S, Loveday C et al.** Effect of delays in the 2-week-wait cancer referral pathway during the COVID-19 pandemic on cancer survival in the UK: a modelling study. *The Lancet Oncology*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1470204520303922?via%3Dihub>.
71. **Rethink Mental Illness.** What impact has Covid-19 had on mental health services? [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.rethink.org/news-and-stories/blogs/2020/05/what-impact-has-covid-19-had-on-mental-health-services/>.
72. **Sud A, Torr B, Jones M E, Broggio J, Scott S, Loveday C et al.** Effect of delays in the 2-week-wait cancer referral pathway during the COVID-19 pandemic on cancer survival in the UK: a modelling study. *The Lancet Oncology*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1470204520303922?via%3Dihub>.
73. **Senedd Cymru.** Coronafeirws: yr effaith ar economi Cymru. *Ymchwil y Senedd*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://research.senedd.wales/research-articles/coronavirus-the-impact-on-the-welsh-economy/>.
74. **Llywodraeth Cymru.** Is-grŵp Economaidd-Gymdeithasol Du, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig (BAME) COVID-19: adroddiad [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://gov.wales/black-asian-and-minority-ethnic-bame-covid-19-socioeconomic-subgroup-report>.
75. **Green L, Morgan L, Azam S, Evans L, Parry-Williams L, Petchey L, Bellis M.** Aseidiad Effaith Iechyd o'r 'Polisi Aros yn y Cartref a Phellter Cymdeithasol' yng Nghymru mewn ymateb i bandemig COVID-19. *Iechyd Cyhoeddus Cymru*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] https://whiasu.publichealthnetwork.cymru/files/4515/9618/5918/HIA_-_Rapid_Review_of_SAH_Policy_Main_Report.pdf.
76. **Platt L, Warwick R.** Are some ethnic groups more vulnerable to COVID-19 than others? *Institute for Fiscal Studies*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.ifs.org.uk/inequality/chapter/are-some-ethnic-groups-more-vulnerable-to-covid-19-than-others/>.
77. **Llywodraeth Cymru.** Coronafeirws a chyflogaeth: dadansoddiad o nodweddion gwarchoddedig. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://gov.wales/coronavirus-and-employment-analysis-protected-characteristics-html>.
78. **Senedd Cymru.** Amlygu'r materion: Anghydraddoldeb a'r pandemig. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://senedd.wales/laid%20documents/cr-ld13403/cr-ld13403-e.pdf>.
79. **Senedd Cymru.** Coronafeirws: cam-drin y cartref. *Ymchwil y Senedd*. [Ar-lein] 01 05 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://research.senedd.wales/research-articles/coronavirus-domestic-abuse/>.
80. **Iechyd Cyhoeddus Cymru.** Arowlg Ymgysylltu â'r Cyhoedd Iechyd Cyhoeddus Cymru. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://phw.nhs.wales/news/public-health-wales-public-engagement-survey/>.
81. **Office for National Statistics.** Estimates of the population for the UK, England and Wales, Scotland and Northern Ireland. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/datasets/populationestimatesforukenglandandwalesscotlandandnorthernireland>.
82. **Eurostat.** Revision of the European Standard Population. [Ar-lein] 2013. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-RA-13-028>.
83. **Llywodraeth Cymru.** Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (full index update with ranks): 2019. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/welsh-index-multiple-deprivation-full-index-update-ranks-2019>.
84. **Bakker, J.** Lives at risk due to 50% drop in heart attack A&E attendances. *British Heart Foundation*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.bhf.org.uk/what-we-do/news-from-the-bhf/news-archive/2020/april/drop-in-heart-attack-patients-amidst-coronavirus-break>.
85. **NHS England.** NHS warning to seek help for cancer symptoms, as half of public report concerns with getting checked. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.england.nhs.uk/2020/04/nhs-warning-look-for-cancer-symptoms/>.
86. **Marshall, M.** The lasting misery of coronavirus long-haulers. *Nature*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.nature.com/articles/d41586-020-02598-6>.
87. **Iechyd Cyhoeddus Cymru.** Adroddiad Iechyd Cyhoeddus Cymru yn dadansoddi anghydraddoldebau o ran derbyn brechiad COVID-19 yng Nghymru [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 23 02 2021.] <http://howis.nhs.uk/sitesplus/888/news/67339>.
88. **Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru.** Proffil Adferiad COVID-19. *Iechyd Cyhoeddus Cymru*. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] https://publichealthwales.shinyapps.io/COVID19_Recovery_Profile_PHWO/.
89. **Kadel R, Allen J, Dyakova M, Bellis M.** Economic Consequences of COVID-19 Pandemic Outbreak on Health Indicators and Health Service Use in Wales. *Iechyd Cyhoeddus Cymru*. [Ar-lein] Medi 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://phw.nhs.wales/publications/publications/1/economic-consequences-of-covid-19-pandemic-outbreak-on-health-indicators-and-health-service-use-in-wales-longstanding-illness-projection-2020-21-2022-23/>.
90. **Llywodraeth Cymru.** Canllawiau ar amddiffyn pobl a ddiffinnir ar sail feddygol fel rhai sy'n hynod agored i niwed yn glinigol rhag coronafeirws (COVID-19) - a elwid gynt yn 'warchod'. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/guidance-on-shielding-and-protecting-people-defined-on-medical-grounds-as-extremely-vulnerable-from-coronavirus-covid-19-html>.
91. **Llywodraeth Cymru.** Meddygon sy'n dychwelyd i'r GIG i gynorthwyo gyda COVID-19: canllawiau. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/doctors-returning-nhs-assist-covid-19-guidance-html>.
92. **Llywodraeth Cymru.** £40m ychwanegol i gefnogi gofal cymdeithasol i oedolion yng Nghymru. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/extra-ps40m-support-adult-social-care-wales>.
93. **Llywodraeth Cymru:** Datganiad Ysgrifenedig: Fframwaith Gweithredu GIG Cymru COVID-19 - Cynlluniau Chwarter Un. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/written-statement-covid-19-nhs-wales-operating-framework-quarter-one-plans>.
94. **Llywodraeth Cymru:** Cynllun amddiffyn y gaeaf ar gyfer iechyd a gofal cymdeithasol 2020 i 2021. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/winter-protection-plan-health-and-social-care-2020-2021>.
95. **Llywodraeth Cymru:** Coronafeirws: gwerthoedd ac egwyddorion moesegol ar gyfer fframwaith darparu gofal iechyd. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/coronavirus-ethical-values-and-principles-healthcare-delivery-framework-html>.
96. **Llywodraeth Cymru:** Cynllun cyflenwi iechyd meddwl 2019 i 2022. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/mental-health-delivery-plan-2019-to-2022>.
97. **Llywodraeth Cymru:** Cynllun cymorth iechyd meddwl i feddygon wedi'i ymestyn i bob gweithiwr gofal iechyd rheng flaen yng Nghymru. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://gov.wales/mental-health-support-scheme-doctors-extended-every-frontline-healthcare-worker-wales>.
98. **Senedd Cymru.** Coronafeirws: tâl ac amodau gwaith gweithwyr allweddol. *Ymchwil y Senedd*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://research.senedd.wales/research-articles/coronavirus-key-workers-pay-and-working-conditions/>.
99. **Office for National Statistics.** Jobs paid below minimum wage by category. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/earningsandworkinghours/datasets/jobspaidbelowminimumwagebycategory>.
100. **Llywodraeth Cymru.** Ystadegau Economaidd Allweddol, Ionawr 2021. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 11 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2021-01/key-economic-statistics-january-2021-402.pdf>.
101. **Rodriguez J, Ifan G, Trickey M, Poole E, Wyn Jones R.** Covid-19 and the Welsh economy: shutdown sectors and key workers. *Wales Fiscal Analysis*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] https://www.cardiff.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0017/2410343/Covid-19-and-the-Welsh-economy-shutdown-sectors-and-key-workers-briefing-paper.pdf.
102. **Youth Employment UK.** Securing a place for young people in the nation's economic recovery. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.youthemployment.org.uk/dev/wp-content/uploads/2020/05/Youth-Employment-Covid19-Response-FINAL.pdf>.

103. **Joyce R, Xu X.** Sector shutdowns during the coronavirus crisis: which workers are most exposed? *Institute for Fiscal Studies*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.ifs.org.uk/publications/14791>.
104. **Bell M, Bristow D, Martin S.** The Future of Work in Wales. *Public Policy Institute for Wales*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/2018/04/The-Future-of-Work-in-Wales.pdf>.
105. **UK Government.** HMRC coronavirus (COVID-19) statistics. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/collections/hmrc-coronavirus-covid-19-statistics#coronavirus-job-retention-scheme>.
106. **UK Government.** Support for businesses and self-employed people during coronavirus. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/guidance/claim-for-wage-costs-through-the-coronavirus-job-retention-scheme>.
107. **UK Government.** Check if you can claim a grant through the Self-Employment Income Support Scheme. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/guidance/claim-a-grant-through-the-coronavirus-covid-19-self-employment-income-support-scheme>.
108. **Llywodraeth Cymru.** Coronafeirws: cefnogaeth i fusnesau pysgota. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/coronavirus-support-fishing-businesses>.
109. **Business Wales.** Find out if you are eligible for support from the Cultural Recovery Fund. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://businesswales.gov.wales/news-and-blogs/news/find-out-if-you-are-eligible-support-cultural-recovery-fund>.
110. **Llywodraeth Cymru.** Coronafeirws (COVID-19): cefnogaeth i'r trydydd sector. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/coronavirus-support-for-the-third-sector>.
111. **Llywodraeth Cymru.** Cronfa Cymorth Dewisol (DAF). [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/discretionary-assistance-fund-daf>.
112. **UK Government.** Landmark Kickstart scheme opens to youth in Wales. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/news/landmark-kickstart-scheme-opens-to-youth-in-wales>.
113. **Marshall L, Bibby J, Abbs I.** Emerging evidence on COVID-19's impact on mental health and health inequalities. *The Health Foundation*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.health.org.uk/news-and-comment/blogs/emerging-evidence-on-covid-19s-impact-on-mental-health-and-health>.
114. **House of Commons Home Affairs Committee.** Home Office preparedness for COVID-19 (Coronavirus): domestic abuse and risk of harms within the home. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://publications.parliament.uk/pa/cm5801/cmselect/cm-haff/321/321.pdf>.
115. **Senedd Cymru.** Coronafeirws: tai. *Ymchwil y Senedd*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://research.senedd.wales/research-articles/coronavirus-housing/>.
116. **Vieira C M, Franco O H, Restrepo C G, Abela T.** COVID-19: The forgotten priorities of the pandemic. *Maturitas*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378512220302346>.
117. **Llywodraeth Cymru.** Canllawiau i'r rhai sy'n cefnogi cymunedau Sipsiwn a Theithwyr: COVID-19. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/guidance-those-supporting-gypsy-and-traveler-communities-covid-19.html>.
118. **Davies, C.** Coronavirus: Gypsy, Roma and Travellers 'disproportionately' affected. *BBC News*. [Ar-lein]. 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-politics-53742653>.
119. **Gurney, C.** Critical remarks on harm and the meaning of home during the 2020 COVID-19 social distancing measures. *UK Collaborative Centre for Housing Evidence*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://housingevidence.ac.uk/publications/out-of-harms-way/>.
120. **Economic and Social Research Council.** The UK by Numbers: Rural and Urban. [Ar-lein] 2014. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://esrc.ukri.org/public-engagement/social-science-for-schools/resources/rural-and-urban/>.
121. **Davies M, Keeble E.** Covid-19 in prisons: fewer cases than feared but it's not the whole story. *Nuffield Trust*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] https://www.nuffieldtrust.org.uk/news-item/covid-19-in-prisons-fewer-cases-than-feared-but-it-s-not-the-whole-story?gclid=Cj0K-CQiAqdP9BRDVARIsAGSZ8AkVBpaOU-MEwwoCHP0dJsD89OIXhk-wQPN117PhdsdmKSxyfVuj1pgaAqr9EALw_wcB.
122. **HM Chief Inspector of Prisons for England and Wales.** Annual Report 2019 - 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] https://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprison/wp-content/uploads/sites/4/2020/10/HMI-Prisons_Annual-Report-and-Accounts-2019-20-WEb.pdf.
123. **Shelter Cymru.** Petition: Demand that the Llywodraeth Cymru builds more social housing. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://sheltercymru.org.uk/what-we-do/campaigns/petition-build-more-social-housing/>.
124. **Llywodraeth Cymru.** Amcangyfrifon stoc annedd yn ôl awdurdod lleol a deiliadaeth. [Ar-lein] 2020. *Ystadegau Cymru*. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://stats.wales.gov.wales/Catalogue/Housing/Dwelling-Stock-Estimates/dwellingstockestimates-by-localauthority-tenure>.
125. **Llywodraeth Cymru.** Arolwg Amodau Tai Cymru 2017-18: adroddiad pennaawd (wedi'i ddiweddarau). [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2020-02/welsh-housing-conditions-survey-headline-results-april-2017-march-2018-update-570.pdf>.
126. **Llywodraeth Cymru.** Mynediad cleifion sy'n gwarchod i ofod awyr agored preifat yn ystod y pandemig coronafeirws (COVID-19): Mehefin 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/shielded-patients-access-private-outdoor-space-during-coronavirus-covid-19-pandemic-june-2020-html#section-47956>.
127. **Data.Police.UK.** [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://data.police.uk/>.
128. **Llywodraeth Cymru.** Adeiladu Lleoedd Gwell. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-07/building-better-places-the-planning-system-delivering-resilient-and-brighter-futures.pdf>.
129. **Senedd Cymru.** Coronafeirws: gwneud penderfyniadau teg ar adegau o argyfwng. *Ymchwil y Senedd*. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://research.senedd.wales/research-articles/coronavirus-making-fair-decisions-in-times-of-emergency/>.
130. **Llywodraeth Cymru:** Cam 2 - Canllawiau Cynllunio ar gyfer Di-gartrefedd a Gwasanaethau Cymorth sy'n Gysylltiedig â Thai. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-06/planning-guidance-for-homelessness-and-housing-support-services-coronavirus.pdf>.
131. **Llywodraeth Cymru:** Tai: coronavirus. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/housing-coronavirus>.
132. **UK Government.** Domestic abuse: get help during the coronavirus (COVID-19) outbreak. [Online] 2021. [Cited: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/guidance/domestic-abuse-how-to-get-help>.
133. **UK Government.** Home Secretary announces support for domestic abuse victims. [Online] 2020. [Cited: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/news/home-secretary-announces-support-for-domestic-abuse-victims>.
134. **UK Government.** Coronavirus (COVID-19): support for victims of sexual violence and domestic abuse, Funding Allocations. [Online] 2020. [Cited: 19 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-covid-19-support-for-victims-of-sexual-violence-and-abuse-funding-allocations>.
135. **Llywodraeth Cymru:** Gweinidog yn lansio ymgyrch 'Ddylai neb deimlo'n ofnus gatre' gyda neges i ddiweddfwyr cam-drin yn y cartref: Mae cefnogaeth ar gael, nid ydych chi ar eich pen eich hun. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/minister-launches-home-shouldnt-be-a-place-of-fear-campaign>.
136. **Llywodraeth Cymru:** Cyllid newydd gwerth £1.5m gan Lywodraeth Cymru yn helpu dioddfwyr a goroeswyr cam-drin yn y cartref i Fyw Heb Ofn. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://gov.wales/new-welsh-government-funding-will-help-victims-and-survivors-domestic-abuse-live-fear-free>.
137. **Llywodraeth Cymru:** Mae gwasanaethau cam-drin yn y cartref yng Nghymru yn barod i helpu. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/domestic-abuse-services-wales-are-ready-help>.
138. **Welsh Women's Aid.** COVID 19 Bystander Toolkit. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.welshwomensaid.org.uk/campaigning/covid-19-bystander-toolkit/>.
139. **UK Government.** Coronavirus (COVID-19) and prisons. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-and-prisons>.

140. **Public Health England.** Preventing and controlling outbreaks of COVID-19 in prisons and places of detention. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-prisons-and-other-prescribed-places-of-detention-guidance/covid-19-prisons-and-other-prescribed-places-of-detention-guidance>.
141. **UK Government.** Visit someone in prison during the coronavirus (COVID-19) pandemic. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://www.gov.uk/guidance/visit-someone-in-prison-during-the-coronavirus-covid-19-pandemic>.
142. **Llywodraeth Cymru.** Adroddiadau penderfyniadau: 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/decision-reports2020>.
143. **Cell Cyngbori Technegol.** Ein dealltwriaeth ddiweddaraf o COVID-19 mewn perthynas â phlant ac addysg. **Llywodraeth Cymru.** [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-06/our-latest-understanding-of-covid-19-%20respect-to-children-education.pdf>.
144. **Royal Society DELVE Initiative.** Balancing the Risks of Pupils Returning to Schools. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://rs-delve.github.io/reports/2020/07/24/balancing-the-risk-of-pupils-returning-to-schools.html#schools-and-learning-loss>.
145. **Llywodraeth Cymru.** Cynllun Cydnherthedd COVID-19 ar gyfer y Sector Ôl-16. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 08 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-05/covid-19-resilience-plan-post-16-sector.pdf>.
146. **Comisiynydd Plant Cymru.** Coronafeirws a Fi: Ail arolwg cenedlaethol o farn a phrofiadau plant a phobl ifanc yng Nghymru. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 02 03 2021.] www.childcomwales.org.uk/wp-content/uploads/2021/02/CoronavirusAndMe_Jan21_ENG_110221_FINAL.pdf, Children's Commissioner for Wales Report. 2021.
147. **Office for National Statistics.** Coronavirus and Loneliness, Great Britain: 3 April to 3 May 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/bulletins/coronavirusandlonelinessgreatbritain/3aprilto3may2020>.
148. **Cymwysterau Cymru.** Dadansoddiad Effaith Cydraddoldeb Haf 2020: TGAU, UG a Safon Uwch. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.qualificationswales.org/media/6744/equalities-impact-analysis-publication.pdf>.
149. **Llywodraeth Cymru.** Arolwg Cenedlaethol Cymru, 2018-19 Defnydd o'r rhyngwyd a sgiliau digidol. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2019-09/internet-use-and-digital-skills-national-survey-wales-april-2018-march-2019-207.pdf>.
150. **Office for National Statistics.** Exploring the UK's digital divide. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/householdcharacteristics/homeinternetand-socialmediausage/articles/exploringtheuksdigitaldivide/2019-03-04>.
151. **Davies A, Sharp A, Homolova L, Bellis M.** Iechyd Poblogaethau mewn Oes Ddigidol: y defnydd o dechnoleg ddigidol i gefnogi a monitro iechyd yng Nghymru. **Iechyd Cyhoeddus Cymru.** [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://phw.nhs.wales/files/research/population-health-in-a-digital-age/>.
152. **Marston H R, Musselwhite C, Hadley R.** COVID-19 vs Social Isolation: the Impact Technology can have on Communities, Social Connections and Citizens. **British Society of Gerontology.** [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://ageingissues.wordpress.com/2020/03/18/covid-19-vs-social-isolation-the-impact-technology-can-have-on-communities-social-connections-and-citizens/>.
153. **Llywodraeth Cymru.** Arolwg Cenedlaethol Cymru, 2018-19 Defnydd o'r rhyngwyd a sgiliau digidol. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2019-09/internet-use-and-digital-skills-national-survey-wales-april-2018-march-2019-207.pdf>.
154. **Llywodraeth Cymru.** Arolwg Cenedlaethol Cymru: Prif ganlyniadau, Ebrill 2018 - Mawrth 2019. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 10 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2019-06/national-survey-for-wales-headline-results-april-2018-to-march-2019.pdf>.
155. **Llywodraeth Cymru.** Canllawiau ar gyfer cefnogi dysgwyr agored i niwed a difreintiedig. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://gov.wales/guidance-supporting-vulnerable-and-disadvantaged-learners.html>.
156. **Llywodraeth Cymru.** Canllawiau diwygiedig ar gyfer ysgolion yng Nghymru: cefnogi plant sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/free-school-meals-coronavirus-guidance-schools>.
157. **Llywodraeth Cymru.** Cadarnhau dull Cymru ar gyfer cymwysterau yn 2021 gan y Gweinidog Addysg, Kirsty Williams. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/wales-approach-qualifications-2021-confirmed-education-minister-kirsty-williams>.
158. **Llywodraeth Cymru:** Ysgolion: canllawiau coronafeirws. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/schools-coronavirus-guidance>.
159. **Llywodraeth Cymru:** £3 miliwn yn ychwanegol i gefnogi dysgwyr 'wedi'u hallgáu yn ddigidol' yng Nghymru. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://gov.wales/extra-3-million-pounds-support-digitaly-excluded-learners-wales>.
160. **Llywodraeth Cymru:** Diweddariad dyfeisiau a chysylltedd ar gyfer dysgwyr sydd wedi'u gwahardd yn ddigidol yn ystod coronafeirws (COVID-19). [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/device-and-connectivity-update-digitaly-excluded-learners-during-coronavirus-covid-19.html>.
161. **Llywodraeth Cymru:** Canllawiau i rieni a gofalwyr i gefnogi teuluoedd i gadw'n ddiogel, yn iach ac yn dysgu: COVID-19. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://gov.wales/guidance-parents-and-carers-support-families-stay-safe-healthy-and-learning-covid-19>.
162. **Llywodraeth Cymru:** Canllawiau ar amddiffyn pobl sydd fwyaf tebygol o fynd yn wael iawn rhag coronafeirws (gwarchod): canllaw hawdd ei ddarllen. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://gov.wales/guidance-protecting-people-most-likely-get-very-poorly-coronavirus-shielding-easy-read-guide>.
163. **Llywodraeth Cymru:** Mwy o gefnogaeth i iechyd meddwl plant yn dilyn achos Covid-19. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://gov.wales/increased-support-childrens-mental-health-following-covid-19-outbreak>.
164. **Llywodraeth Cymru:** Datganiad Ysgrifenedig: Lansio Pecyn Cymorth Iechyd Meddwl Pobl Ifanc. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/written-statement-launch-young-persons-mental-health-toolkit>.
165. **Llywodraeth Cymru:** Cadw'n Ddiogel. Dal ati i Ddysgu: Cefnogi'r system addysg. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-05/stay-safe-stay-learning-supporting-education-system.pdf>.
166. **Llywodraeth Cymru:** Pwerau newydd i orfodi cadw pellter cymdeithasol coronafeirws yn dod i rym yng Nghymru. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/new-powers-to-enforce-coronavirus-social-distancing-come-into-force-in-wales>.
167. **Williams S, Armitage C, Tampe T, Dienes K.** Public perceptions and experiences of social distancing and social isolation during the COVID-19 pandemic: a UK-based focus group study. **BMJ Open.** [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://bmjopen.bmj.com/content/10/7/e039334>.
168. **Selgelid, M.** Promoting justice, trust, compliance, and health: the case for compensation. **The American Journal of Bioethics.** [Ar-lein] 2009. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19882449/>.
169. **Haque Z, Becares L, Treloar N.** Over-exposed and Under Protected: The Devastating Impact of COVID-19 on Black and Minority Ethnic Communities in Great Britain. **Runnymede Trust.** [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.runnymedetrust.org/uploads/Runnymede%20Covid%20Survey%20report%20v3.pdf>.
170. **Janke K, Lee K, Propper C, Shields K, Shields M.** The impact of COVID-19 on chronic health in the UK. **VOXEU CEPR.** [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://voxeu.org/article/impact-covid-19-chronic-health-uk>.
171. **Grønseth R, Erdal M, Tan W, Obaseki D, Amaral A, Gislason T.** Unemployment in chronic airflow obstruction around the world: results from the BOLD study. **European Respiratory Journal.** [Ar-lein] [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://erj.ersjournals.com/content/50/3/1700499>.
172. **Varanka-Ruuska T, Rautio N, Lehtiniemi H, Miettunen J, Keinänen-Kiukaanniemi S, Sebert S.** The association of unemployment with glucose metabolism: a systematic review and meta-analysis. **International Journal of Public Health.** [Ar-lein] 2018. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://link.springer.com/article/10.1007/s00038-017-1040-z>.

173. **Office for National Statistics.** Adult Health in Great Britain, 2013. [Ar-lein] 2015. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/healthandlife-expectancies/compedium/opinionsandlifestylesurvey/2015-03-19/adulthealthingreatbritain2013>.
174. **Heggebo K, Dahl E.** Unemployment and health selection in diverging economic conditions: Compositional changes? Evidence from 28 European countries. *International Journal for Equity in Health.* [Ar-lein] 2015. [Dyfynnyd: 11 02 2021.] <https://equityhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12939-015-0258-8>.
175. **Yuen P, Balarajan R.** Unemployment and patterns of consultation with the general practitioner. *BMJ.* [Ar-lein] 1989. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1836237/>.
176. **Office for National Statistics.** Industry by physical proximity to others in the UK 2019. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocial-care/conditionsanddiseases/adhocs/11838industrybyphysicalproximitytoothersintheuk2019>. 11838.
177. **Office for National Statistics.** Deaths involving the coronavirus (COVID-19) among health and social care workers in England and Wales, deaths registered between 9 March and 28 December 2020. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/adhocs/12819deathsinvolvingthecoronaviruscovid19amonghealthandsocialcareworkersinenglandandwalesdeathsregisteredbetween9marchand28december2020>. 12819.
178. **Iechyd Cyhoeddus Cymru.** Ethnigrwydd ac iechyd yng Nghymru. [Ar-lein] 2015. [Dyfynnyd: 11 02 2021.] [http://www2.nphs.wales.nhs.uk:8080/PubHObservatoryProjDocs.nsf/3653c00e7bb6259d-80256f27004900db/a6cabddc045b6c8980257e52003969e1/\\$FILE/EthnicityAndHealthInWales_2015_v1.pdf](http://www2.nphs.wales.nhs.uk:8080/PubHObservatoryProjDocs.nsf/3653c00e7bb6259d-80256f27004900db/a6cabddc045b6c8980257e52003969e1/$FILE/EthnicityAndHealthInWales_2015_v1.pdf).
179. **Grŵp Cynghori BAME COVID-19 y Prif Weinidog.** Adroddiad yr Is-grŵp Economaidd-gymdeithasol. *Llywodraeth Cymru.* [Ar-lein] Mehefin 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-06/first-ministers-bame-covid-19-advisory-group-report-of-the-socioeconomic-subgroup.pdf>.
180. **Llywodraeth Cymru.** Cymryd pob cam rhesymol i leihau'r risg o ddod i gysylltiad â coronafeirws mewn gweithleoedd ac adeiladau sy'n agored i'r cyhoedd. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/taking-all-reasonable-measures-minimise-risk-exposure-coronavirus-workplaces-and-premises-open>.
181. **United Nations .** A UN framework for the immediate socio-economic response to COVID 19. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-04/UN-framework-for-the-immediate-socio-economic-response-to-COVID-19.pdf>.
182. **World Health Organization.** WHO Manifesto for a healthy and green post COVID-19 recovery. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.who.int/docs/default-source/climate-change/who-manifesto-for-a-healthy-and-green-post-covid-recovery.pdf>.
183. **Uned Asesu'r Effaith ar Iechyd Cymru.** Byd pandemig COVID-19 a thu hwnt: Cyhoeddi adroddiad effaith gweithio gartref ac ystywyth yng Nghymru. *Iechyd Cyhoeddus Cymru.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://whiasu.publichealthnetwork.cymru/en/news/covid-19-pandemic-world-and-beyond-health-impact-home-and-agile-working-wales-report-published/>.
184. **OECD.** Youth and COVID-19: Response, Recovery and Resilience. [Ar-lein] 2020. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=134_134356-ud-5kox3g26&title=Youth-and-COVID-19-Response-Recovery-and-Resilience.
185. **Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru.** Maniffesto ar gyfer y Dyfodol. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.future-generations.wales/wp-content/uploads/2020/10/Manifesto-for-the-Future-FGCW1.pdf>.
186. **Mayrhofer J, Wiese K.** Escaping the growth and jobs treadmill: a new policy agenda for post coronavirus Europe. *European Environmental Bureau and European Youth Forum.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://eeb.org/library/escaping-the-growth-and-jobs-treadmill/>.
187. **Social Value UK.** Social Value UK. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.socialvalueuk.org/>.
188. **World Health Organization.** WHO establishes Council on the Economics of Health for All. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.who.int/news/item/13-11-2020-who-establishes-council-on-the-economics-of-health-for-all>.
189. **Circular Economy Wales.** [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://circulareconomy.wales/>.
190. **Bevan Foundation.** Which Welsh households are most vulnerable to a loss of income because of Covid-19? [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.bevanfoundation.org/commentary/which-welsh-households-are-most-vulnerable-to-a-loss-of-income-because-of-covid-19/>.
191. **UK Government.** HMRC Coronavirus Job Retention Scheme Official Statistics. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/891249/Coronavirus_Job_Retention_Scheme_Statistics_June_2020.pdf.
192. **UK Government.** Check if you can claim for your employees' wages through the Coronavirus Job Retention Scheme. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/publications/extension-to-the-coronavirus-job-retention-scheme>.
193. **UK Government.** HMRC Coronavirus Job Retention Scheme statistics: December 2020. [Ar-lein] 24 12 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-december-2020/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-december-2020>.
194. **UK Government.** HMRC Coronavirus Job Retention Scheme statistics: November 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-november-2020/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-november-2020>.
195. **UK Government.** Coronavirus Job Retention Scheme statistics: January 2021. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 11 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/statistics/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-january-2021/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-january-2021>.
196. **Llywodraeth Cymru.** Ystadegau economaidd allweddol: Rhagfyr 2020. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 11 02 2021.] <https://gov.wales/key-economic-statistics-december-2020>.
197. **House of Commons.** Coronavirus: Impact on the labour market. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8898/CBP-8898.pdf>.
198. **La Moncloa: Spanish Government.** Government approves Minimum Living Income. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/councilministers/Paginas/2020/20200529council-extr.aspx>.
199. **Financial Times.** France to extend crisis jobs scheme for up to two years. [Ar-lein] 08 06 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.ft.com/content/63b33ede-4463-4342-845a-26cf85a91d3d>.
200. **Llywodraeth Cymru.** Cynnydd dros dro yn y cyfnod rhybudd ar gyfer troi allan yn darparu mwy o ddiogelwch rhag digartrefedd. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/temporary-increase-notice-period- eviction-will-provide-greater-protection-against-homelessness>.
201. **Llywodraeth Cymru.** Rheoliadau Deddf Coronafeirws 2020 (Tentantiaethau Preswyl: Amddiffyn rhag troi allan) (Cymru) 2020: Crynodeb Asesiad Effaith Integredig. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-11/integrated-impact-assessment-summary.pdf>.
202. **Llywodraeth Cymru.** Cynllun i helpu tenantiaid sydd wedi'u heffeithio gan coronafeirws yn lansio yng Nghymru. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/scheme-help-tenants-affected-coronavirus-launches-wales>.
203. **Llywodraeth Cymru.** Nodiadau Canllawiau'r Gronfa Gyngor Sengl. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-04/single-advice-fund-guidance.pdf>.
204. **Llywodraeth Cymru.** Rheoliadau newydd i atal troi allan y Nadolig hwn. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/new-regulations-suspend- evictions-christmas>.
205. **Vasquez-Vera H, Palencia L, Magna I, Mena C, Neira J, Borrell C.** The threat of home eviction and its effects on health through the equity. *Social Science & Medicine.* [Ar-lein] 2017. [Dyfynnyd: 03 03 2021.] <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953617300102?via%3Dihub>.

206. **YouGov.** COVID-19: Quarter of tenants aren't confident they can pay rent over the next three months. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://yougov.co.uk/topics/lifestyle/articles-reports/2020/04/20/covid-19-quarter-tenants-arent-confident-they-can->
207. **Shelter England.** 230,000 renters at risk of 'COVID eviction' when government ban lifts. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] https://england.shelter.org.uk/media/press_release/230000_renters_at_risk_of_covid-eviction_when-government_ban_lifts.
208. **UK Government.** Ministry of Justice Mortgage and landlord possession statistics: July to September 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.gov.uk/government/publications/mortgage-and-landlord-possession-statistics-july-to-september-2020/mortgage-and-landlord-possession-statistics-july-to-september-2020>.
209. **Stenberg S, Brannstrom S, Lindberg C, Almquist Y.** Risk Factors for Housing Evictions: Evidence from Panel Data. *European Journal of Homelessness.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 11 02 2021.] https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2020/EJH/Feantsa-Int_2020-14-2_ART5_v02.pdf.
210. **Nande A, Sheen J, Walters E L, Klein B, Chinazzi M, Gheorghe A.** The effect of eviction moratoria on the transmission of SARS-CoV-2. *medRxiv.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 17 02 2021.] <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.10.27.20220897v2>.
211. **The Trussell Trust.** Lockdown, lifelines and the long haul ahead: The impact of Covid-19 on food banks in the Trussell Trust network. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.trusselltrust.org/wp-content/uploads/sites/2/2020/09/the-impact-of-covid-19-on-food-banks-report.pdf>.
212. **Llywodraeth Cymru.** Canllawiau diwygiedig ar gyfer ysgolion yng Nghymru: cefnogi plant sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/free-school-meals-coronavirus-guidance-schools>.
213. **Food For Life.** An update to Free School Meal Guidance for Schools. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://www.foodforlife.org.uk/whats-happening/news/news-post/an-update-to-free-school-meals-guidance-for-schools>.
214. **Llywodraeth Cymru.** Data cryno am coronafeirws (COVID-19) a'r ymateb iddo: 14 Ionawr 2021. [Ar-lein] 2021. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/summary-data-about-coronavirus-covid-19-and-response-it-14-january-2021.html>.
215. **Llywodraeth Cymru.** *dogfen fewnol.* (2021)
216. **Llywodraeth Cymru.** Cael bwyd a chyflenwadau hanfodol yn ystod y pandemig coronafeirws. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/getting-food-and-essential-supplies-during-coronavirus-pandemic#section-42915>.
217. **Parnham J C, Lavery AA, Majeed A, Vamos E P.** Half of children entitled to free school meals did not have access to the scheme during COVID-19 lockdown in the UK. *Public Health.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0033350620303875?via%3Dihub>.
218. **Llywodraeth Cymru.** Darparu addysg mewn ymateb i COVID-19: asesiad effaith. [Ar-lein] 2020. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://gov.wales/provision-education-response-covid-19-impact-assessment>.
219. **The Trussell Trust.** 2,600 food parcels provided for children every day in first six months of the pandemic. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.trusselltrust.org/2020/11/12/2600-food-parcels-provided-for-children-every-day-in-first-six-months-of-the-pandemic/>.
220. **European Food Banks Federation.** European Food Banks today: commitment, creativity, and openness to change. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] https://lp.eurofoodbank.org/wp-content/uploads/2020/10/FEBA_Report_Survey_COVID_Sept2020.pdf.
221. **International Monetary Fund.** Policy Responses to COVID-19. [Ar-lein] [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>.
222. **Llywodraeth Cymru.** Canllawiau ar gyfer safleoedd cig a bwyd ar atal a rheoli coronafeirws (COVID-19). (COVID-19). [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 26 06 2020.] <https://gov.wales/guidance-meat-and-food-plants-prevention-and-management-coronavirus-covid-19>.
223. **Llywodraeth Cymru.** Atal a rheoli coronafeirws mewn safleoedd bwyd a chig. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://gov.wales/prevention-and-management-coronavirus-food-and-meat-plants>.
224. **Busnes Cymru.** Amaeth Cymru | Dyfodol amaethyddiaeth yng Nghymru: y ffordd ymlaen. [Ar-lein] 2017. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://businesswales.gov.wales/farmingconnect/news-and-events/publications/amaeth-cymru-future-agriculture-wales-way-forward-11122017>.
225. **Middleton J, Reintjes R, Lopes H.** Meat plants—a new front line in the covid-19 pandemic. *BMJ.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 19 02 2021.] <https://www.bmj.com/content/370/bmj.m2716>.
226. **Edge C, George J, Black G, Gallagher M, Ala A, Patel S et al.** Using telemedicine to improve access, cost and quality of secondary care for people in prison in England: a hybrid type 2 implementation effectiveness study. *BMJ Open.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 12 02 2021.] <https://bmjopen.bmj.com/content/10/2/e035837>.
227. **Monaghesh E, Hajizadeh A.** The role of telehealth during COVID-19 outbreak: a systematic review based on current evidence. *BMC Public Health.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-020-09301-4>.
228. **Llywodraeth Cymru.** Cymeradwyo defnydd cartref dros dro ar gyfer dau gam erthyliad meddygol cynnar. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/temporary-approval-home-use-both-stages-early-medical-abortion>.
229. **Iechyd Cyhoeddus Cymru.** Lleihau Cyfraddau Beichiogi Pobl Ifanc yn eu harddegau yng Nghymru: Adroddiad y Prosiect [Ar-lein] 2016. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <http://www.wales.nhs.uk/sitesplus/documents/888/Teenage%20conceptions%20in%20Wales%20%20FINALv1.pdf>.
230. **Llywodraeth Cymru.** Mae gwasanaethau digidol a gyflwynwyd yn GIG Cymru yn ystod coronafeirws yma'n barhaol. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://gov.wales/digital-services-introduced-nhs-wales-during-coronavirus-are-here-stay>.
231. **Llywodraeth Cymru.** Canllaw Cynhwysiant Digidol ar gyfer Iechyd a Gofal yng Nghymru. [Ar-lein] 2019. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://nwis.nhs.wales/files/publications/digital-inc-guide-0619-english-pdf/>.
232. **United Nations.** Policy Brief: COVID-19 and the need for Action on Mental Health. [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief-covid_and_mental_health_final.pdf.
233. **Wykes T, Galderisi S, Nordentoft N, Crossley N, Jones N.** How mental health care should change as a consequence of the COVID-19 pandemic. *The Lancet Psychiatry.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] [https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(20\)30307-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(20)30307-2/fulltext).
234. **Helsper C W, Campbell C, Emery J, Neal R D, Li L, Rubin G.** Cancer has not gone away: A primary care perspective to support a balanced approach for timely cancer diagnosis during COVID-19. *European Journal of Cancer Care.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ecc.13290>.
235. **Senedd Cymru.** Coronafeirws: tloidi. *Ymchwil y Senedd.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://research.senedd.wales/research-articles/coronavirus-poverty/>.
236. **Lam K, Lu AD, Shi Y, Covinsky K.** Assessing Telemedicine Unreadiness Among Older Adults in the United States During the COVID-19 Pandemic. *JAMA Internal Medicine.* [Ar-lein] 2020. [Dyfynnyd: 09 02 2021.] <https://jamanetwork.com/journals/jamainternalmedicine/fullarticle/2768772>.

Canolfan Gydweithredol Sefydliad
Iechyd y Byd ar Fuddsoddi
ar gyfer Iechyd a Llesiant

GIG
CYMRU
NHS
WALES

Iechyd Cyhoeddus
Cymru
Public Health
Wales

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Iechyd Cyhoeddus Cymru
Rhif 2 Capital Quarter
Stryd Tyndall
Caerdydd CF10 4BZ
Ffôn: +44 (0)29 2022 7744

icc.gig.cymru

E-bost: generalenquiries@wales.nhs.uk

 [@IechydCyhoeddus](https://twitter.com/IechydCyhoeddus)

 [/IechydCychoddusCymru](https://www.facebook.com/IechydCychoddusCymru)

phwwhocc.co.uk

 [@phwwhocc](https://twitter.com/phwwhocc) [Phwwhocc](https://www.facebook.com/Phwwhocc)